

T.C.

**Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Okul Öncesi Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans Programı**

**OKUL ÖNCESİ DÖNEMİ ÇOCUKLARININ SALDIRGANLIK
DAVRANIŞLARININ ANNE ve ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE
GÖRE İNCELENMESİ**

**Habibe AY
Yüksek Lisans Tezi**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Perihan ÜNÜVAR**

Burdur, 2017

T.C.
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Okul Öncesi Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans Programı

**OKUL ÖNCESİ DÖNEMİ ÇOCUKLARININ SALDIRGANLIK
DAVRANIŞLARININ ANNE ve ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE
GÖRE İNCELENMESİ**

Habibe AY
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Perihan ÜNÜVAR

Burdur, 2017

**MAKÜ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 02.03.2017 tarih ve tarih ve 2017 -175/15 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 24.03.2017 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Habibe AY'ın OKUL ÖNCESİ DÖNEMİ ÇOCUKLARININ SALDIRGANLIK DAVRANIŞLARININ ANNE ve ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ konulu tez çalışması İlköğretim Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE : Doç Dr. Perihan ÜNÜVAR
(Tez Danışmanı)

ÜYE : Doç.Dr. Özlem TAGAY

ÜYE : Yrd.Doç.Dr. Kamile ÖZER
AYTEKİN

ONAY

M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezinin kağıt ve elektronik kopyalarının Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezinin tamamı her yerden erişime açılabilir.

24.03.2017

Habibe AY

Okul öncesi dönemi çocuklarının saldırganlık davranışlarının anne ve öğretmen görüşlerine göre incelenmesi

(Yüksek Lisans Tezi)

Habibe AY

ÖZ

Bu araştırma; okul öncesi eğitime devam eden çocukların saldırganlık davranışlarını ve bu saldırgan davranışa yönelik olarak anne ve öğretmen tepkilerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2015-2016 öğretim yılında İstanbul İli, Küçükçekmece İlçesine bağlı bağımsız anaokulları, ilköğretim ve ortaokulların bünyesindeki anasınıflarına devam eden 151 çocuk oluşturmaktadır. Çocuklarla ilgili veriler çocukların annelerinden görüş alınarak toplanmıştır. Ayrıca 24 çocuktan nitel veri toplamada yararlanılmıştır. Toplanan veriler SPSS 21.0 paket programı kullanılarak araştırmanın alt problemlerine göre analiz edilmiştir. Bu karşılaştırmalarda verilerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle non-parametrik istatistikler kullanılmıştır. İkili karşılaştırmalarda Mann Whithney U; çoklu karşılaştırmalarda ise Kruskall Wallis H testleri kullanılmıştır. Ayrıca betimsel istatistiklere de yer verilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları anne eğitim düzeyi, çocuğun doğum sırası, kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı farklılaşmamaktadır. Çocukların saldırganlık davranışları cinsiyet değişkenine göre, erkek çocukların lehine anlamlı farklılaşma göstermektedir. Çocukların Fiziksel ve Dolaylı Saldırganlık Davranışları eğitim alma sürelerine göre anlamlı farklılaşmamaktadır. Ancak 1.Düzey Sözel Saldırganlık ve 2.Düzey Sözel Saldırganlık Davranışları eğitim alma sürelerine göre 7-12 ay eğitim alma lehine anlamlı farklılaşmaktadır. Araştırmada toplanan nitel verilerden Fiziksel, İlişkisel ve Sözel Saldırganlık Davranışların erkek çocuklarda daha sık görüldüğü belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Saldırganlık, Fiziksel Saldırganlık, İlişkisel Saldırganlık, Dolaylı Saldırganlık, Sözel Saldırganlık.

Sayfa adedi:

Danışman:

ABSTRACT

Investigation of pre-school children's aggressive behavior according to mother and teacher views

Master Thesis

Habibe AY

This research was conducted for investigation of pre-school children's aggressive behaviour and reaction of mothers and teachers to these aggressive behaviours. Research working group was comprised from 151 children with special kindergartens and kindergartens in elementary and junior high schools in Küçükçekmece town in İstanbul at the 2015-2016 education period. The research data were collected from the views of the mothers. Additionally, qualitative data collection was carried out by collecting view of 24 parents and 11 teachers. The collected data were analysed by using SPSS 21.0 software package program according to the sub-problems. In these comparisons, non-parametric statistics were used because of the data were not normally distributed. While Mann Whitney U statistical analyse was used in binary comparisons, Kruskal Wallis H test was used in multiple comparisons. Also, descriptive statistics were used in the evaluation of statistical analyse results. According to results; aggression behaviours of preschool children have not been affected significantly from mother education level, childbirth order, sibling number. However gender variation of children's aggression behaviours had significant differentiation in favour of male children. Also there was not determined significant difference as statically between the duration of children's physical and indirect aggression behaviour training. In addition, according to the education duration variable, level 1 verbal aggression and level 2 verbal aggression behaviours differ significantly in favour of 7-12 month education duration. Qualitative data of research were revealed that physical, relational and verbal aggression behaviours were more frequently in boys male children than the other.

Keywords: Aggression, Physical Aggression, Relational Aggression, Indirect Aggression, Verbal Aggression

Page number:

Supervisor:

TEŐEKKÖR

Bu araŐtırmanın baŐından sonuna kadar planlanması, yűrűtűlmesi ve sonuçlandırılması sırasında benden yardımlarını esirgemeyen danıŐmanım Sayın Doç. Dr. Perihan ŬNŬVAR'a, bu sűrete sűrekli yanımıda olan Yrd. Doç. Kenan DEMİR'e ayrıca tezimde bilgi birikimlerini içtenlikle benimle paylaŐan Doç. Dr. Őzlem TAGAY'a, Yrd. Doç. Dr. Kamile ŐZER AYTEKİN'e ve arkadaşlarım; Canan DEMİR, Aysun ŐZDEMİR, Pelin ERGŬL'e sonsuz teŐekkűrlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
SİMGELER VE KISALTMALAR	viii
TABLOLAR DİZİNİ	ix
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem durumu.....	1
1.2. Problem cümlesi	4
1.2.1. Alt problemler.....	4
1.3. Araştırmanın Amacı	5
1.4. Araştırmanın Önemi.....	6
1.5. Sınırlılıklar.....	7
1.6. Tanımlar	7
BÖLÜM II	8
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	8
2.1. Kuramsal Çerçeve.....	8
2.1.1. Okul öncesi eğitimin tanımı/önemi.....	8
2.1.2. Okul öncesi döneminin gelişim özellikleri.....	8
2.1.3. Okul öncesi dönem çocuklarında görülen problem davranışlar.....	13
2.1.4. Okul öncesi dönem çocuklarının problem davranışları sergilemelerinin sebepleri.....	15
2.1.5. Okul öncesi dönem çocuklarında görülen problem davranışların örnekleri.....	15
2.1.6. Saldırganlığın tanımı ve çeşitleri.....	20
2.1.7. Saldırgan davranışlar ve özellikleri.....	22
2.1.8. Saldırganlık ile ilgili kuramlar.....	26
2.2. İlgili Araştırmalar	29
BÖLÜM III.....	37
YÖNTEM.....	37

3.1. Araştırma modeli	37
3.2. Çalışma Grubu	38
3.2.1. Nicel çalışma grubu.....	38
3.2.2. Nitel çalışma grubu.....	39
3.2.3. Ölçek geliştirme çalışma grubu.....	41
3.3. Veri Toplama Araçları	42
3.3.1. Nicel veri toplama aracı.....	42
3.3.2. Nitel veri toplama aracı.....	45
3.4. Verilerin Toplanması.....	46
3.4.1. Nicel verilerin toplanması.....	46
3.4.2. Nitel verilerin toplanması.....	46
3.5. Verilerin Analizi.....	47
3.5.1. Nicel verilerin analizi.....	47
3.5.2. Nitel verilerin analizi.....	47
BÖLÜM IV	48
BULGULAR VE YORUM.....	48
4.1. Nicel Bulgular	48
4.1.1. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının genel özellikleri.....	48
4.1.2. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının cinsiyet değişkenine ilişkin anne görüşleri.....	49
4.1.3. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının kardeş sayısı değişkenine ilişkin anne görüşleri.....	50
4.1.4. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının çocuğun doğum sırası değişkenine ilişkin anne görüşleri.....	51
4.1.5. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının okul öncesi eğitim alma süreleri değişkenine ilişkin anne görüşleri.....	53
4.1.6. Okul öncesi dönem çocuklarının 1.Düzey Sözel Saldırganlık davranışlarının okul öncesi eğitim alma süreleri değişkenine ilişkin anne görüşleri.....	54

4.1.7. Okul öncesi dönem çocuklarının 2.Düzey Sözel Saldırganlık davranışlarının okul öncesi eğitim alma süreleri değişkenine ilişkin anne görüşleri.	56
4.1.8. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının değişkenine ilişkin anne görüşleri.	58
4.2. Nitel Bulgular	60
4.2.1. Okul öncesi dönem çocuklarının Fiziksel Saldırganlık Davranışlarına ilişkin öğretmen ve annelerin görüşleri.	60
4.2.2. Okul öncesi dönem çocuklarının İlişkisel (Dolaylı) Saldırganlık davranışlarına ilişkin öğretmen ve annelerin görüşleri.	64
4.2.3. Okul öncesi dönem çocuklarının Sözel Saldırganlık Davranışlarına ilişkin öğretmen ve annelerin görüşleri.	67
BÖLÜM V	71
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	71
5.1.Sonuç ve Tartışma	71
5.1.1.Araştırmanın nicel sonuçları.	71
5.1.2.Araştırmanın nitel sonuçları	75
5.2. Öneriler	78
5.2.1. Saldırganlık davranışına yönelik aile ve eğitimcilere öneriler.	78
5.2.2. Yapılacak araştırmalara yönelik öneriler.	79
5.2.3. Yapılacak uygulamalara dönük öneriler.	80
KAYNAKLAR	81
EKLER	92
ÖZGEÇMİŞ	97

SİMGELER VE KISALTMALAR

f: frekans

n: sayı

p: anlamlılık derecesi

sd: serbestlik derecesi

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Nicel Çalışma Grubunun Özellikleri	38
Tablo 2. Nitel Çalışma Grubunun Özellikleri	39
Tablo 3. Nitel Çalışma Grubu Öğretmenlerin Özellikleri.....	40
Tablo 4. Ölçek Geliştirme Çalışma Grubu.....	41
Tablo 5. Ölçek maddelerinin Faktör Yükleri ve Madde Toplam Korelasyonları	45
Tablo 6. Çocukların Saldırganlık Davranışlarının Betimleyici İstatistikleri	49
Tablo 7. Okul Öncesi Dönem Çocuklarının saldırganlık Davranışlarının Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılması (Mann-Whitney U Testi).....	50
Tablo 8. Okul Öncesi Dönem Çocuklarının saldırganlık Davranışlarının Kardeş Sayılarına Göre Karşılaştırılması (Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları).....	51
Tablo 9. Okul Öncesi Dönem Çocuklarının saldırganlık Davranışlarının Doğum Sırasına Göre Karşılaştırılması (Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları)	52
Tablo 10. Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Saldırganlık Davranışlarının Okul Öncesi Eğitim Alma Sürelerine Göre Karşılaştırılması (Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları)	53
Tablo 11. Okul Öncesi Dönem Çocuklarının 1.Düzey Sözel Saldırganlık Davranışlarının Okul Öncesi Eğitim Alma Sürelerine Göre Karşılaştırılması (Mann-Whitney U Testi)	55
Tablo 12. Okul Öncesi Dönem Çocuklarının 2.Düzey Sözel Saldırganlık Davranışlarının Okul Öncesi Eğitim Alma Sürelerine Göre Karşılaştırılması (Mann-Whitney U Testi).....	57
Tablo 13. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının anne eğitim düzeylerine göre karşılaştırılması (Kruskal-Wallis H Testi Sonuçlar)	59
Tablo 14. Okul öncesi Çocuklarının Fiziksel Saldırganlık Davranışları, Nedenleri ile Anne ve Öğretmenlerin Gösterdiği Tepkiler.....	62

Tablo 15. Okul öncesi Çocuklarının Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık Davranışları, Nedenleri ile Anne ve Öğretmenlerin Gösterdiği Tepkiler..... 65

Tablo 16. Okul öncesi Çocuklarının Sözel Saldırganlık Davranışları, Nedenleri ile Anne ve Öğretmenlerin Gösterdiği Tepkiler..... 68

ŞEKİLLER DİZİNİ

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın temeli olan problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, tanımlar ve sınırlılıklara yer verilmiştir.

1.1. Problem durumu.

Çocuklarımızla aramızda doğum öncesinde kurmaya başladığımız bağlar, yaşam boyu devam eder. Gülmeyi ve emeklemeyi öğrendiklerinde; ilk kelimelerini söyleyip ilk adımlarını attıklarında onların yanında oluruz ancak hayat çocuklarla her zaman kolay değildir. Bazen sıcacık duygularla onlara sarılırız. Bazen de hastalık zamanlarını, huysuzluklarını kardeş kavgalarını ve anne baba olmanın zorluklarını göğüsleriz. Anne; çocuğun hayatında koruyucusu, bakıcısı, güven ve sevgiyi aldığı ilk kişidir ve annenin çocukla biyolojik ve psikolojik açıdan derin bir ilişkisi vardır. Çocuk çevresini ve kendisini annesi veya onun yerine koyduğu kişi aracılığıyla tanır (Seldin, 2009). Çocuğun sosyal ortama girdiği ilk çevre ailedir. Aile belli kuralları içeren, sosyal yapının temeli olan bir kurumdur. Aile birbirlerine bağlı olan insanlardan oluşur, Bir kadın ve bir erkeğin bir araya gelmesiyle doğan çocuk ”doğal aile” olarak kabul edilir. Aile, çocuğun doğumuyla karşılaştığı ve sosyal ilişki kurduğu ortamdır ve çocuğun ilk yıllarında bakımı ve eğitiminden sorumlu başlıca kurumdur. Okulun ve diğer sosyal kurumların katkıları, ailenin bu konudaki sorumluluğunu yerine getirmesine yardımcı olur (Temel, 2010)

Aile ortamı çocuğun yetişme tarzını da belirler. Ailelerin çocuk yetiştirme tarzlarında toplumsal etkenler büyük rol oynar ve bu toplumun bireylerinin farklı kişilik yapısı göstermesine sebep olur. Kişilik yapısında olan farklılıkların kaynağı aile yapılarının ve ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının çeşitlilik göstermesidir. Okul öncesi

dönemde çocuklar aileye daha az bağımlılık göstermeye başlarlar ve bağımsızlığa yönelirler. Oyun etkinlikleri karmaşıklaştıkça çocukların merak ve çevreyi keşfetme yönleri de gelişir. Çocuğun aile, komşular ve okul öncesi ortam içinde genişleyen toplumsal ilişkileri sonucunda bazen saldırgan davranışlar gözlenebilir. Bu durumda anne ve babaların çocukların saldırgan davranışları karşısında disiplin ve ceza konularında bir tutum oluşturmaları gerekir (Gander ve Gardiner, 2007).

Çocuk büyüdükçe ailesi dışında akranlarıyla da ilişki kurmaya başlamaktadır. Akran ilişkileri, çocukların paylaşım ve işbirliği içinde bir arada olmalarını sağlar ve onların sosyal ilişkileri için gerekli bilgi ve beceri kazanmalarında, problem çözmelerinde, sorunlarla baş etmelerinde önemli rol oynar. Bu nedenle akran ilişkileri çocuğun üzerinde kısa ve uzun süreli etkileri açısından önemlidir. Okulda olumsuz akran ilişkilerine sahip olan, sosyal becerileri zayıf olan çocuklar çocuklukta hatta ergenlik süresince akran reddi, iletişim problemleri ve akademik başarısızlık yaşayabilmektedir. Akranları tarafından kabul edilen çocuklar ise daha başarılı iletişim becerileri kuvvetli, dikkatli ve sabırlı oldukları görülmektedir (Ögelman ve Çabuk, 2013).

Çocukta görülen saldırgan davranışların kaynağı aile veya sosyal medya olabilir (Çamlıca, 2010). Aile ortamı, akran ilişkileri, sosyal medya gibi faktörler çocukların davranışlarını etkiler. Davranış özellikleri her çocukta görülür ve çocuğun, genetik yapısı, aile ilişkisi, sağlık ve bireysel geçmişi gibi pek çok faktörden etkilenir. Çocuğun davranışlarındaki problemlerinin kaynağı iç ve dış nedenler olabilir (Haktanır, 2010). İç nedenler; ebeveynlik uygulamalarının, çocuğun geçirmiş olduğu rahatsızlıkların çocukta bıraktığı izlerdir. Dış nedenler ise; sosyo-ekonomik düzey, etnik gruplara ait olma, annenin psikolojik ve sağlık sorunlarının olmasıdır (Acar, 2009).

Çocuklar yaşadıkları ortamlarda istemli ya da istemsiz çeşitli davranışlarda bulunurlar. Bir nesneyi fırlatmak, kırmak, itmek, çekmek, ya da bu nesnelere bir canlıya doğru yöneltmek, veya bir canlıya sözlü, fiziksel ya da dolaylı zarar verici davranışlarda bulunmak gibi ve bu davranışlar rahatsız edici sonuçlar yaratabilmektedir. Çocuğun davranışların diğer şahısları rahatsız etmeye başlaması ya da nesnelere zarar görmesi saldırganlık kavramını düşünülmesine sebep olmaktadır (İnan, Karagözlüoğlu, Şimşek, 2014). Saldırganlık olarak tanımlanacak

davranışlar kültürlere göre farklılık gösterir ve saldırganlığın kaynağı kuramcılar tarafından farklı şekillerde yorumlanır bu nedenle literatürde saldırganlık davranışının tanımı konusunda tartışmalar ortaya çıkmıştır (Yavuz Gümüş, 2011). Butovsktay ve Kozintsev göre saldırganlık; canlı ya da cansız bir varlığa zarar verme ile sonuçlanan, biyolojik ve toplumsal temelleri bulunan ve tekrarlanan davranışlardır. Çocuklukta sık görülen yaramazlık, itişip kakışma, ara sıra geçimsizlik ve kavgaların saldırganlık olarak kabul edilmesi için söz konusu olan, tutum ve davranışların süreklilik göstermesi gerekmektedir (akt. Kanlıkılıçer, 2005).

Saldırgan davranışları sergileyen çocuklar, duygusal sorunları nedeniyle yaşlıları ve çevresi ile uyumlu ilişkiler kuramayan, aşırı geçimsiz, gergin ve sürtüşmeli, parlamaya hazır ve kavgacı, kurallara uymak istemeyen, sık ceza alan ve büyüklerine karşı gelme eğilimine sahiptirler. Günlük hayatında olan sıradan anlaşmazlıkları bile bilek gücü ile çözmeye çalışırlar. Öfkelerini kontrol edemezler ve kendini haklı çıkarma çabası gösterirler. Bu çocuklar saldırgan davranışlarından utansa bile bunları tekrarlar. Cezalardan etkilenmezler veya bir süre etkilenmiş gibi görünürler (Cüceloğlu, 1996). Trachtergen ve Biken'e göre; saldırganlık tanımına uyan çocuklar, ruhsal sorunlarını davranışlarına yansıtırlar. Evde, çevrede sürekli sorun yaratırlar. Yetişkinlerle çatışma içindedirler. Bu çocuklar okul ortamındaki bireylerle de olumsuz deneyimler yaşamaktadır. Öğretmenler saldırgan çocuklarla daha fazla ilgilenmek zorunda kalırlar ve bu nedenle saldırganlığın diğer davranış bozukluklarından daha ciddi sorunlar oluşturduğunu düşünürler (akt. İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2004).

Saldırgan davranışların kaynağı ile ilgili çeşitli varsayımlar, kuramlar ileri sürülmekte, değişik yorumlar yapılmaktadır. Birinci grupta toplanan görüşler, saldırganlığın içgüdüsel ve dürtüsel, ikinci grup içindeki görüşlerse toplumsal niteliğini kabul etmektedirler. Saldırgan davranışlar doğuştan gelen ya da sonradan kazanılan bir güdü olarak iki değişik yaklaşımla yorumlanabilmektedir. Saldırgan davranışlar, cinsel içgüdüyle birlikte değerlendirilmekte ve saldırgan davranışların libidonun geç ağız, anal ve üretra dönemlerindeki takılma ya da saplantılardan ya da bu dönemlere geri dönmelerden kaynaklandığı kabul edilmektedir (Köknel, 2005). Freud'de göre; saldırganlık içgüdüsel yaşam içgüdüsel olarak nitelendirilen libido ya da eros kadar gereklidir. Freud, saldırgan davranışın ifade edilmediği takdirde belirli

türden bir enerji olarak içimizde kalacağını savunmuş ve davranış bozukluklarının birçoğunun, doğal ifadesini bulamamış saldırgan eğiliminden kaynaklandığını ifade etmiştir (Akbaba, 2004). Diğer bir görüşe göre; saldırganlığın sebebi üç grupta incelenebilir. Birinci grupta Freud ve Lorenz saldırganlığın doğuştan geldiğini ve biyolojik temelli olduğunu ileri sürmüşlerdir. İkinci gruptaki M. Mead, Bandura, Berkovitz, Watson ve Skinner gibi davranışçılar çevrenin saldırgan davranış üzerindeki etkisini vurgulamışlardır. Üçüncü grupta E. From ve B. Russel çevre ve biyolojik yapının belli oranda etkili olduğunu kabul etmektedirler (akt. Ankey, 2002).

Saldırgan davranışlar kaynağına göre farklılaşmanın yanı sıra cinsiyete göre de farklılaşmaktadır ve saldırgan davranışlar erkek çocuklarda daha fazla gözlenmektedir. Erkek çocuklar anlaşmazlıklarının çözümünde dövüşmeyi kız çocuklar ise ağız kavgasını tercih etmektedirler. Yapısal olarak erkeklerin daha güçlü olmalarının yanında, kız çocukların daha çok engellenmesi, bu konuda, kız erkek ayırımını ortaya koymaktadır (Yörükoğlu, 1998).

Çocukların sergilediği saldırgan davranışların çeşitli özelliklere göre incelendiği araştırmalara rastlanmaktadır. Bu çalışmada ise okul öncesi eğitime devam eden çocukların saldırgan davranışlarının neler olduğu, çocukların saldırgan davranışları hangi durumlarda sergiledikleri, saldırgan davranışların görülme sıklıkları, çocukların saldırgan davranışlarına yönelik anne ve öğretmenlerin tepkilerinin incelenmesine çalışılmıştır.

1.2. Problem cümlesi

Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları anne ve öğretmen görüşlerine göre nasıldır?

1.2.1. Alt problemler. Bu çalışmada yukarıdaki problem cümlesi çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Nicel Alt problemler

1. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının genel özellikleri nelerdir?
2. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları çocukların cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları kardeş sayılarına göre farklılaşmakta mıdır?
4. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları doğum sırasına göre farklılaşmakta mıdır?
5. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları okul öncesi eğitim alma sürelerine göre farklılaşmakta mıdır?
6. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları anne eğitim düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

Nitel Alt problemlerle

7. Okul öncesi dönem çocuklarının fiziksel saldırganlık davranışları konusunda anne ve öğretmen görüşleri nelerdir?
8. Okul öncesi dönem çocuklarının ilişkisel (dolaylı) saldırganlık davranışları konusunda anne ve öğretmen görüşleri nelerdir?
9. Okul öncesi dönem çocuklarının sözel saldırganlık davranışları konusunda anne ve öğretmen görüşleri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; okul öncesi eğitime devam eden çocukların saldırgan davranışlarının neler olduğunu, çocukların saldırgan davranışları hangi durumlarda sergilediklerini, saldırgan davranışların görülme sıklıklarını, çocukların saldırganlık davranışlarına yönelik anne ve öğretmenlerin tepkilerini incelemektir. Çocuğun cinsiyeti, doğum sırası, kardeş sayısı, okul öncesi eğitim alma süresi ve annenin eğitim durumuna göre çocukların saldırgan davranışlarının farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Okul öncesi dönem pek çok yönden yaşamın kritik dönemidir. Bu dönemde geçirilen olumsuz deneyimler yaşamın ilerleyen yıllarında derin izler bırakabilir. Okul öncesi dönemde sosyal ve duygusal gelişimleri yeterince desteklenemeyen çocuklar okul dönemine geldiklerinde arkadaşlarıyla alay etme, zorbalık etme, saldırganlık gibi problem davranışlar sergileyebilmektedir. Saldırgan davranışlara yönelik erken dönemde önlem alınması, oluşabilecek davranış problemlerinin önlenmesi ve olumlu sosyal ilişkiler için önemlidir (Özbey ve Alisinanoğlu, 2009). Saldırgan davranışlar genelde erken yaşlarda öğrenilir ve saldırgan davranışa yönelik uygulanan cezalara rağmen saldırgan davranışların silinmesi zordur, genç ve erişkin dönemlerde yapılan iyileştirme programları oldukça geç kalmakta hatta başarıya ulaşmamaktadır (Akçay ve Özcebe, 2012). Olumlu ilişkiler kurabilmek için çocukların saldırgan eğilimlerini engellemeleri, uygun zamanlarda ve toplumun onaylayacağı biçimde kendilerini ifade etmeyi öğrenmeleri gerekmektedir. Öğrenme ve modeli örnek alma, olumlu sosyal davranışları geliştirdiği gibi, saldırgan davranışları da etkilemektedir (Kartal, 2014). Okul öncesi dönemde saldırganlık davranışları ile ilgili çalışmalar incelendiğinde bu dönemde çeşitli saldırganlıklara yönelik ölçekler bulunmakla beraber sözel saldırganlığa yönelik bir ölçek olmadığı görülmüştür. Bu çalışmada sözel saldırganlığa yönelik de bir ölçek geliştirilerek, alanda yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak çocuklarda gözlemlenen tüm saldırganlık türlerinin belirlenmesine çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışmanın bir diğer önemi de; çocukların saldırganlık davranışları hem anneleri hem de öğretmenlerinden görüş alınarak belirlenmiş olmasıdır. Böylelikle evde ve okulda sergilemiş olduğu davranışlar konusunda bütüncül bir yargıya varmak mümkün olabilmektedir. Çalışmada nitel ve nicel araştırma teknikleri bir arada kullanılmıştır. Nicel çalışmalarda elde edilen istatistik bilgiler nitel çalışmalarda kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme verileri ile güçlendirilerek daha güvenilir bulgulara ulaşılması hedeflenmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma; 2015-2016 eğitim öğretim yılında İstanbul'un Küçük Çekmece ilçesinde bulunan Milli Eğitime bağlı bağımsız anaokulları ve ilköğretim bünyesinde okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocuklarla ve ölçekteki sorularla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Fiziksel saldırganlık davranışları: Vurma, tekme atma, bıçaklama, ateşli silahlarla yaralama, sert bir şekilde itme, nesne fırlatma, pencere çarpma, cam kırma ve yangın çıkarma gibi kişiye nesneye ya da hayvana güç kullanarak uygulanan zarar verici davranışlara denir.

Sözel saldırganlık davranışları: Tehdit etme, not ya da mektup yazarak tehditte bulunma, bağırıp çağırma, dedikodu yayma, alay ederek sataşma gibi kelimelerle yapılan zarar verici davranışlara denir.

İlişkisel saldırganlık davranışları: Dışlama, küsme, sessiz kalma, telefon veya internet aracılığıyla rahatsız etme gibi davranışlara denir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde araştırmanın konusu ile ilgili literatür taranarak araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur.

2.1.1. Okul öncesi eğitimin tanımı/önemi. Çocuğun doğumuyla başlayıp ilkokula kadar geçen süreye “okul öncesi dönem” bu süredeki eğitsel etkinliklerin tümüne de “okul öncesi eğitim” denir (Oktay, 1990). Eğitimin ilk basamağı olan okul öncesi eğitim süreci içerisinde çocuğun bedensel, bilişsel, sosyal, psiko-motor ve dil gelişimi büyük ölçüde tamamlanmaktadır. Çocukların istenilen davranış özelliklerine sahip olmasını sağlayabilmek için onların gelişim özelliklerini iyi bilmek gerekmektedir (Sinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010). Okul öncesi yılları, karakterin oluşumu ve şekillenmesi, temel bilgi, beceri ve alışkanlıkların edinilmesi ve geliştirilmesinde gelecek yıllara olan etkisi sebebiyle, yaşamın en kritik dönemlerindedir. Çocuğa bu dönemde sağlanacak deneyimlerle kazandırılacak temel bilgi, beceri ve alışkanlıklar, çocuğun ilerdeki öğrenim yaşamının yanı sıra, sosyal ve duygusal yaşamını da şekillendirecektir. Bu nedenle edinilen yaşam tecrübelerinin, çevre ve eğitim düzenlemelerinin, erken yaşlarda çocuğun sosyal becerilerinin gelişimini güçlendirecek özellikte olması önem kazanmaktadır (Alisinanoğlu ve Özbey, 2009).

2.1.2. Okul öncesi döneminin gelişim özellikleri. Okul öncesi dönemde; duygusal gelişim, sosyal gelişim, dil gelişimi, zihinsel gelişim, fiziksel büyüme ve hareket gelişimi ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

2.1.2.1. Okul öncesi dönemde duygusal gelişim. Okul öncesi dönem çocuğun en yakın aile ortamı içinde ve sonrasında günlük yaşam tecrübelerini

kazandığı dönemdir. Çocuğun dünyası, insan davranışlarını ve ortamının fiziksel-maddi bileşenlerini araştırması için etkinlik odağı olmaya başlar. Çocuk yine de annenin duygusal desteğine gerek duyar zamanla baba ve diğer çevresel unsurla etkileşim gerçekleşir. Çocuğun duygusal denetiminin biçimlenmeye başlamasıyla güçlü duygularını dışı vurmanın toplumsal bakımdan kabul edilebilecek yollarını bulma yeteneği gelişir (Ulusoy vd., 2004). Okul öncesi dönemde çocuk duygusal gelişiminde büyük ilerleme kaydeder ve hoşlanmadığı ya da üzüldüğü durumlarda ağlamanın dışında da tepkiler gösterir. Çevresindekilerin duygularını anlamaya başlar (Asımgil, 2010). Çocuğun en önemli duygusal gereksinimleri sevmek, beğenilmek ve değer görmektir. Anne, baba, öğretmen ve çevresi tarafından gördüğü ilgi ve sevgi arttıkça ruh sağlığı güçlenmektedir. İlgi odağı olma isteği ve başarılı olma isteği kuvvetlidir. Çocuk gerçek hayatta başarı elde edemezse hayali başarıları kullanarak övünür (Yavuz, 2010).

2.1.2.2. Okul öncesi dönemde sosyal gelişim. Çocuğun sosyal gelişiminde iki unsur vardır; Bireyselleşme ve sosyalleşme. Bireyselleşme çocuğun kimliğini kazanmasıdır. Sosyalleşme çocuğun çevresiyle başarılı ilişkiler kurabilme sürecidir ve sosyal beceri birden fazla davranışı içermektedir (Gülay, 2011). Bilim insanları sosyal becerileri çeşitli şekillerde gruplandırmışlardır. Merrell (2003) sosyal becerileri; sosyal birliktelik becerisi, sosyal iletişim becerisi, sosyal bağımsızlık becerisi olarak sınıflandırmıştır. Gresham ve Elliot (1990). Okul öncesi dönemdeki sosyal becerilerin; işbirliği, sorumluluk, kendini kontrol ve atılganlık becerileri olduğunu ve bu becerilerin; bireyin başkalarıyla iletişim sağlamasında, toplumsal kurallara uymasında, sorumluluk alabilmesinde, çevresine yardım etmesinde, haklarını kullanabilmesinde önemli olduğunu ifade etmiştir (akt. Ömeroğlu vd., 2014).

Riggio (1986) sosyal becerileri; duygusal ifade, duygusal duyarlılık, duygusal kontrol, sosyal ifade, sosyal duyarlılık ve sosyal kontrol olarak altı alt boyutta gruplandırmıştır. Sosyal beceriler, çocukların sosyal ortamlarında sorunlarla karşılaşmaksızın, çevreleriyle olumlu etkileşimleri başlatma ve sürdürme için gerekli olan özel davranışları içermektedir (akt. Ekici, 2014).

Okul öncesi dönem sosyal becerilerin ediniminde büyük bir öneme sahiptir. Birçok eğitimci ve uzman erken çocukluk döneminde akranlarla yaşanacak etkili ve uygun sosyal ilişkilerin çocuğun sosyal gelişiminin önemli bir yönünü etkilediğini savunur. Okul öncesi programlarında bulunan etkinliklerde çocukların sosyalleşmesine yer verilmiştir. Olumlu iletişim becerileri, paylaşma, oyunda sırasını bekleme, oyuna alma gibi (Poyraz, 2011). Bu dönemde çocuklar sosyalleşme eğilimindedirler ve birlikte hareket etmeye, paylaşmaya, grup içinde yerini almaya başlarlar. Grup etkinliklerinde denetimi ele geçirmeye çalışırlar. Çevrelerini değiştirme eğilimindedirler bu nedenle arkadaşlarıyla oynama istekleri kısıtlanmamalıdır. Ebeveyni rol model alırlar, anne ve babanın çocuğa iyi bir örnek olması gerekir. Çevresindeki yetişkinleri taklit etmeye çalışırlar, kötü örnek olabilecek bireylerden uzak tutulmaları gerekir. Merakları fazladır ve farklı deneyimleri yaşamak isterler. Evde yalnız bırakılmaları tehlikeli olabilir. Anne, baba ve öğretmenlerin uyarılarına açıktırlar ve kendisine söylenenleri yanlış doğru süzgecinden geçirmeden ve söylendiği şekilde algırlar (Çavuş, 2005). Okul öncesi eğitim sürecinde davranış sorunu sergileyen çocukların, örneğin; huzursuz, aşırı hareketli, beklemeye tahammül edemeyen, nesnelere zarar veren, kavga eden, başkalarına vuran, çabuk kızan, çekingen, ürkek, saldırgan ve utangaç davranış gösteren çocukların çoğunlukla kişilerarası problem çözme becerilerinden yoksun oldukları gözlenmektedir. Çocukların bu becerilerde yetersiz olması çocuğun çevresiyle olumlu ilişkilerinin gelişmesini engellemektedir (Kargı, 2011).

2.1.2.3. Okul öncesi dönemde dil gelişimi. Çocuklarda gramer kurallarına uygun olarak konuşma 3-6 yaş arası dönemde gözlenir. 3 yaş çocukları olayları öğrenme isteğinden dolayı konuşmaktan ve çok soru sormaktan hoşlanırlar. Dili kullanma yetenekleri oldukça gelişmiştir. Bu gelişim çocuklara sunulan dil ortamıyla ilişkilidir ve farklı dil ortamlarında yetişen çocukların kelime hazinelerinin ve dili kullanma becerilerinin farklı olduğu görülmektedir (Gülaçtı vd., 2010). Okul öncesi dönemde, çocuk yetişkinlerin kullandığı neden, nasıl, ne zaman gibi ayrıntılı soru kelimelerini kullanır. Basit düzeydeki tekerlemeleri, şiirleri, şarkıları öğrenmekten ve tekrarlamaktan çok hoşlanır. Hikaye anlatmayı ve dinlemeyi sever. Anne ve babasının ses perdesini taklit eder. Dili kullanmada kız çocukları erkeklere göre daha iyidir. Ben-merkezci konuşma devam eder. Sözcük sayıları artar ve yaklaşık 1000 kelimededen oluşan kelime hazineleri vardır. Önceki döneme göre daha karmaşık cümle yapısı görülmeye başlar. Çoğul kelimeleri doğru kullanır. Çocuk 5 yaşına geldiğinde olayları sırasına göre anlatır ve 5 kelimedenden oluşan cümleler kurabilir. Soru sormaya devam eder. Olayları, duygu ve düşüncelerini anlaşılır şekilde sıralayabilir (Turaşlı vd., 2012).

2.1.2.4. Okul öncesi dönemde zihinsel gelişim. İşlem öncesi dönemde çocuk tümüyle ben-merkezci bir düşünce yapısına sahiptir. Bu yaşlardaki çocuklar sadece kendi görüşlerinin olduğuna inanırlar. Diğer bireylerin kendilerinden farklı bir bakış açısına sahip olmalarını anlayamazlar. Mantıklı düşünme yöntemi gelişmemiştir. Bilişsel yapıları nesnenin korunumunu kavrayabilecek düzeye ulaşmamıştır. Soyut kavramları anlayamazlar. Tek yönlü bir mantık yürütürler (Erden ve Akman, 2001). Wollf'e (2002) göre; yedi yaşın altındaki çocuklar bir araya geldiklerinde çok konuşurlar. Fakat konuştukları paylaşılan bir kaç konudur. Her çocuk kendisini hangi konu ilgilendiriyorsa onunla ilgili konuşur. Piaget, bu ilişkiyi "kollektif monolog" olarak adlandırır. Çocuklar, kendilerini ilgilendiren konuların başkaları içinde büyük anlam taşıdığına inanırlar. Düş ve gerçeği ayırt edemezler. Hayal ürünü öyküleri, kendi başından geçen olaylarmış gibi anlatabilirler. Anne ve babalar, bunu yalan söylemek şeklinde yorumlayarak kaygıya kapılmamalı, zihinsel gelişimin bir gereği olarak değerlendirmeli ve çocuğun gerçekte gerçek olmayan

arasındaki sınırı tam olarak ayıramamasından kaynaklanan geçici bir durum olduğunu bilmelidirler (akt. Bakırcıoğlu, 2004).

2.1.2.5. Okul öncesi dönemde fiziksel büyüme ve hareket gelişimi. Okul öncesi dönemde yani 3-6 yaşları arasında bedensel gelişme hızı, bebeklik dönemine göre yavaşlar. Yaşamın ilk ve üçüncü yılları arasındaki büyüme, üçüncü ve beşinci yılları arasındaki büyümenin yaklaşık iki katıdır. Üç yaşında kızlar ortalama 94 cm uzunluğunda ve 13 kilo ağırlığındadır. Altı yaşına geldiklerinde boyları 115 cm'yi, ağırlıkları ise, 15 kg'ı bulur. Erkek çocuklar ise kızlardan biraz daha uzun ve ağırdırlar. Çocuklar altı yaşına geldiklerinde, doğum ağırlığının ortalama yedi katına ulaşırlar (Erden ve Akman, 2010).

Okul öncesinde çocukların beden oranlarında da değişiklik göze çarpar. İki yaşında baş toplam vücudun dörtte birini kapsar; beş buçuk yaşında bu oran altıda bire düşerek, çocuk bebeklik görüntüsünden uzaklaşır. Altı yaşlarında organların birbirine oranı yetişkin bireye yaklaşır. Kaslardaki gelişme dikkat çeker. Bu dönemde sinir sistemi gelişimini büyük ölçüde tamamlar. İki yaşındaki çocuğun beyin ağırlığı, yetişkin beyin ağırlığının yüzde yetmiş beşini oluştururken; beş yaşına geldiğinde bu oran yüzde doksana ulaşır (Senemenoğlu, 2013).

Hareket veya motor gelişimi, fiziksel büyüme ve merkezi sinir sisteminin gelişmesine bağlı olarak organizmanın isteğe bağlı hareket edebilmesidir. Motor gelişimi genellikle büyük ve küçük motor gelişimi şeklinde ele alınır. Büyük motor gelişim, baş, gövde, kol ve bacak hareketleri; küçük motor gelişim ise, el manipülasyonu, parmak gelişimi ve elin yakalama ve kavrama becerisindeki gelişim olarak ele alınmaktadır (Haktanır, 2010).

Gallahue ve arkadaşlarına göre; hareket gelişimi 3-7 yaş arası, temel hareketlerin (sıçrama, fırlatma, yakalama, tırmanma vb) keşfedildiği, denendiği yıllardır. Okul öncesi dönemde fiziksel gelişme, çocuğun ortamı tanınması, sosyal ilişkilerinin gelişmesi, isteklerini gerçekleştirilmesi, yoğun öğrenme heyecanı duyması açısından da önemli sonuçlar doğurur ve diğer gelişim alanlarındaki performanslarını da olumlu etkiler (Sevinç, 2005).

2.1.3. Okul öncesi dönem çocuklarında görülen problem davranışlar.

Problem davranışlar, birçok kaynakta davranış bozukluğu adı altında incelenir ve çocukların sergilediği karmaşık bir davranışsal, duygusal sorunlar grubu için kullanılır. Sosyal becerisi iyi olan çocuklar çevresine uyum sağlayan, çatışmalardan uzak durmayı başaran, çevresindeki insanlarla iyi iletişim kuran bireylerdir. Bu çocuklar içinde olduğu etkinliklerden daha çok zevk alıp kendi kararlarını kendileri verirler. Sosyal becerileri yeterince gelişmemiş olan çocuklar akranları tarafından dışlanıp, çoğunlukla evde, okulda, işte kişiler arası etkileşimde zorluklar gibi pek çok uyum ve davranış sorunları yaşayabilirler (Ekici, 2014). Çocuklar, bakımından sorumlu olan anne babalar, öğretmenler, çocuk bakıcıları veya diğer yetişkinlere büyük güçlükler içeren uyumsuz ve saldırgan davranışlar gösterebilirler. Çocukluk döneminde gelişmemiş olan sosyal yeterliliğin ilerleyen yıllarda çocukluk çağı suçluluğu, zihinsel gelişimde problem, olumsuz sosyal davranışlar sergileme gibi olumsuz sonuçlar yarattığı belirlenmiştir. Sorunlu davranışların sebebi olarak ailesel ve çevresel bazı etkenlerin varlığı kabul edilmiştir (Çetin, Bilbay ve Kaymak, 2003). Eke ve Taner'e (2005) göre; sorunlu davranış sergileyen çocuklarla ailelerinde benzer nitelikler tespit edilmiştir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

- a. Zayıf toplumsallaşma becerisi: olumlu davranışların çocuğa öğretilmemesi ve uygun model olamama, değerlerin kazandırılmaması, ebeveynlerin aralarında olumsuz davranışların görülmesi.
- b. Çocuğun eğitiminin ihmal edilmesi: çocuğa yönelik zayıf danışmanlık, çocuğun gelişimini izlemekte başarısız olma.
- c. Ailenin disiplin becerilerinin zayıflığı: uygunsuz, tutarsız ve acımasız disiplin davranışların uygulanması.
- d. Ebeveynler arasında çocuk yetiştirmede farklı tutumların bulunması ve farklılıkların çocuğa yansması: çocuk ebeveyn iletişimde kalitenin düşük ve bağlanmanın yetersizliği, desteklemeyen ebeveyn davranışı, birlikte geçirilen zamanın yetersiz ve kalitesiz olması, aile geleneklerinin eksikliği veya olmaması.
- e. Aile içi çatışma: evlilik uyuşmazlığı, ev içi şiddet, istismar.

- f. Çocuğun kontrolünün sağlanamaması: çatışma yönetiminin yetersizliği, öfke kontrolünün zayıflığı.
- g. Ebeveynlerin fiziksel ve ruhsal olarak iyi olmaması, madde kullanımı, depresyon gibi bazı psikolojik rahatsızlıklarının olması.
- h. Göç sebebiyle kent yaşamına uyum sağlayamama ve çocuğun kültürel anlamda ailenin önüne geçmesi.

Çocukların davranışlarının normal mi ya da problemlimi olduğuna karar vermek için bazı ölçütlere gereksinim duyulmaktadır. Gelişim dönemlerinin kendine özgü davranışları bulunmaktadır. Dolayısıyla çocuğun içinde bulunduğu gelişim döneminin özelliklerinin çok iyi bilinmesi gerekmektedir.

Çocukların davranışlarının normal mi ya da problemlimi olduğuna karar vermek için kullanılan ölçütler;

Yörükoğlu'na (1998) göre;

- a. Çocuğun gelişim dönemi: Davranışın gelişim döneminden kaynaklı olmaması gerekmektedir. Bebeklerin ilk bir yaşı içinde parmaklarını emmesi doğaldır fakat bu yaştan sonra da devam ediyorsa veya büyük yaşlarda ortaya çıkmışsa parmak emme bir hastalık ya da ruhsal sorunun belirtisi kabul edilir.
- b. Sürekliliği: Çocuğun olumsuz davranışı ısrarlı bir biçimde ve uzun zaman boyunca yinelemesidir.
- c. Diğer belirtiler: Her gece altına kaçırarak bir çocuk sadece bu belirtiyeye dayanarak uyumsuz olarak değerlendirilemez, bunun yanı sıra, korkular, gece bağırması, kekemelik, davranış bozuklukları görülmesi uyumsuzluk tanısını destekler.
- d. Belirtinin sıklığı ve gücü: Doğal yaşamı zorlaştırmayan duygu, düşünce ve davranışlar normal kabul edilmekteyken bu davranışlar bireyi ve çevresini güçlüklerle karşılaştıracak ölçüde ise uyumsuzluktan bahsedilebilir. Örneğin; Bireyin temiz, titiz ve düzenli olması normalken herhangi bir yere her dokunduğunda elini yıkama gereği duyması durumunda, temizliği artık normal değildir (Akbaba, 2004).

2.1.4. Okul öncesi dönem çocuklarının problem davranışları sergilemelerinin sebepleri.

Övülmek ve dikkat çekmek için: Çocuklar ebeveynleri tarafından daha fazla önemsenmek ve ilgi çekmek için öfke nöbetleri gibi problem davranışlar sergilerler.

Kızgınlığını Belli Etmek İçin: Kardeş doğumu gibi durumlarda çocuklar eskisi kadar sevilmediği düşüncesine kapılabilirler anne ve babaya olan kızgınlıklarını problem davranışla gösterirler.

Ailenin beklentilerine uygun davranışlar gösterebilmek için: Okul öncesinde ebeveyn yokluğunda sergilediği olumsuz davranışları saklamak için yalan söylemek gibi olumsuz bir davranış sergileyebilir.

Bailey, arkadaş kazanmak için: Kendine güvenmeyen çocuklar başkalarının eşyalarını kendisine aitmiş gibi paylaşır bunları kullanarak arkadaş edinmeye çalışır (akt. Özbey, 2006).

Çocuklar, karşılaştıkları problemleri çözme yöntemlerini ailede öğrenmektedirler. Olumlu aile çevresinde yetişen çocuklar sağlıklı ve olumlu kişilik geliştirirler. Annenin sosyal becerisinin çocukların sosyal beceri, arkadaşlık, sosyal ilişki yürütme becerileri üzerinde etkili olduğu ortaya konmuştur (Kesicioğlu, 2015).

2.1.5. Okul öncesi dönem çocuklarında görülen problem davranışların örnekleri. Korku, öfke, kıskançlık, inatçılık, kaygı, zorbalık, şiddet, küskünlük, kızgınlık, düşmanlık, yalan söyleme davranışları açıklanmıştır.

2.1.5.1. Korku. Pataki, Stone, LeViness'e (2011) göre; çocukların travmatik durumlara karşı gösterdikleri tepkiler yaşlarına göre değişir. 1-5 yaş arasında okul öncesi dönem çocukları felaket gibi bir durumla karşılaştıklarında kendilerini koruyamayacaklarından aciz ve güvensiz hissederler. Sözel yetenekleri ve kavramsal becerileri yetersiz olan birçok çocuk bu durumla başa çıkmak için aktif yardıma ihtiyaç duyar. Çocukların anne babalarının davranışları da çocukları çok etkiler. Terk edilmek okul öncesi çocuklar için çok büyük endişe yaratır ve herhangi bir oyuncağını, eşyasını veya bir aile ferdini kaybeden çocuk daha güçlü desteğe

ihtiyaç duyar. Altına kaçırma, karanlıktan veya hayvanlardan korkma, yabancılarından korkma ve şaşkınlık okul öncesi çocuklarda görülen belli tepkilerdir (akt. Erkan, 2010).

2.1.5.2. Öfke. Öfke ve saldırganlık kavramları birbirine karışan kavramlardır. Öfke bir duyguyken saldırganlık bunun davranışa dönüşmüş şeklidir. Saldırganlık kişinin karşısındakini kırıcı, alay edici, küçük düşürücü sözler söylemesi, doğrudan ya da dolaylı olarak karşısındakini aşağılaması, çirkinleşmesi, karakterine saldırması, beklentisini kırması, dedikodu yapması, sert çirkin konuşması ve davranışlarla engellemeler yapması gibi farklı tepkilerle kendisini gösterirken öfkenin yansıması ağlama olarak görülmektedir. Bağırma, yaygara koparmak, gürültülü şekilde ağlamak öfkenin dolaylı şekilde meydana çıkmasıdır. Saldırganlık davranışının duygusal boyutunda, öfke ve kızgınlığın yanı sıra, değişik seviyelerde kin, nefret düşmanlık ve şiddet gibi bütün yok edici duygular da yer alabilir. (Köknel, 2005). Öfke duygusu doğuştan gelir ve öğrenilmemiştir. Fakat neye nasıl öfkeleneceğimizi, öfke anında nasıl davranacağımızı model aldığımız bireylerden öğreniriz (Dökmen, 2008). Öfke duygusuyla korku birleştiğinde öfkenin yerini saldırganlık davranışı alır (Tarhan, 2008).

2.1.5.3. Kıskançlık. İnsanlarda sahiplenme arzusu yeterince doyurulmadığında, birey kazanmadıkça kazananları kıskanır. Kıskançlık duygusu tatmin edilmesi zor bir duygudur. Kazanamama, kaybetme üzüntüsü zor önlenir (Keskin, 2011).

2.1.5.3. İnatçılık. Okul öncesi dönem 2,5 yaş, gelişimin en zor olduğu dönemlerdendir. Çocuk, bu yaşlarda olumsuz, kararsız ve isyankardır. Bu dönem çocuğun sinir sisteminin gelişiminde bir ara geçiş ve dengesizlik yaşıdır. Çocuğun duygu ve davranışları iki üç nokta arasında değişkenlik gösterir. Bundan dolayı açlık çığlıkları atan bir çocuk, yemesi için verilen bir yiyeceği yemek istemeyebilir. Bu dönemde çocuk, anne-baba ve diğer yetişkinlerin sözlerini dinlemez. Onların söylediklerinin tam tersini gerçekleştirir. Bağımsız davranmak ister. Çocukta 2,5

yaşında başlayan ve negativizm olarak adlandırılan inatçılık 3-6 yaş arasında maksimum seviyeye ulaşır. Bu durum anne-babaları endişelendirir ve anne babalar çocuğu kontrolleri altına almak isterler. Çocukların bağımsız davranışlarını engellemeye çalışırlar. İnatçılık çocuğun gelişiminin belli dönemlerinde görülen bir davranıştır ve dönemin geçmesiyle ortadan kaybolacaktır (Yavuzer, 2006). İnatçılık anne babaların en çok ifade ettikleri sorunlardan birisidir ve her yaşta görülebilir. Çocuklarda 2-3 yaşlarında görülmeye başlayan inatçılık ergenlikte de tekrarlayabilir. Çocuklar anne baba ve hatta çevresindeki diğer insanlarla da sık sık inatlaşabilir. Anne babanın tutarsız tavrı, çocuğun şiddet görmesi, aşırı ceza alması, çocuğun istek ve gereksinimlerinin karşılanmaması, ihtiyaç duyduğu bağımsızlık duygusunun verilmemesi, çocuk ile anne babanın isteklerinin çatışması çocuğun inatçılık davranışı göstermesine sebep olur. (Özcan, 2009).

2.1.5.4. Kaygı (anksiyete, bunaltı). Kaygı sebebi belli olmayan bir sıkıntı, endişe duygusu olarak tanımlanabilir. İnsanoğlu yaşantısının her anında bazı biyolojik ve ruhsal ihtiyaçlar hisseder. Fakat bu dürtülerini istediği her an, istediği şekilde doyuramaz. Saldırganlık davranışı toplum tarafından olumsuz karşılandığından bireyin suçlu hissetmesine sebep olur, dolayısıyla birey saldırganlık davranışını bastırır. Bastırılarak dışarı boşalımı gerçekleşmeyen saldırganlık davranışı, farkında olmadan kişinin kendisine yönelir. Birey kendini cezalandırmak ister. Bu da, kaygıya sebep olur. (Öğüt, 2000). Çocuklarda ve bütün insanlarda kaygı davranışı vardır. İnsan ilişkilerinden doğan duygusal bir ifadedir. Ancak bireyin karakterinin işlevsel durumunu engellediğinde veya engelleyecek sıklıkta görüldüğünde normal değildir (Sargın, 2001).

2.1.5.5. Zorbalık. Saldırganlıkla ilgili bir diğer kavram zorbalıktır. Olweus'e (1999) göre; zorbalık, saldırganlık kapsamında bulunan davranışlar bütünüdür. Saldırganlık kavramının içinde bulunmasına rağmen saldırgan davranışlarından ayırıcı özelliklere sahiptir. Zorbalık saldırganlığın bir çeşidi olsa da davranışın zorbalık olarak kabul görmesi için saldırganlık özelliği taşıması yeterli değildir. Zorbalıkta taraflar arasında eşit olmayan güç ilişkisinin bulunması ve davranışın süreklilik göstermesiyle beraber kasten yapılmış olması gerekmektedir (akt. Kartal

ve Bilgin, 2007). Davranış bilimlerinde saldırganlık, kasıtlı olarak zarar verme veya acıtma amacıyla gerçekleştirilen davranışların ortaya çıkardığı durum olarak tanımlanmıştır. Çocuklar arasında tekrarlı olarak yapılan fiziksel, sözel ve psikolojik saldırıları içerir (Nansel vd., 2001).

“zorba“ olarak tanımlanan çocuklar, başkalarına fiziksel ve sözel olarak sıklıkla baskı yaparlar, onları taciz ederler. Saldırgan çocukların bu davranışlarının sebepleri; çocuğun karakteri, çocuğun anne veya babasından isteklerini saldırgan davranışlarla alması, yetişkinler tarafından şiddete maruz kalması, kendisinden daha küçük ve zayıf olanların canını acıtması, çevreden olumsuz tepkiler alan çocuğun başkalarına saldırarak kendini güçlü hissetmesi ve bu yönüyle çevresinde dikkat çekmesi ve ilgi görmesi, akran grubunun zorbalığı güç olarak algılaması ve desteklemesi olabilir (Selçuk ve Güner, 2001).

Zorbaca davranışlar genellikle anne baba, akran ve basın tarafından pekiştirilmektedir. Zorbanın anne ve babası genel olarak çocuğun davranışlarını savunurlar. Zorbaca davranışlara maruz kalan kurbanlar diğer akranlar tarafından zevkle seyredildiğinde, zorbaları, davranışlarının tekrarı için cesaretlendirebilirler (Tietze, 2001).

Çocuklar zorbalığa sınıfta, oyun bahçesinde, okul yolunda, koridorlarda, tuvaletlerde ve kantinde uğramaktadırlar. Çocukların zorbalık davranışlarının, okul öncesi dönemdeki çocukların akranlarıyla bir araya geldikleri sınıfta ve dış bahçe oyun alanında gerçekleştiği gözlenebilir (Kartal ve Bilgin, 2007).

2.1.5.6. Şiddet. Di Martino (2003) şiddet “fiziksel şiddet” ve “psikolojik şiddet” biçiminde gruplandırılmaktadır. Şiddetle ilgili kavramlar; Saldırı, bireyin vurma, tekmeleme, tokatlama, bıçaklama, silahla vurma, ısırma cinsel saldırı ve benzeri yollarla fiziksel olarak yaralanması olarak tanımlamaktadır. Tehdit, Mağdura fiziksel, cinsel ve psikolojik korkutma yoluyla gözdağı verme eylemlerine denir. İstismar, fiziksel, cinsel ve psikolojik olarak gücün kötüye kullanımını içeren davranışlar olarak açıklamıştır. İstismar davranışını 3 alt grupta incelemiştir.

- Taciz: Yaş, statü, cinsiyet, cinsel yönlendirme, ırk, renk, dil, din, yaşanılan yer, politik düşünce gruplarına üyelik, ulusal ya da etnik yapı, azınlık olmak

gibi özelliklerden doğan farklılıkları kullanarak sözlü veya sözsüz, görsel, psikolojik veya fiziksel özellikteki rahatsız edici davranışlara denir.

- Cinsel taciz: mağdurun üzerinde utanç verici olarak adlandırılan cinsel özellikleri üzerinde uygulanan rahatsız edici davranışlardır.
- Zorbalık/Saldırı: Kişileri aşağılamak için kötü niyetli zalimce veya intikam almak amacıyla eziyet veren haksız, olumsuz söz veya eleştirinin yapıldığı, yanlış bilgi yayarak dedikodu yaparak bireyin sosyal ilişkilerini yıpratıcı psikolojik taciz şeklidir (Ekşi ve Yaman, 2010).

2.1.5.7. Küskünlük, kırgınlık, düşmanlık. Anne baba ya da öğretmenlerin büyük ve daha güçlü olmalarından kaynaklı olarak çocukların özgürlüklerini kısıtlamaları ya da onları denetlemek için kullanmaları çocukları kızdırır. Çocuklar kendilerine yetişkinler tarafından güç uygulandığında gücü kullanan kişiye "Kendi boyutuna göre birini bul" şeklinde düşünürler (Gordon, 2004). İnsanların gereksinimlerini karşılamak için bağımlı oldukları kişilere kırgınlık duymaları ortak bir tepki gibi görülür. İnsanların çoğu bağımsızlıklarını elde etmek için çabalar çünkü bağımlı olduğu kişinin güvenilir olmamasının ortaya çıkma riskinden dolayı bağımlılık tehlikelidir (Akçay ve Özcebe, 2012).

2.1.5.8. Yalan söyleme. Çocuklar başlangıçta ceza almamak için yalan söylerler ve sonuç olarak ceza alma olasılıkları oluştuğunda yalana başvururlar. Bazen çevresini kendi çıkarları için kullanırlar, konumunu korumak için böbürlenirler ve ebeveynlerini kandırabileceğini öğrenirler yalanı gücünü ve kontrol duygusunu arttırmanın kaynağı olarak kullanabilir. Çocuklar yalan söyleme davranışını ve yalan söyleyen kişileri yetişkinlere göre daha az kabul ederler, yalan söyleyeni kötü bir insan ve yalanı da ahlaken yanlış olarak görürler (Bronson ve Merryman, 2010).

2.1.6. Saldırganlığın tanımı ve çeşitleri. Saldırganlıkla ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Çocuklar sözel ve fiziksel olarak iki tür saldırganlık gösterir. Sözel Saldırganlık; tartışma, lakap takma, bağırma gibi davranışa maruz kalan çocukların kendilerini suçlu ve değersiz hissetmelerine sebep olacak davranışlardan oluşur. Fiziksel Saldırganlık; vurma, dövme, tekmeleme, itime ve yumruklama gibi başkalarının canını acıtmaya yönelik davranışları içerir (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2004).

Buss saldırganlığı üç boyut olarak sınıflandırmıştır. Bunlar; a) Fiziksel ya da Sözel Saldırganlık, b) Aktif ya da Pasif Saldırganlık, c) Doğrudan ya da Dolaylı Saldırganlıktır. İtmek, baskı uygulamak, çekiştirmek, vurmak, tekmelemek, ısırma gibi davranışlar fiziksel saldırganlığa örnek verilebilir. Sözel iletişimle psikolojik anlamda karşıdaki kişiyi incitmek ve ona zarar vermek sözel saldırganlığa örnek oluşturur. Aktif Saldırganlıkta amaca yönelik davranışlarla saldırgan tarafından kurbanı acı çektirilir, kurbanın canının yanması sağlanır. Pasif Saldırganlık davranışlarında kurbanı aktif olarak tahrip etmek yerine kurbanın amacını gerçekleştirilmesine engel olmak olarak örneklendirilebilir. Doğrudan Saldırganlık davranışlarında kurbanı kışkırtma ya da öfkelenmesine neden olabilecek zararlı uyarıların direkt olarak kişiye gönderilmesiyle oluşur. Dolaylı Saldırganlıkta fark ettirilmeden kurbanı zarar verici uyarıların gönderilir (Gönültaş, 2013).

Saldırganlık içeren davranışlarda Fiziksel Saldırganlık, Sözel Saldırganlık, Öfke, Düşmanca Saldırganlık ve Dolaylı Saldırganlık gibi çeşitli alt boyutlar bulunmaktadır. Saldırganlık, en genel anlamıyla hedef aldığı nesneye doğrudan zarar vermeyi içeren Fiziksel Saldırganlık olarak ifade edilmektedir. Sözel Saldırganlık

lakap takma, küfür etme, hakaret etme, aşağılama şeklinde öfkenin sözel olarak dışavurumlarını içermektedir (Ulusoy, 2008).

İlişkisel (Dolaylı) Saldırganlık Davranışlarda Fiziksel ve Sözel Saldırganlıktan farklı olarak, hedef alınan kişiye zarar vermek için doğrudan olmayan yollar tercih edilmiştir. Dolaylı Saldırganlık araştırmacılar tarafından farklı şekillerde adlandırılmış olsa da bunların hepsinde ortak olarak vurgulanan özellik, saldırganlık davranışının hedef kişi tarafından açık bir şekilde saldırganlık olarak algılanmamasıdır (Öcel, 2011).

İnsanlara ve hayvanlara gösterilen şiddet, kabadayılık yapma, gözdağı verme, gözünü korkutma, kavga dövüş başlatma, ciddi şekilde fiziksel olarak yaralanmalara sebep olacak bir silah kullanma (değnek, taş, cam parçası, kırık şişe, bıçak, tabanca gibi), insanlara ve hayvanlara fiziksel olarak acımasız davranma, çalma (silahlı soygun, çalıp kaçma gibi), cinsel faaliyette bulunmaya zorlama, eşyalara zarar verme, bilinçli olarak yangın çıkarma, isteyerek başkasının malına mülküne zarar verme saldırgan davranışlara örnek olarak verilebilir (Doksat, 2011).

Cinsiyet değişkeni saldırganlık davranışının düzeyini değil, saldırganlığın çeşidini etkiler. Erkeklerde Sözel ve Davranışsal Saldırganlık görülürken, kız çocuklarda İlişkisel Saldırganlık görülür. Erkekler bedensel ve sözel uyarılarla saldırırken kız çocukları, amaçlı yönlendirmelerle arkadaşlık ilişkilerini bozarak zarar vermeye çalışırlar. İlişkisel Saldırganlık ciddi uyum sorunlarına yol açar. İlişkisel Saldırganlığa maruz kalan çocuklar yalnızlık ve dışlanmışlık duygularına daha fazla sahiptirler (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2004).

Sınıf ortamında öğrenciler arasında çeşitli konularda anlaşmazlıklar ve çatışmalar olabilir. Özellikle erkek öğrenciler arasında, birbirinin sınırlarını ve gücünü sınıama amaçlı ve genellikle oyun motifli, saldırgan davranışlar gözlenir. Kızlar arasında sözel ifadeler ve söylentiler yazma gözlenir. Yaş ile akran saldırganlığı ve mağduriyeti arasındaki ilişkiler ele alındığında, genel olarak gözlenen saldırganlığın ve gözlenen mağduriyetin yaşla birlikte azaldığı, İlişkisel Saldırganlığın ve ilişkisel mağduriyetin ise yaşla birlikte arttığı gözlenmiştir (Kapçı ve Kurnaz, 2013).

2.1.7. Saldırgan davranışlar ve özellikleri. Bazı çocuklar kalıtımsal olarak saldırganlığa daha yatkındırlar. Aşırı hareketli, inatçı ve dürtüsel-impulsif çocuklar saldırgan davranışlarının kontrolünü öğrenmede daha fazla güçlük çekerler. Çocuğun davranışlarını çevre, aile, okul ve akranlar, baskı durumlarında şekillendirebilir ve çocuğun öfke duygusunu ve saldırgan davranışını gösterme şeklini önemli ölçüde belirleyebilirler. Çocuklar evlilik anlaşmazlıkları, boşanma, işsizlik, ekonomik sıkıntılar, hastalıklar veya yeni bir şehre taşınmak gibi baskılardan bunaldıklarında saldırgan ve yıkıcı tavırlar sergileyebilirler. Çocuklar fiziksel, cinsel, ya da duygusal olarak istismar veya ihmal edilmişse, saldırgan davranışıyla yardım çağrısında bulunuyor olabilirler. Anne babalarının beklentilerine ulaşamadıklarını hissettiklerinde hayal kırıklığı ve kızgınlık içerisinde saldırgan davranabilirler. Nadiren beyin travmaları, hiperaktivite gibi sorunlara bağlı olarak da saldırgan davranışlar sergilenebilir (Yavuzer, 2006).

Yanlış anne baba tutumları (ilgisiz, otoriter, koruyucu anne baba tutumları), evde görülen kavga ve tartışmalar çocukların bunlara şahit olması, anne babanın birbirlerine ve çevrelerindeki insanlara saldırgan tutumları, çocuğun saldırgan davranışları örnek alması, anne babanın çocuğa saldırgan davranışları, öfkelerini kontrol edememesi, öfkelerini bağırarak, küfrederek veya evdeki nesnelere kırarak ortaya çıkarması, çocuğun bu davranışları model alarak öğrenmelerine fırsat vermeleri, çocuğun içindeki enerjiyi boşaltmasını engelleme, çocuğu ve isteklerini reddedici tavırlarda bulunup çocuğun engellenme duygusunu yaşamasına neden olma, çocuğa yeterli ilgiyi göstermeme, sıklıkla alay etme, tehdit etme, lakap takma, uyarma, gözdağı verme, eleştirme, fırçalama, çocuğun mükemmel olmasını bekleme, mükemmel olmayan olumlu davranış ve çabayı görmezden gelme, çevresinde saldırgan davranışların onay görmesi çocuğun saldırgan davranışlar sergilemesine sebep olabilir (N. Tuzcuoğlu, S, Tuzcuoğlu, 2005).

Çocuk saldırgan davranan ebeveynini, arkadaşını veya televizyon kahramanlardan birini model alabilir. Çocuk alay edilen, rahatsız edici sözcüklerin kullanıldığı şiddet içeren ortamlarda bulunmuş olabilir. Çocuğun öfkeyle isteklerini anında yaptırması saldırgan davranışlarının ebeveyn tarafından ödüllendirilmiş olması ve ailedeki tartışmalı ortam, gerilim, huzursuzluk öfkeye hatta saldırganlığa sebep olabilmektedir (Ünsal, 2007).

Engellenmenin sonucun da saldırgan davranışlar ortaya çıkar. Engellenme kişiyi bazen uyuma bazen uyumsuzluğa götürür. Engelleme durumunda bazen kızgınlık ve bozgunluk duygusu ifade edilemez (Kırkincioğlu, 2003). Çocuğun normal gereksinimleri giderilmediğinde, ulaşmayı hedeflediği iş veya yerde engelle karşılaştığında çocuğun amacına ulaşmasına engel olan durum, insan ve nesneye saldırır. “Engelleme-daldırma“ teorisine göre; çocuğun engellenmesi durumda çocuk saldırganlığını engelle beraber bedenine karşı da saldırganlık krizleri geçirebilir. Çocuğun bazen öfke nöbetlerinde bedenini çevreye vurması buna örnektir. Çocuk öfke nöbetleri engellenme durumu dışında bulunduğu çevrede kendini güvende hissetmez, bir işi yapmaktan sıkılır ya da bedensel olarak hastalandığında da nöbet geçirebilir (Şahinkaya, 1970).

Okul öncesi dönemdeki çocuklar genelde kızgınlıkla nasıl başa çıkacaklarını bilmedikleri veya başkalarını saldırgan davranış sergilerken görüp bunu kabul edilebilir sandıkları için vurma gibi davranışlar sergileyebilmektedirler. Çocuklar, bireysel yaşantıları sırasında hem dayanışma, işbirliği gibi olumlu sosyal davranışları hem de saldırgan davranışlarını kazanırlar. Saldırganlık, diğer çocuklar için tehlikeli olabilecek davranış problemleri arasında yer aldığından böyle bir çocuk okul öncesi eğitimde sınıf içerisinde önemli bir problem oluşturmaktadır (Kartal, 2014).

İnsanda var olan saldırganlık yok olmaz veya tamamen bastırılmaz, ancak şekil değiştirir. Medeni bir birey saldırganlık dürtüsünü kaba üstünlük amacıyla kullanmaz. Becerisi, yetenekleri ve zekâsıyla toplumsal amaçlara yöneltir. Ortaya koyduğu çalışmayla, başarısıyla, liderliğiyle, yaratıcılığıyla üstün gelme duygusuna doyum sağlar başka bir deyişle, içindeki saldırganlık eğilimini yüceltir (Yörükoğlu, 1998).

ABD’ DE Washington üniversitesini yaptığı araştırmalarda çok televizyon izleyen çocukların okul yıllarında saldırganlığa daha eğilimli olduklarını, çocuklarına kitap okuyan, onlarla gezmeye çıkan ve daha çok ilgi gösteren ailelerin çocuklarının saldırganlık riskini azalttığını ortaya koymuştur (Doğan, 2010).

5-6 yaş çocuklarının olumlu sosyal davranışları, saldırgan davranışları ve bilgisayar kullanım süresi arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir (Gülay, 2011). Televizyonu uzun süre izleyen 4-6 yaş çocukları daha az izleyenlere göre saldırgan davranışlarını daha çok göstermektedirler (Kadan, 2010). Kardeş kıskançlığı da saldırganlığa neden

olabilir, aileye yeni katılan birey çocuk için yıkıma sebep olabilir, terk edildiğini, sevilmediğini, anne babasının gözündeki değerinin kaybolduğunu düşündürebilir. (Kesicioğlu, 2015). Çocuk daha çok ilgi ve dikkat çekmek için birçok yolu dener. Eğer, anne baba, çocuklardan herhangi birine daha çok sevgi, ilgi besliyorsa ve bunu yansıtıyorsa, bu davranış ta saldırganlığa neden olabilir. Anne ve babanın en küçük çocuklarını büyük çocuklarına karşı koruma biçimleri de önemlidir (Gültekin, 2006)

Başarısızlık, hayal kırıklığı, küskünlük, gücenme, kızgınlık, başkaldırma, saldırganlık ve suç davranışlarına yöneltebilir. Başlangıçta, huy olarak, beklenmedik davranışlar gösteren atılgan, hırçın, huysuz diye tanımlanan çocuklarda saldırganlık, çoğu zaman kendini gösterme, kendini kabul ettirme isteğiyle beraber gözlenir. Açıkça görülen bu özelliklere erkeklerde kızlara göre daha sık rastlanır. Saldırgan çocuklar genelde bencil olduklarından başkalarının duygularına karşı duyarsızdırlar. Saldırgan davranan erkek çocuklarının hemcinslerine göre, övgü ve desteğe karşı ilgisiz oldukları belirlenmiştir (Yaycıoğlu, 2011).

Çocuklarda saldırganlık kırıp dökme veya öfke nöbetleri şeklinde ortaya çıkar. Çocukların saldırganlığının ardında aşırı ilgi ve yetiştirilmelerindeki yetersizlikler vardır. Öfke nöbetlerine, çevresindeki insanların dikkatini çekme isteği, aşağılık duygusu, beden sağlığındaki bozukluklar sebep olmaktadır (Çaplı, 1993). Şiddete maruz kalan çocuk ve ergenlerin anksiyete, depresyon, fobiler, temas bozukluğu ve özellikle travma sonrası stres bozukluğu gösterdikleri bilinmektedir (Uzbaş, 2009).

İnsan tüm hayatı boyunca sosyal bir varlıktır ve çevresiyle etkileşim halindedir. Çevresi tarafından kabul edilmek çocuklar için önemlidir. Bir akran grubuna uyum sağlamak büyük önem taşıdığından, gruba uyamıyormuş gibi görünen herhangi bir çocuk, gruptaki diğer çocukların onay görmelerinden rahatsız olur. Özellikle yaşlılarına uyum sağlayamayan bir çocuk söz konusu olduğunda, aşırı övünmek ve sözlü saldırıda bulunmak, çocukların kendi yetenek ve özelliklerinden duydukları kaygıya karşı kendini koruma şeklidir. Bilinçli olarak olmasa da “en azından ben onlar kadar basit, garip değilim” düşüncesi kaygılarının biraz yatışmasını sağlar ve kendi benlik saygılarını korur. Aşırı övünen ve sürekli etrafına sataşan çocuklar, yetişkinlerde olduğu gibi, iyi ilişkiler kurma ve yürütmede zorluk çeker. Çocuklar için küfretmek, genelde küçük “kötü” bir birey olmaktan korkmadığını, hayata dair tecrübesinin fazla olduğunu göstermenin bir yoludur. Küfür, akranlarını etkilemek ve

onlarla ilişki kurmak için kullanılır. Çocuklar genelde kullandıkları kelimenin anlamını bilmeden başkalarının bunları söylediğini duydukları için kolayca bu kelimeleri kullanmaktadırlar (Yavuzer, 2006).

İnsanın döllelenmeyle başlayan yaşamı doğumla beraber bir sonraki aşamaya geçer. Çocuğun İlk sosyal tanışması ebeveynleriyle olur. Davranışlarının ve karakter özelliklerinin oluşumu da bu çevrede gerçekleşir. Çocuklar hangi davranışlarıyla sosyalleştiklerini, hangi davranışlarıyla toplumdaki uzaklaştıklarını oyun oynar gibi öğrenirler. Çocukların kötü sonuçlanan davranışları “kötülük yapma amaçlı” davranışlar değildir. Özellikle 3 yaşından sonra çocuk, daha sosyal bir birey haline gelir ve ailesi dışındaki toplumun içine katılır, başkalarının gözünde sahip olduğu yeri önemsemeye başlar. Dolayısıyla hakkında kötü yargısı oluşmuş bir çocuğun bu rolü benimseme ihtimalinin arttığı da görülebilir. Bu nedenle çocukların istemeden zarar verici davranışlarını önlemek ailelerin görevidir. Böylece çocuğunun başkalarına zarar vermesini ve kendisini zarar veren, uzak durulan bir insan olarak görmesini önlemiş olurlar (Ünsal, 2007).

Saldırganlık davranışına sebep olan duygular yaşın artmasıyla beraber kontrol altına alınabilmektedir. Erken çocukluk yıllarının önemli bir görevi olarak çocuklar, saldırganlıklarını yönetebilmeli ve toplum açısından kabul gören tepkiler geliştirmelidir. Okula gelen çocukların çoğu yeterli sosyal becerilere sahiptirler, gergin ve hoş gitmeyen durumlarla karşılaştıklarında bile sakin ve işbirliği içindedirler. Bu davranış sosyal yeteneklerini geliştirmelerini sağlar. Sosyal açıdan yeterince olgunlaşmamış çocuklar, olumsuz ve düşmanca duygularını yıkıcı yollarla ifade edebilirler (Yavuzer, 2006). Saldırganlığın okul öncesi dönemde kısa ve uzun süreli etkileri vardır. Kısa süreli etkileri; akranlar tarafından kabul görmeme, sevilme, akademik başarısızlık, kaygı, çekingenlik, problem çözme becerisindeki yetersizlikler, dikkat eksikliği, öz kontrol yetersizliği, uyum sorunlarıdır. Saldırganlığın uzun süreli etkileri; depresyon, yalnızlık, akranlar tarafından reddedilme, olumsuz benlik algısı (suç işleme, ilaç kullanımı, okulu bırakma), akademik başarısızlık, kaygı olarak görülmektedir (Gülay, 2008). 3-5 yaşlar arasında oyun grubundaki çocukların özellik ve davranışlarının farklılıklarının bilinci oluşur ve arkadaşlarının ilişki ve özelliklerine ilişkin dedikodu yapmaya başlarlar (Hortaçsu, 2003)

Çocukların saldırgan davranışına karşı verilen tepkiler önemlidir. Bazı ebeveynler saldırganlık davranışı karşısında ceza verir. Verilen cezalar, bir yanlışlıktan dolayı hınç almak ya da öfke çıkartmak maksadını gütmaz. Uygulanan ceza saldırgan davranışı tekrarlamamanın çocuğa vereceği zararı önlemek amacıyla kullanılmaktadır (Ünsal, 2010). Bazen çocuk kendini denetlemek konusunda başarısız olduğu için saldırganlıktır. Çocuğun saldırgan davranışı, ebeveynin saldırgan davranışıyla karşılaştığında, genellikle durum daha kötüye gider (Yavuzer, 2006). Çocuk, okul öncesi dönemde, anne ve babasının yoğun etkisi altındadır. Ebeveynlerin olumlu ve olumsuz yönlerini, özdeşim yoluyla model alır. (Yörükoğlu, 1998).

2.1.8. Saldırganlık ile ilgili kuramlar. Hogo ve Vaughan (2006) saldırganlığa yönelik açıklamalarında biyolojik ve sosyal olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Hangisinin ana bileşen olduğu tartışması kalıtım-çevre tartışmasının parçası olarak kabul görmektedir (akt. Gültekin, 2006).

2.1.8.1. Biyolojik Yaklaşımlar; From'a göre saldırganlık, doğuştan gelen, içgüdüsel bir davranıştır. Lorenz'e göre ise; savaşta, kavgada, suçta, tartışmalarda ve her türlü yıkıcı ve sadistçe hareketle ortaya çıkan saldırgan davranışlar kalıtımsaldır. Saldırganlık, boşalma yolları arayan ve ortaya çıkmak için uygun bir durumun doğmasını bekleyen, kalıtsal olarak programlanmış doğuştan gelen içgüdüden kaynaklanır (akt. Gültekin, 2006).

Etolojik kuram; Hogo ve Vaughan'a (2006) göre; saldırganlığın içgüdüsel temellerini hayvan davranışlarıyla açıklamaya çalışan bir kuramdır. İnsanlarında hayvanlarda olduğu gibi kalıtımsal bir içgüdüün olduğu savunulur. Ancak insandaki içgüdüünün yaşamsal değeri hayvanlara göre daha belirsizdir ve büyük oranda hayvanlar gibi (diş, pençe) öldürme amacıyla kullanılabilir organların olmamasıyla açıklanır. İnsanlar farklı olarak silah kullanmak zorundadır ve kavgadan vazgeçmeye yönelik taviz belirtileri olmadığından nerede duracağını bilmeyebilirler. Teknoloji sayesinde insanlar birbirlerine verdikleri zararı görme ve bundan vazgeçme zorunluluğu da duymazlar yani insanlar çok az çaba harcayarak büyük zararlar verme yeteneğine sahiptirler (akt. Gültekin, 2006).

Baron ve Byrne saldırganlığın insanların kalıtımsal olarak sahip olduğu savaşıma içgüdüsünden kaynaklandığını düşünmektedirler. Bu içgüdü evrim sürecinde bazı avantajlar sağladığından saldırganlık davranışı gelişmiş ve yerleşmiştir. Freud'un psikoanalitik kuramında saldırganlık yıkıcı bir güç, etiyolojik kuramda ise organizmanın adaptasyonunu kolaylaştıran olumlu bir özelliktir (akt. Uğur, 2013).

Psikoanalitik Kuram; Freud, içgüdülerin tamamını iki ana grupta toplamıştır; yaşam içgüdüsü (eros) ve ölüm içgüdüsü (thanatos). Bireysel yaşamın ve insan ırkının devamını sağlayan açlık, susuzluk, cinsellik yaşam içgüdüleridir. Yıkıcı içgüdüler olarak nitelendirilen ölüm içgüdüsünün en önemli türevi ise saldırganlık dürtüsüdür. Freud' a göre saldırganlık, bireyin kendine dönük yıkıcı tutumunun dış dünyadaki nesnelere yöneltmesidir. İnsanın kendini yok etme isteği ve yaşam içgüdülerini birbirlerini etkisiz kılabilir ya da biri diğerinin yerine geçebilir bu nedenle insanlar diğer insanlarla savaşır ya da onlara karşı davranışlar geliştirirler (Gültekin, 2006).

İnsanlar, kendilerini aç, susuz ya da cinsel olarak uyarılmış hissettikleri gibi, saldırganlık da hissedebilirler insanda saldırganlık dürtüsü ya da içgüdüsü doğuştan gelmektedir. Saldırganlık duyguları ile bağlantılı olan fizyolojik bir mekanizma bulunmamasına rağmen saldırganlık temel dürtülerden biri olarak kabul edilir (Gönültaş, 2013).

Evrimsel Sosyal Psikoloji; Hogo ve Vaughan'a (2006) göre; saldırganlık beraber tüm sosyal davranışlar biyolojik temele dayanır. Davranışlar oluşumlarına yol açan genlerin hayatta kalması ile gelişmektedir. Bu genlerin uzun bir ömürlerinin olması, sonraki nesillere geçmelerine, etkilerini devam ettirmelerine neden olmaktadır. İnsanlardaki saldırganlık davranışının amacı, var olan kaynaklarını savunmak veya yeni kaynaklara ulaşmak için sosyal ekonomik üstünlüklere ulaşmayı hedeflemektir (akt. Gültekin, 2006).

2.1.8.2. Sosyal ve Biyo-Sosyal Yaklaşımlar. Hogo ve Vaughan'a (2006) göre; biyo-sosyal kuramcılar, saldırganlığın doğuştan geldiğini veya sonradan öğrenilmiş olabileceğini savunurlar. Saldırganlığı sosyal koşulların ortaya çıkardığı genel bir dürtü olarak kabul etmektedirler (akt. Gültekin, 2006).

Engellenme-Saldırganlık Kuramı (Hipotezi); From'a (1941) göre; engellenme sonucunda tepkisel şiddet meydana gelir. İstekleri ya da ihtiyaçları engellenen hayvanlarda, çocuklarda ve ergenlerde saldırgan davranışlar görülür. Amaç yok etmek değil yaşamaktır. Gıpta ve kıskançlıktan doğan düşmanlık ta engellenme ön şartına bağlıdır ve alt sosyoekonomik düzeyde daha yoğun görülür (akt. Gültekin, 2006).

Elfilti'e (2006) göre; engellenme sonucunda birçok davranış ortaya çıkar ve bunlardan biri saldırganlıktır. Kişinin engellenmeye vereceği tepki, kişilik yapısıyla, yaşantılarıyla, karşılaştığı olayla ilgili değer yargısıyla ve beklentileriyle yakından ilişkilidir. Engellenmenin sıklığı ve seviyesi de verilecek tepkiyi belirler. Engellenme-saldırganlık örüntüsü değişebilir ve öğrenme ile beraber şekil değiştirebilir. Engellenme kuramı, engellenme sonucunda saldırgan davranışın mutlaka gösterileceğini fakat bunun engellenmenin şiddeti, süresi ve sıklığı ile ilgili olduğu; ayrıca verilen tepkinin bireyi yeni engelleme durumlarına sokup sokmayacağı ve saldırgan tepkinin aynı anda ve doğrudan engellenme kaynağına yöneltilebileceğini vurgulamıştır (akt. Uğur, 2013).

Heyecan Transferi Modeli; Hogo ve Vaughan'a (2006) göre; çöküntüler ve can sıkıntısının meydana getirdiği etkisiz kalma duygusunun çok acı verici ve neredeyse dayanılmaz deneyimlerden birisi olduğu görülmektedir. İnsan, bu duygudan kurtulmak için, uyuşturucu ve çalışma tutkunluğundan tutun da zalimlik ve cinayete kadar birçok şeyi yapabilmektedir (akt. Gültekin, 2006).

Sosyal Öğrenme Kuramı; Bandura'ya göre; saldırganlık davranışları öğrenme taklit ve model alma yoluyla da gerçekleşmektedir. Bir modelin davranışlarını ve bunlardan kaynaklanan sonuçları gözlemleyen birey saldırgan davranışları öğrenebilmektedir. Bandura, saldırganlığın biyolojik faktörden kaynaklı olduğunu kabul etmesinin yanı sıra, sosyalleşme sürecinde çocukların doğrudan ya da dolaylı olarak ödüllendirildiğini ve saldırganlığı öğrendiklerini savunmaktadır. Bandura'ya göre bireyin belli bir durumda saldırgan olup olmaması; bireysel olsun ya da

olmasın, önceki saldırgan davranış deneyimlerine bağlıdır. Sosyal öğrenme kuramı saldırgan davranışları; seçmeli pekiştirme sonucu şekillenen davranış ve gözlem ve taklit yoluyla öğrenme olarak iki tip model aracılığıyla açıklar. Bu modeller kuramcılar tarafından ayrı tutulsa bile birbirini tamamlar. Çocuk yetiştirmede her iki modelin etkisini görmek mümkündür. Ebeveynler doğru davranışın öğrenilmesinde örnek teşkil ettikleri gibi çocuğun davranışlarını ödül ve cezalarla yönlendirirler. Bu öğrenme süreci çocuğun toplumsallaşmasında önemli rol oynar (Çokdolu, 2013).

Gülay'a (2008) göre; saldırganlığı açıklayan üç yaklaşımın ön plana çıkar:

- **Öfke Teorisi:** Saldırganlık öfkeden kaynaklanır ve yöneldiği kişi ya da duruma karşı gösterilen düşmanca, öfke dolu tepkidir. Algılanan tehdit ve öfke saldırganlık tepki ile karşılık bulur.
- **Sosyal Öğrenme Teorisi:** Bandura'nın sosyal öğrenme teorisine göre, saldırganlığın öğrenilmesinde modelin (anne baba, kardeş, öğretmen, akran gibi) saldırgan davranışlarının taklit edilmesi söz konusudur.
- **Sosyal Öğrenme Bilgi Süreci Modeli:** Dodge tarafından 1986' da geliştirilmiştir. Sosyal mesajların yorumlanmasındaki bilişsel süreçler, mesaja verilebilecek tepkiyi etkileyebilmektedir. Saldırgan olan ve saldırgan olmayan çocuklar sosyal mesajları farklı şekillerde yorumlamaktadır. Saldırgan çocuklar, akranlarının davranışlarını kendilerine yöneltmiş bir tehdit olarak algılamakta ve tehdiye karşılık saldırgan davranışlarla tepki vermektedirler (Topaloğlu, 2013).

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde saldırganlık ve saldırgan davranışlar konusunda yapılmış olan çalışmalar kronolojik olarak özetlenmiştir.

Çınkır ve Kepenekçi (2003) eğitimcilerin liselerde okul zorbalığına ilişkin görüşlerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Öğrencilerin %44 'nün sözel, %30'nun fiziksel, %18'nin duygusal ve %9'nun cinsel zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Eğitimciler fiziksel zorbalık kategorisi içinde itme davranışlarının sözel zorbalık kategorisi içinde ad takma ve alay etme davranışlarının duygusal zorbalık

kategorisinde eşyalara zarar verme davranışlarının ve cinsel zorbalık kategorisine giren davranışların okullarda çok sık uygulandığını belirtmişlerdir.

Terzi (2009) araştırmasında anasınıfına devam eden çocukların saldırgan davranışlarını öğretmen görüşlerine göre incelemiştir. Erkek çocuklarda saldırgan davranışlar kızlara göre fazla gözlenmiştir. Çocuk sayısının, anne eğitim durumunun ve çalışma durumunun çocukların saldırgan davranışını etkilemediği tespit edilmiştir.

Özbey ve Alisinanoğlu (2009) araştırmalarında okul öncesi eğitime devam eden çocukların davranış problemlerini; cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitim alma süresi, anne babanın eğitim seviyesi, anne babanın birlikte olma durumu, anne babanın mesleki durumu değişkenine göre incelemiştir. Araştırmalarında, çocukların davranış problemlerinin çocukların doğum sırası, cinsiyeti, eğitime devam süresi, anne babanın eğitim durumu ve baba mesleği değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Diğer yandan anne babanın birlikte olması, annenin mesleği ve eğitim durumu değişkenine göre farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Kadan (2010) araştırmasında okul öncesi dönem çocuklarının saldırgan davranışlarını bazı değişkenlere göre incelemiştir. Çalışmalarında, okul öncesi kuruma gitmeyen çocukların gidenlere göre, anne babası ayrı olanların beraber olanlara göre, küçük yaş grubunun büyük olanlara göre, kardeşi olmayanların olanlara göre, annesi çalışmayanların ise çalışanlara göre, televizyonu çok izleyen çocukların az izleyenlere göre daha saldırgan olduğu görülmüştür. Anne babanın eğitim seviyesi düştükçe fiziksel ve sözel saldırganlığın arttığı tespit edilmiştir.

Alisinanoğlu ve Kesicioğlu (2010) araştırmalarında okul öncesi dönem çocuklarının problem davranışlarını çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Öğretmenin yaşı, öğretmenin mezun olduğu okul türü, öğretmenin statüsü, çocuğun kardeş sayısı, annenin ve babanın eğitim düzeyi değişkenlerinin çocukların davranış sorunlarında anlamlı farklılaşma oluşturmadığı belirlenmiştir.

Dursun (2010) araştırmasında, okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemleriyle anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek için aileyle ilgili değişkenler açısından çocuklardaki davranış problemlerini ve anne baba tutumlarının incelemiştir. Çalışmalarında; genç anne ve babaların aşırı koruma davranışlarının ve

sıkı disiplinli tavırlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Anne babaların eğitim durumları yükseldikçe kontrol durumlarının, disiplin tutumlarının aile içi geçimsizliğin azaldığı görülmüştür. Çalışmayan anne babaların daha koruyucu ve disiplinli olduğu saptanmıştır. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerin daha olumsuz tutumlarının olduğu ve ciddi düzeyde aile içi geçimsizlik görüldüğü belirlenmiştir. Babaların annelerden daha koruyucu, disiplinli, demokratik oldukları ortaya çıkmıştır. Okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemlerine bakıldığında erkeklerin kızlardan daha saldırgan, hareketli, dikkatsiz oldukları görülmüştür. Anne babanın yaşı arttıkça kaygı seviyeleri de artmaktadır. Anne baba tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemleri arasında düşük düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Avcı (2010) araştırmasında eğitimde şiddet olgusu, lise öğrencilerinde şiddet, saldırganlık ve ahlaki tutum ilişkisini küçük çekmece ilçe örneği olarak incelemiştir. Sağlıklı aile ortamında büyüyen, şiddet unsurlarından uzak yetişen, kendisiyle barışık bireylerin saldırgan davranış düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Şiddet gören, olumsuz çevrelerde büyüyen, ahlaki tutum düzeyi düşük olan çocukların saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğunu belirlemiştir. Şiddetin oluşumunun ve önlenmesinin tek faktöre bağlı olmadığı; okul, aile, basın kurumları ve kamuoyunun beraber planlı çalışarak şiddetin önlenmesinde ortak tavır uygulanması gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır.

Karacan ve Gündüz (2011) okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarını incelemiştir. Öğretmen görüşlerine göre; okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarında, cinsiyetin, anne baba eğitim durumunun, anne baba yaş değişkenlerinin etkilerini test etmişlerdir. Bulgularda, erkeklerin Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık puanları kızlardan yüksek çıkmıştır. Üniversite mezunu annelerin çocuklarının İlişkisel Saldırganlık düzeyi yüksek bulunmuştur.

Öcel (2011) araştırmasında üniversite öğrencilerinde Dolaylı (ilişkisel) Saldırganlığın kullanımında cinsiyet farklılıklarını incelemiştir. Araştırmalarında dolaylı saldırganlık ve hedef formunu kullanmışlardır. Saldırganlığı sergileme ve buna maruz kalma durumlarını tespit etmeye çalışmıştır. Sosyal dışlama, kötü mizah, suçluluk hissettirme olarak adlandırılan davranışlar ölçülmüştür. Çalışmadan elde edilen bulgular, erkeklerin kadınlara göre daha fazla dolaylı saldırgan davranış

sergilediklerini, ancak dolaylı saldırgan davranışlara hedef olma açısından anlamlı farkın bulunmadığı görülmüştür.

Yavuz Gümüş (2011) Saldırganlık ile aile içi şiddet arasındaki ilişkiyi incelemek için yaptıkları araştırmaların sonucunda; saldırgan çocukların, pasif çocuklara göre aile içinde daha fazla şiddet gördüğü ve benzer şekilde saldırgan çocukların annelerinin de, pasif çocukların annelerine göre eşleri tarafından daha fazla şiddet davranışlarına maruz kaldığı belirlenmiştir. Ayrıca çocuk sayısı ve annenin eğitimi ile aile içi şiddet davranışları arasında ilişki tespit edilmiştir. Yapılan mülakatlar sonucunda hafif düzeyde şiddetin çocuklar ve anneleri tarafından bir disiplin yöntemi olarak benimsendiği anlaşılmıştır. Çocukların kendilerini annelerinin ve öğretmenlerinin verdikleri saldırganlık puanlarına göre daha saldırgan olarak değerlendirdiği ortaya çıkmıştır.

Karataş (2012) araştırmalarında kontrol odağı, saldırganlık, mükemmeliyetçilik arasındaki ilişkiyi; kontrol odağının yordamasında saldırganlık ve çok boyutlu mükemmeliyetçilik değişkenlerinin ne seviyede etkilediğini bulmaya çalışmıştır. Kontrol odağının, saldırganlık ve mükemmeliyetçilik ile anlamlı ilişki gösterdiği tespit edilmiştir. Saldırganlık ve çok boyutlu mükemmeliyetçilik değişkenlerinin kontrol odağını anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir.

Ögelman ve Topaloğlu (2012) araştırmalarında; 4-5 yaş çocuklarının sosyal yeterlilik, saldırganlık, kaygı puanları ile anne babaların ebeveyn öz yeterlilik algısının etkisi üzerine çalışmışlardır. Araştırmalarında; çocukların cinsiyet, anne baba eğitim durumu, anne baba mesleği değişkenleri ile saldırganlık puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Annelerin ebeveynlik görevine ilişkin yeterlik algıları, ebeveynin mesleğine yönelik ilgileri ve ebeveynlikten aldıkları doyum, çocukların saldırganlık ve kaygı puanlarını etkilerken çocukların sosyal puanlarını etkilememiştir. Babalarda yeterlilik algısı, ilgileri, ebeveynlikten sağladıkları doyum çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı puanlarını etkilemiştir.

Aslan ve Tuğrul (2013) araştırmalarında, okul öncesi kurumlarına devam eden çocukların oyunları sırasında zorbalık davranışlarının; cinsiyet, kardeş durumu ve okul öncesi eğitim alma sürelerine göre farklılaşmalarını incelemişlerdir. Zorbalık ve oyun davranışlarının tespiti için erken çocukluk dönemi oyun ve saldırganlık,

gözlem yöntemi kullanılarak toplanan verilerden elde edilen sonuçlara göre; fiziksel zorbalık davranış puanı yüksek olan çocukların fiziksel zorbalık davranışı sergileme olasılıklarının yüksek olduğu belirlenmiştir. İlişkisel mağdur olma puanının, paralel oyun ve oyun dışı davranışlar cinsiyet değişkenine göre; sosyal yapı inşa oyunun ise cinsiyet, kardeş durumu ve okul öncesi eğitim alma süresinin ortak etkileşimine göre farklılaştığını tespit etmiştir. Diğer açıdan; ilişkisel zorbalık davranış puanı yüksek olan çocukların ise fiziksel zorbalık davranışı, sosyal yapı inşa oyunu ve oyun dışı davranışların cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı görülmüştür.

Uysal ve Dinçer (2013) okul öncesi dönem çocuklarının akranlarına uyguladıkları fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışlarını bazı değişkenlere göre incelemiştir. Araştırmalarında; çocukların fiziksel saldırganlık puanlarının erkeklerde ve 15 yıllık mesleki deneyime sahip öğretmenlerin çocuklarında yüksek olduğu belirlenmiştir. İlişkisel saldırganlık puanlarının orta öğretim mezunu babaların, eğitim alanında görev yapan annelerin ve 15 yıllık mesleki deneyimleri olan öğretmenlerin çocuklarında daha yüksek olduğu görülmüştür.

Çiftçi ve Topaloğlu (2013) araştırmalarında 4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyi değişkenleri ile anne babalarının ebeveyn öz yeterliliği algısı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre; çocukların sosyal yetkinlik puanları, cinsiyet, anne-baba eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmamaktadır. Çocukların kaygı puanları anne babaların eğitim durumuna göre farklılaşmamıştır. Sosyal yetkinlik puanları çocukların anne-baba mesleğine göre anlamlı farklılaşmamıştır. Annelerin ebeveyn görevine ilişkin yeterlilik algıları, ebeveynlik görevinden sağladıkları doyum, çocukların saldırganlık ve kaygı puanlarını etkilemiştir. Babaların yeterlilik algıları, ilgileri ve ebeveynlik görevinden sağladıkları doyum çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı puanlarını etkilememiştir.

Ferligül Çakıcı (2013) araştırmasında çok oyunculu çevrim içi video oyunu oynayan bireylerde video oyunu bağımlılığı ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre, çok oyunculu çevrim içi oyun oynayan bireylerin saldırganlık ve çevrim içi video oyunu bağımlılığı düzeyleri arasında yüksek düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kadın ve erkek

katılımcıların saldırganlık ve bağımlılık düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler bulunamamıştır.

Kapçı, Kurnaz (2013) araştırmalarında ilköğretim 4. ve 5. Sınıf öğrencilerinin maruz kaldıkları zorbalık türleri bunların görülme sıklıkları, zorbalığın görülme türlerinde sosyo-ekonomik düzey, sınıf düzeyi ve cinsiyete bağlı farklılığın bulunma durumunu, zorbalığa maruz kalmanın benlik saygısı, depresyon, kaygı durumu düzeylerinde nasıl bir farklılaşmaya neden olduğunu araştırmışlardır. Araştırmalarında öğrencilerin, %40 oranında bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kaldıklarını, zorbalığın demografik değişkenlerden çok psikolojik değişkenlere bağlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Fiziksel saldırganlığın cinsiyete göre farklılaşırken, ilişkisel saldırganlık cinsiyete göre farklılaşmamaktadır.

Bal (2013) okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 4-6 yaş çocuklarının kişilerarası problem çözme becerileri ve bakış açısı alma beceriler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmasının sonucunda, çocukların kişiler arası problem çözme becerileri ile bakış açısı alma puanları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki görülmüştür. Çocukların, cinsiyet ve kardeş sayısı değişkenine göre kişiler arası problem çözme becerisi puanları anlamlı farklılaşmamaktadır. Çocukların yaşlarına ve sosyo-ekonomik düzeylerine göre problem çözme puanları anlamlı farklılaşmaktadır. Orta sosyo-ekonomik düzeydeki çocukların problem çözme puanlarının, alt sosyo-ekonomik ve üst sosyo-ekonomik grupta yer alan çocukların puanlarından daha yüksek olduğu görülmüştür.

Kutlu, (2014) okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5 yaş grubu çocukların saldırganlık eğilimleri üzerine ebeveyn tutumunun etkisini Psikoanalitik kuram çerçevesinde incelemiştir. Çocuklarda sıklıkla tekrarlanan uyumsuz, otorite figürlerine karşı gelen, yetişkinlere ve akranlarına karşı sergilenen sözel ve fiziksel saldırgan davranışların ruhsal nedenlerini bulmaya çalışmıştır. Çalışmaya katılan çocuklar isteklerine ve davranışlarına getirilen engellemeler karşısında verdikleri tepkiler sebebiyle sosyal ilişkilerinde sıkıntı yaşamışlardır. Psikoanalitik literatürde bu tür davranışsal sorunlar, ruhsal yapılanmanın en önemli yapıtaşlarından birini temsil eden oidipal dönemde yaşanmakta olan aksaklıklar ile ilişkilendirilmektedir. Araştırma sonucunda çocuğun gelişimi üzerinde ebeveyn tutumlarına bağlı olarak dürtülerin kontrolü, çocuk yetersizliği, otoritenin yasaklarını ve ebeveyn gücünü

kabul etme gibi oidipal döneme ait unsurların yapılandırıcı şekilde ilerleyemediği görülmüştür.

Kartal (2014) araştırmasında, okul öncesi kuruma devam eden çocukların davranış sorunları ile annelerinin evlilik uyumları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmasında erkek çocukların kızlara göre daha kavgacı, saldırgan, aşırı hareketli olduğu belirlenmiştir. 3-4 yaş grubundaki çocukların ise 5-6 yaş grubuna göre daha fazla davranış problemi sergilediği tespit edilmiştir. Çalışan anne çocuklarında ise çalışmayanlardan fazla davranış problemleri gözlenmiştir. Çocukların davranış sorunlarıyla annelerinin evlilik uyumları arasında negatif yönde düşük seviyede ilişki tespit edilmiştir.

Ekici (2014) araştırmalarında, okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal becerileri ile aile özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların sosyal becerileri, okul öncesi eğitim kurumlarına devam etme süreleri, annenin yaşı, annenin mesleği, annenin çalışma durumu, babanın yaşı, babanın eğitim durumu, babanın çalışma durumu, ailenin ekonomik durumu, ailenin çocuk sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocuğun yaşı, cinsiyeti, annenin eğitim durumu ve babanın mesleği arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

İnan, Karagözlü, Şimşek (2014) 7 yaş çocuklarında hareketli oyunların saldırgan davranışları üzerine etkilerini araştırmışlardır. Eğitsel oyun öncesi ve sonrası sözel saldırganlık davranışlarından “yüksek sesle bağırma” ve “sözlü tacizde bulunma” davranışlarının daha çok yapıldığı gözlenmektedir. Hakaret içeren ifadeler ile kendi kendine bağırma davranışı oyun sonrasında anlamlı ölçüde artış göstermiştir. Ancak kız ve erkek çocukların saldırgan davranışlarında anlamlı farklılık görülmemiştir.

İkiz ve Öztürk Samur (2016) araştırmalarında, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden üç, dört, beş ve altı yaş grubu çocuklarda görülen Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bazı değişkenlere göre (cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi, aile gelir düzeyi) saldırgan davranışlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmalarında, anne ve babanın otoriter tutumu ile İlişkisel ve Fiziksel Saldırganlık arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Cinsiyet

ve okul öncesi eğitime devam etme süresi değişkenlerinin anlamlı farklılaştığı ancak İlişkisel Saldırganlık Davranışlarında anlamlı farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin analizi alt bölümleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırma modeli

Bu araştırma tarama modelinde karma yöntemin kullanıldığı betimsel bir araştırmadır. Betimsel araştırmalar, verilen bir durumu olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlar. Eğitim alanındaki araştırmada en yaygın betimsel yöntem tarama çalışmasıdır, çünkü araştırmacılar fiziksel ortamların, bireylerin ya da grupların özelliklerini (yetenekler, tercihler, davranışlar vb.) özetler (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2014). Tarama modelleri, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2011). Bu çalışmada okul öncesi dönem çocuklarında görülen saldırgan davranışlar olduğu biçimi ile ele alınarak betimsel olarak analiz edilmiştir. Ayrıca anne ve öğretmenlerden yarı yapılandırılmış görüşme ile nitel veriler toplanmıştır. Nitel araştırma, sosyal yaşamı ve insanla ilgili problemleri kendine özgü metotlarla sorgulayarak anlamlandırma sürecidir. Nitel çalışmaların sosyal gerçekliği kendi içinde ve ortamında bütünlemesine ve derinlemesine inceleyen yorumlayıcı yaklaşım olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile araştırmacı sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü önceden hazırlar ve görüşme protokolü sayesinde sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi sunar. Tekniğin sahip olduğu belirli düzeyde standartlık ve esneklik özelliği eğitim bilim araştırmalarına daha uygun olduğu görünümü vermektedir. (Yıldırım ve Şimşek, 1999). Çalışmada nicel ve nitel veriler beraber kullanıldığı için karma bir çalışmadır.

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmada nicel ve nitel çalışma grubu, ölçek geliştirme çalışma grubu olmak üzere üç çalışma grubu yer almıştır.

3.2.1. Nicel çalışma grubu. Nicel çalışma grubunu 151 çocuk oluşturmuştur. Nicel çalışmaya katılan çocukların özellikleri Tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1.

Nicel Çalışma Grubunun Özellikleri

		Nicel veriler (n=151)	
		f	%
Çocuğun cinsiyeti	Kız	61	40
	Erkek	90	60
Çocuğun kardeş sayısı	Tek çocuk	37	25
	1 kardeşi var	87	58
	2 kardeşi var	27	18
Çocuğun doğum sırası	İlk çocuk	79	52
	Ortanca	43	28
	Son çocuk	29	19
Çocuğun okul öncesi eğitim alma süresi	0-6 ay	92	61
	7-12 ay	10	7
	13-18 ay	13	9
	19-24 ay	6	4
	25 ay ve üzeri	30	20
Annenin yaşı	20-29	34	23
	30-39	95	64
	40 ve üstü	21	14
Annenin eğitim durumu	Oku yazar	3	2
	İlkokul Mezunu	64	42
	Ortaokul Mezunu	32	21
	Lise Mezunu	41	27
	Üniversite Mezunu	11	7
Annenin çalışma durumu	Çalışıyor	50	33
	Çalışmıyor	101	64

Tablo 1’ de görüldüğü gibi araştırmada nicel çalışma grubuna katılan çocukların 61’i kız, 90’nı erkektir. Çalışma grubu çocuklarının 37’si tek çocuk, 87’si 1 kardeşe ve 27’si 2 kardeşe sahiptir. Yine çocukların 79’u ilk çocuk, 43’ü ortanca çocuklardan biri ve 29’u son çocuk olarak doğmuştur. Çocukların; 92’si 0-6 ay, 10’u 7-12 ay,

13'ü 13-18 ay, 6'sı 19 -24 ay ve 30'u 25 ay üzeri sürelerde okul öncesi eğitim almıştır.

Annelerin 34'ü 20-29 yaş, 95'i 30-39 yaş aralığında ve 21'i 40 yaş üstüdür. Annelerin 64'ü ilkokul, 32'si ortaokul, 41'i lise ve 11'i üniversite mezunudur ve annelerin 50'si çalışırken, 101'i çalışmamaktadır.

3.2.2. Nitel çalışma grubu.

Nitel çalışma grubunu 24 çocuk oluşturmaktadır. Nitel çalışmaya katılan çocukların özellikleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2.

Nitel Çalışma Grubunun Özellikleri

		Nitel veriler (n=24)	
		F	%
Çocuğun cinsiyeti	Kız	4	17
	Erkek	20	83
Çocuğun kardeş sayısı	Tek çocuk	9	38
	1 kardeşi var	12	50
	2 kardeşi var	3	13
Çocuğun doğum sırası	İlk çocuk	17	71
	Ortanca	3	13
	Son çocuk	4	13
Çocuğun okul öncesi eğitim alma süresi	0-6 ay	5	20
	7-12 ay	6	25
	13-18 ay	4	16
	19-24 ay	6	25
	25 ay ve üzeri	3	13
Annenin yaşı	20-29	6	25
	30-39	17	71
	40 ve üstü	1	4
Annenin eğitim durumu	Oku yazar	-	-
	İlkokul Mezunu	6	25
	Ortaokul Mezunu	7	29
	Lise Mezunu	6	25
Annenin çalışma durumu	Üniversite Mezunu	5	21
	Çalışıyor	13	54
	Çalışmıyor	11	46

Tablo 2' de görüldüğü gibi araştırmada nitel uygulamaya katılan çocukların; 4'ü kız, 20'si erkektir. Çocukların 9'u tek çocuk, 12'si 1 kardeşe ve 3'ü 2 kardeşe sahiptir. Çocukların 17'si birinci çocuk, 3'ü ortanca ve 4'ü son çocuktur. Çocukların 5'i 0-6 ay, 6'sı 7-12 ay, 4'ü 13-18 ay, 6'sı 19 -24 ay arası, 3'ü 25 ay üzeri sürelerde okul öncesi eğitim almıştır.

Annelerin; 6'sı 20-29, 17'si 30-39 yaş aralığındadır. 6'sı ilkokul, 7'si ortaokul, 6'sı lise ve 5'i üniversite mezunudur. Annelerin 13'ü çalışırken 11'i çalışmamaktadır.

Nitel çalışma grubunu oluşturan 24 çocuğun ve öğretmenlerinin özellikleri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3.

Nitel Çalışma Grubu Öğretmenlerin Özellikleri

		Nitel veriler (n=11)	
		f	%
Cinsiyet	Kadın	11	100
	Erkek	-	-
Çalışılan kurumun yeri	İl veya ilçe merkezi	11	100
	Köy	-	-
Çalışılan kurum özelliği	İlköğretim anasınıfı	11	11
	Bağımsız anaokulu	-	-
	Özel anaokulu	-	-
Mesleki çalışma süresi	0-5 yıl	2	18
	5-10 yıl	5	46
	10-15 yıl	3	27
	15-20 yıl	1	9
	20 yıl ve üzeri	-	-
Yaş	20-29	3	27
	30-39	8	83
	40 ve üstü	-	-
Mezun olunan okul türü	Eğitim fakültesi	9	82
	Açık öğretim fakültesi	2	18
	Diğer	-	-
		n=24	
Çocukların yaş grubu	5 yaş	10	42
	6 yaş	14	58

Tablo 3' de görüldüğü gibi araştırmada nitel uygulamaya katılan çocukların öğretmenlerinin tamamı kadındır. İl veya ilçe merkezinde ilköğretime bağlı anasınıfında çalışmaktadır. Mesleki çalışma süresi 0-5 yıl olanlar 2, 5-10 yıl olanlar 5, 10-15 yıl olanlar 3, 15-20 yıl olan 1 kişidir. Öğretmenlerin 3'ü 20-29 yaş aralığında, 8'i ise 30-39 yaş aralığındadır. Öğretmenlerden 9'u eğitim fakültesinden, 2'si ise açık öğretimden mezun olmuştur.

3.2.3. Ölçek geliştirme çalışma grubu. 274 çocuktan oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan çocukların özellikleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4.

Ölçek Geliştirme Çalışma Grubu

		Nicel veriler (n=274)	
		f	%
Çocuğun cinsiyeti	Kız	112	41
	Erkek	162	59
Çocuğun kardeş sayısı	Tek çocuk	82	30
	1 kardeşi var	124	45
	2 kardeşi var	68	25
Çocuğun doğum sırası	İlk çocuk	102	37
	Ortanca	95	35
	Son çocuk	77	28
Çocuğun okul öncesi eğitim alma süresi	0-6 ay	108	39
	7-12 ay	40	15
	13-18 ay	35	13
	19-24 ay	42	15
	25 ay ve üzeri	49	18
Annenin yaşı	20-29	89	32
	30-39	143	52
	40 ve üstü	42	16
Annenin eğitim durumu	Oku yazar	5	2
	İlkokul Mezunu	105	38
	Ortaokul Mezunu	98	36
	Lise Mezunu	58	21
	Üniversite Mezunu	8	3
Annenin çalışma durumu	Çalışıyor	113	41
	Çalışmıyor	161	59

Tablo 4'te görüldüğü gibi araştırmada ölçek geliştirme çalışma grubuna katılan çocukların 112'si kız, 162'si erkektir. Çalışma grubu çocuklarının 82'si tek çocuk, 124'ü 1 kardeşe ve 68'i 2 kardeşe sahiptir. Yine çocukların 102'si ilk çocuk, 95'i ortanca çocuklardan biri ve 77'si son çocuk olarak doğmuştur. Çocukların; 108'i 0-6 ay, 40'ı 7-12 ay, 35'i 13-18 ay, 42'si 19 -24 ay ve 49'u ise 25 ay üzeri sürelerde okul öncesi eğitim almıştır.

Annelerin 89'u 20-29 yaş, 143'ü 30-39 yaş ve 42'si ise 40 yaş üstüdür. Annelerin 105'i ilkokul, 98'i ortaokul, 58'i lise ve 8'i üniversite mezunudur ve 113'ü çalışırken, 161'i çalışmamaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde nicel ve nitel veri toplama araçlarına yer verilmiştir.

3.3.1. Nicel veri toplama aracı. Karakuş (2008) tarafından geliştirilen Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği ve araştırma sürecinde geliştirilen Sözel Saldırganlık Ölçeği kullanılarak nicel veriler elde edilmiştir.

3.3.1.1. Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği. Karakuş (2008) çalışmasında okul öncesi dönem çocuklarının İlişkisel Saldırganlık Davranışlarını ölçmek için Crick, Casas ve Mosher (1997) tarafından geliştirilen Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği öğretmen formunu Türkçeye çevirerek, geçerlilik ve güvenirlik çalışmalarını yapmıştır. Karakuş (2008) Türkçe 'ye çevrilen Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği öğretmen formunu kullanarak 3-6 yaş okul öncesi dönem çocuklarının Fiziksel Saldırganlıklarını, İlişkisel Saldırganlıklarını, depresif duygularını ve olumlu sosyal davranışlarını belirlemiştir. Ölçeğin iç güvenirliğini Cronbach Alpha .087 bulunmuştur. "Madde analizi" yapıldığında tüm maddelerle toplam puan arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. 19 maddeden oluşan ölçeğin maddeleri 5'li Likert tipi olup, davranışların sıklıkları şu şekildedir. 1=Hiç ya da hiçbir zaman, 2= Çok sık değil veya çok az, 3=Bazen, 4= Çok sık, 5=Her zaman.

Karakuş (2008) tarafından geliştirilen ölçek dört boyuttan oluşmaktadır.

- a. Fiziksel Saldırganlık boyutu: Akranlarına tekme atar ya da onlara vurur, akranlarını, onlara vurmakla ya da onları dövmekle tehdit eder, diğer çocukları iter veya dürter, İsteklerini elde etmek için akranlarını, onlara zarar vermekle tehdit eder, diğer çocuklara çimdikleyerek zarar verir, üzgün olduğunda akranlarının eşyalarına zarar verir. Maddelerinden oluşur.
- b. Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık boyutu: Bir akranı onun söylediğini yapmadığı sürece, onu oyuna almamakla tehdit eder, akranlarına istediklerini yapmadıkça onlarla oynamayacağını ya da arkadaş olmayacağını söyler, akranlarına, istediklerini yapmadıkları takdirde doğum günü partisine davet etmeyeceğini söyler, akranlarına, diğer çocuklarla oynamamasını veya onlarla

arkadaş olmamasını söyler, bir akranına kızdığında onu oyun grubundan dışlar, diğer çocukların bir akranını sevmemesi için uğraşır. Maddelerinden oluşur.

- c. Olumlu Sosyal Davranış boyutu: Akranlarına yardım eder, diğer çocuklara iyi davranır veya onlara güzel şeyler söyler, paylaşmasını bilir ve sırasını bekler, akranlarına karşı naziktir. Maddelerinden oluşur.
- d. Depresif duygular boyutu: Diğer çocuklara pek gülmez, üzgün görünür, okulda iyi vakit geçirmez. Maddelerinden oluşur.

Karakuş ölçeğın güvenirlık katsayılarını; Fiziksel Saldırganlık boyutu için 0,90 ve ilişkisel saldırganlık için de 0,84 olarak bulunmuştur. Toplam güvenirlilik katsayısı (Cronbach'ın Alpha), 0,872 olarak bulunmuştur. Bu araştırmada ise güvenirlık katsayıları; Fiziksel Saldırganlık boyutu için 0,81 ve İlişkisel Saldırganlık için de 0,66 olarak bulunmuştur. Araştırmada Karakuş (2008) tarafından geliştirilmiş olan ölçeğın çocukların anneleri tarafından kolaylıkla doldurulabilen 12 maddeden oluşan Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık alt boyutları kullanılmıştır.

3.3.1.2. Sözel saldırganlık ölçeğı. Bu ölçek araştırma sürecinde araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğın geliştirilmesine alan yazın ve benzer ölçekler incelenerek başlanmıştır ve 15 maddeden Oluşan madde havuzu hazırlanmıştır. Hazırlanmış olan maddeler üzerinde 3 uzmanın görüşleri doğrultusunda düzeltme ve çıkarma işlemleri gerçekleştirilmiştir ve 11 maddeden oluşan deneme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan form 274 anneye uygulanarak toplanan veriler üzerinde faktör analizi gerçekleştirilmiştir. İlk olarak verilerin faktör analizine uygun olup olmadığı araştırılmıştır. Deneme uygulamasından elde edilen verilerin KMO ve Barlett's testi sonucu 0,76 olarak bulunmuş ve bu değer değişkenler arası ilişkinin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. KMO örnekleme yeterliğının kabul edilebilir alt sınırı 0,50'dir. 0,80 ve yukarısı olan değerler mükemmel olarak kabul edilmektedir (Sipahi, Yurtkoru, Çınko, 2008). Bu çalışmada bulunan değer, mükemmel uyum değerlerine yakındır.

Gerçekleştirilen analizler sonucunda düşük faktör yükü veren maddeler ve bulunduğu boyut ile uyuşmayan maddelerin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiş sözel saldırganlık ölçeğinin 2 boyut ve 7 maddeden oluşan formu elde edilmiştir. Ölçeğin maddeleri 5'li Likert tipi olup, davranışların sıklıkları şu şekildedir. 1=Hiçbir zaman, 2= Çok sık değil veya çok az, 3=Bazen, 4= Çok sık, 5=Her zaman.

Geliştirilen Sözel Saldırganlık Ölçeğinin kapsam geçerliği için uzman görüşüne başvurulmuştur. Ayrıca ölçüt geçerliğine başvurulmuş ve benzer ölçeklerle korelasyonuna bakılmıştır. Sözel Saldırganlık Ölçeği ile Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği'nin (Karakuş 2008) Fiziksel Saldırganlık boyutu ($r = .56, p < 0.001$) arasında pozitif yönde orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği'nin (Karakuş 2008) İlişkisel Saldırganlık boyutu ile de korelasyonuna bakılmış ve orta düzey anlamlı bir ilişki gösterdiği görülmüştür ($r = .48, p < 0.001$) Ölçeğin toplam güvenilirliği 0,76 1.Düzye Sözel Saldırganlık boyutunun güvenilirliği 0,69 ve 2.Düzye Sözel Saldırganlık boyutunun güvenilirliği de 0,75 olarak bulunmuştur. Ölçeğin birinci boyutu dört maddeden oluşmaktadır ve tek başına varyansın %42,53'ünü açıklamaktadır, ikinci boyut 3 maddeden oluşmakta ve varyansın bu ölçekle ölçülmeye çalışılan özelliğin %18,47 sini açıklamaktadır. Toplamda ise ölçek varyansın % 61'i açıklanmaktadır. Ölçek maddelerinin faktör yükleri ve madde toplam korelasyonları Tablo 5' te verilmiştir

Tablo 5.

Ölçek maddelerinin Faktör Yükleri ve Madde Toplam Korelasyonları

Madde Numarası	1.Boyut	2.Boyut	Madde Toplam r
15	.683		.59
18	.623		.46
13	.620		.56
14	.611		.69
16		.832	.78
19		.797	.72
17		.592	.49

Tablo 5’ te görüldüğü gibi ölçeğin birinci boyutunda maddelerin faktör yüklerinin .683 ile .611 arasında değiştiği, 2. Boyutta ise maddelerin faktör yüklerinin .832 ile .592 arasında değiştiği ve madde toplam korelasyonlarının da .78 ile .46 arasında değiştiği görülmektedir. Madde toplam korelasyonları test maddelerinden alınan puanlar ile testin toplam puanı arasındaki ilişkiyi açıklar. Madde-toplam korelasyonunun yüksek olması, maddelerin benzer bir yapıyı ölçtüğünü ve testin iç tutarlılığının yüksek olduğunu gösterir. Genel olarak, madde-toplam korelasyonu .30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi derecede ayırt ettiği söylenebilir (Büyüköztürk, 2010).

Ölçek boyutlarının özellikleri;

- a. 1.Düzey Sözel Saldırganlık: Akranlarıyla veya diğer kişilerle küfürlü konuşur, akranlarını veya diğer kişileri küfür etmekle tehdit eder, akranlarına veya diğer kişilere onları rahatsız edecek lakaplar takar, akranlarını bulunduğu ortamda küçük düşürecek sözler söyler. Şeklinde ifade edilen maddelerden oluşmaktadır.
- b. 2.Düzey Sözel Saldırganlık: Akranlarına sözel olarak sataşır. Akranlarıyla ses tonunu yükselterek konuşur. Kelimelerini veya konuşmalarını taklit ederek onları kızdırır. Şeklinde ifade edilen maddelerden oluşmaktadır.

3.3.2. Nitel veri toplama aracı. Anne kişisel bilgi formu, öğretmen kişisel bilgi formu, Saldırganlık Davranışları ve Tepkileri Belirleme Formu kullanılarak nitel veriler elde edilmiştir.

3.3.2.1. Anne kişisel bilgi formu. Araştırmacı tarafından geliştirilen anne kişisel bilgi formu; anne ve çocuğun demografik özellikleri hakkında bilgi ele etmek amacıyla hazırlanmıştır. Hazırlanan kişisel bilgi formunda; çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitim alma süresi, annenin yaşı, eğitimi ve çalışma durumu yer almaktadır.

3.3.2.2. Öğretmen kişisel bilgi formu. Araştırmacı tarafından geliştirilen öğretmen kişisel bilgi formu, çocuğun cinsiyeti, grubun yaşı, öğretmenin çalıştığı kurumun il merkez ilçe veya köy oluşu, okul öncesi kurumun ilköğretime bağlı anasınıfı, bağımsız anaokulu ya da özel anaokullarından hangisi olduğu, öğretmenin mesleki çalışma süresi, yaşı, cinsiyeti ve mezun olduğu okul türü sorulmuştur.

3.3.2.3. Saldırganlık Davranışları ve Tepkileri Belirleme Formu. Araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış form açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Fiziksel, Sözel ve Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık Davranış bilgilerini yoklayan 3 ana bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendi arasında 3 alt bölüme ayrılmaktadır. Saldırganlık davranışlarının çeşitleri, nedenleri, öğretmen ve annelerin saldırgan davranışlara gösterdiği tepkiler sorulmuştur.

3.4. Verilerin Toplanması

Nitel ve nicel verilerin toplanması ile ilgili bilgiler bu bölümde yer almaktadır.

3.4.1. Nicel verilerin toplanması. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından çocukların öğrenim gördükleri okullarda anneleri ile gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerle toplanmıştır. Çalışmaya katılmaya gönüllü olan 151 anneye ölçek uygulanarak çocuklarının saldırgan davranışlarına ilişkin nicel veriler elde edilmiştir.

3.4.2. Nitel verilerin toplanması. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından çocukların öğrenim gördükleri okullarda anneleri ile ve öğretmenleri ile gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerle toplanmıştır. Çalışmaya katılmaya gönüllü 24

anneye ve 11 öğretmene yarı yapılandırılmış saldırgan davranışları ve tepkileri belirleme formu uygulanarak nitel veriler elde edilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Çalışmada hem nicel hem nitel veriler birlikte toplanmıştır. Bu nedenle araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizinde nicel ve nitel veri analizi teknikleri kullanılmıştır.

3.5.1.Nicel verilerin analizi. Araştırmanın nicel verileri araştırmanın alt problemlerine göre analiz edilmiştir. Bu karşılaştırmalarda verilerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle non-parametrik istatistikler kullanılmıştır. İkili karşılaştırmalarda Mann Whithney U; çoklu karşılaştırmalarda ise Kruskall Wallis H testleri kullanılmıştır. Ayrıca betimsel istatistiklere de yer verilmiştir. Karşılaştırmalarda anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir.

3.5.2.Nitel verilerin analizi. Okul öncesi eğitim kurumlarında çocuğu bulunan 151 anneden gönüllü olarak seçilen 24 anneye ve 11 öğretmene yarı yapılandırılmış açık uçlu 6 sorudan oluşan görüşme formu uygulanmıştır. Bu forma anneler ve öğretmenler yazılı olarak görüş bildirmişlerdir. Görüşme formları ile elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Görüşme formlarından elde edilen veriler teker teker okunarak kod ve temalar oluşturulur. Elde edilen kod ve temalara göre çalışma sonucu ortaya konur (Karada, 2009). Çalışmada kullanılan görüşme formlarından toplanan verilerden kod ve temalar oluşturulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma bulguları ve bulgulara dayalı olarak yapılan yorumlar yer almaktadır. Araştırmada yer alan bulgular ve yorumlar, araştırmanın alt problemleri doğrultusunda sunulmuştur.

4.1. Nicel Bulgular

Okul öncesi dönem çocuklarının genel özellikleri, çocuklarının saldırgan davranışlarının, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, eğitim alma süresi, anne eğitim düzeyine ilişkin anne görüşlerine ait bulgular nicel alt problemlere dayalı yorumlanarak sunulmuştur.

4.1.1. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının genel özellikleri.

Okul öncesi dönem çocuklarının saldırgan davranışlarının genel özellikleri nelerdir? Alt problemine ilişkin veriler üzerinde gerekli analizler yapılmış ve bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6.

Çocukların Saldırganlık Davranışlarının Betimleyici İstatistikleri

Saldırganlık	N	Ort.	Min.	Max.	Standart sapma
Fiziksel Saldırganlık	151	9,6225	6,00	25,00	3,96
İlişkisel Saldırganlık	151	10,7483	6,00	24,00	3,71
1.Düzye Sözel Saldırganlık	151	5,4967	4,00	16,00	2,38
2.Düzye Sözel Saldırganlık	151	6,7550	3,00	15,00	2,48

Tablo 6’ da görüldüğü gibi okul öncesi dönem çocuklarının Fiziksel Saldırganlık; puanlarının 25 ile 6 arasında değiştiği, ortalamasının 9,62 olduğu standart sapmanın 3,96 olduğu belirlenmiştir. İlişkisel Saldırganlık puanlarının 24 ile 6 arasında değiştiği, ortalamasının 10,75 olduğu standart sapmasının 3,71 olduğu görülmektedir. 1.Düzye Sözel Saldırganlık; puanlarının 16 ile 4 arasında değiştiği, ortalamasının 5,50 olduğu standart sapmasının 2,38 olduğu belirlenmiştir. 2.Düzye Sözel Saldırganlık; puanlarının 15 ile 3 arasında değiştiği, ortalamasının 6,76 olduğu standart sapmasının 2,48 olduğu belirlenmiştir.

4.1.2. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının cinsiyet değişkenine ilişkin anne görüşleri. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları çocukların cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır? Alt problemle ilgili veriler üzerinde gerekli analizler yapılmış ve bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7.

Okul Öncesi Dönem Çocuklarının saldırganlık Davranışlarının Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılması (Mann-Whitney U Testi)

Saldırganlık Çeşidi	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z Değeri	p
Fiziksel Saldırganlık	E	90	83,19	7487,50	2097,500	-2,492	,013*
	K	61	65,39	3988,50			
Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık	E	90	71,01	6391,00	2296,000	-1,713	,087
	K	61	83,36	5085,00			
1.Düzey Sözel Saldırganlık	E	90	80,41	7237,00	2348,000	-1,571	,116
	K	61	69,49	4239,00			
2.Düzey Sözel Saldırganlık	E	90	74,64	6717,50	2622,500	-,301	,764
	K	61	76,79	4607,50			

Çalışma grubunda yer alan çocukların İlişkisel(dolaylı) Saldırganlık, 1.Düzey Sözel Saldırganlık ve 2.Düzey Sözel Saldırganlık davranışlarının cinsiyetlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı Tablo 7’de görülmektedir. Fiziksel Saldırganlık davranışlarının ise cinsiyetlerine göre anlamlı şekilde farklılaştığı ve bu farkın erkekler lehine olduğu ($83,19 > 65,39$ ve $p < 0.05$) Tablo 7’de görülmektedir. Başka bir ifadeyle erkek çocuklarda Fiziksel Saldırganlık Davranışları kız çocuklardan fazla görülmektedir.

4.1.3. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının kardeş sayısı değişkenine ilişkin anne görüşleri. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları sahip oldukları kardeş sayılarına göre farklılaşmakta mıdır? Alt problemle ilgili toplanan veriler üzerinde gerekli analizler yapılmış ve bulgular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8.

Okul Öncesi Dönem Çocuklarının saldırganlık Davranışlarının Kardeş Sayılarına Göre Karşılaştırılması (Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları)

	Kardeş sayısı	N	Sıra Ortalamaları	sd	X ²	P
Fiziksel Saldırganlık	1	37	82,23	2	1,677	,432
	2	87	72,16			
	3	27	79,83			
Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık	1	37	64,84	2	4,304	,116
	2	87	81,97			
	3	27	72,06			
1.Düzye Sözel Saldırganlık	1	37	76,53	2	2,214	,331
	2	87	72,58			
	3	27	86,30			
2.Düzye Sözel Saldırganlık	1	37	78,89	2	,479	,787
	2	87	73,45			
	3	27	77,39			

Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının sahip oldukları kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı farklılaşmadığı ($p>0.05$) Tablo 8’de görülmektedir.

4.1.4. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının çocuğun doğum sırası değişkenine ilişkin anne görüşleri. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları çocuğun doğum sırasına göre farklılaşmakta mıdır? Alt problemle ilgili veriler üzerinde gerekli analizler yapılmış ve bulgular Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9.

Okul Öncesi Dönem Çocuklarının saldırganlık Davranışlarının Doğum Sırasına Göre Karşılaştırılması (Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları)

	Doğum Sırası	n	Sıra Ortalamaları	sd	X ²	P
Fiziksel Saldırganlık	1	79	79,17	2	2,704	,259
	2	43	78,13			
	3	29	64,21			
Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık	1	79	77,78	2	,460	,795
	2	43	72,26			
	3	29	76,69			
1.Düzye Sözel Saldırganlık	1	79	76,75	2	,609	,737
	2	43	78,20			
	3	29	70,69			
2.Düzye Sözel Saldırganlık	1	79	79,00	2	1,136	,567
	2	43	72,70			
	3	29	70,24			

Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları çocukların doğum sırasına göre anlamlı farklılaşmadığı ($p>0.05$) Tablo 9’da görülmektedir.

4.1.5. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının okul öncesi eğitim alma süreleri değişkenine ilişkin anne görüşleri. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları okul öncesi eğitim alma sürelerine göre farklılaşmakta mıdır? Alt problemle ilgili veriler üzerinde gerekli analizler yapılmış ve bulgular Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10.

Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Saldırganlık Davranışlarının Okul Öncesi Eğitim Alma Sürelerine Göre Karşılaştırılması (Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları)

	Eğitim Alma Süresi	n	Sıra Ortalamaları	sd	X ²	p
Fiziksel Saldırganlık	0-6 ay	92	73,28	4	7,571	,109
	7-12 ay	10	112,20			
	13-18 ay	13	74,88			
	19 -24 ay	6	73,42			
	25 ay ve üzeri	30	73,28			
Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık	0-6 ay	92	74,43	4	1,533	,821
	7-12 ay	10	82,00			
	13-18 ay	13	76,81			
	19 -24 ay	6	95,33			
	25 ay ve üzeri	30	74,58			
1.Düzye Sözel Saldırganlık	0-6 ay	92	74,61	4	11,506	,021 *
	7-12 ay	10	113,00			
	13-18 ay	13	77,31			
	19 -24 ay	6	93,67			
	25 ay ve üzeri	30	63,82			
2.Düzye Sözel Saldırganlık	0-6 ay	92	73,05	4	10,464	,033 *
	7-12 ay	10	106,55			
	13-18 ay	13	76,27			
	19 -24 ay	6	107,83			
	25 ay ve üzeri	30	65,78			

Çalışma grubunda yer alan çocukların Fiziksel Saldırganlık, Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık Davranışlarının okul öncesi dönem çocuklarının eğitim alma sürelerine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı ($p>0.05$) Tablo 10'da görülmektedir. 1.Düzye Sözel Saldırganlık davranışlarının ve 2.Düzye Sözel Saldırganlık Davranışlarının ise eğitim alma sürelerine göre anlamlı şekilde farklılaştığı ($p<0.05$) Tablo 10'da görülmektedir. Bu farklılığın hangi süre eğitim alanların lehine olduğunu bulmak için Mann-Whitney U testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 11. ve Tablo 12'de sunulmuştur.

4.1.6. Okul öncesi dönem çocuklarının 1.Düzye Sözel Saldırganlık davranışlarının okul öncesi eğitim alma süreleri değişkenine ilişkin anne görüşleri. Okul öncesi dönem çocuklarının 1.Düzye Sözel Saldırganlık Davranışlarının hangi aylar lehine anlamlı farklılaşma gösterdiğini tespit etmek için ilgili veriler üzerinde gerekli analizler yapılmış ve bulgular Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11.

Okul Öncesi Dönem Çocuklarının 1.Düzye Sözel Saldırıcılık Davranışlarının Okul Öncesi Eğitim Alma Sürelerine Göre Karşılaştırılması (Mann-Whitney U Testi)

Saldırıcılık Çeşidi	Eğitim Süresi (ay)	Alma n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z Değeri	P
1.Düzye Sözel Saldırıcılık	0-6	92	49,00	4508,00	230,000	-2,683	,007 *
	7-12	10	74,50	745,00			
	0-6	92	52,74	4852,00	574,000	-,244	,807
	13-18	13	54,85	713,00			
	0-6	92	48,70	4480,00	202,000	-1,141	,254
	19 -24	6	61,83	371,00			
	0-6	92	63,68	5858,50	1179,500	-1,256	,209
	25 ve üzeri	30	54,82	1644,50			
	7-12	10	15,55	155,50	29,500	-2,242	,025 *
	13-18	13	9,27	120,50			
	7-12	10	9,95	99,50	15,500	-1,583	,113
	19 -24	6	6,08	36,50			
	7-12	10	29,50	295,00	60,000	-2,963	003 *
	25 ve üzeri	30	17,50	525,00			
	13-18	13	9,31	121,00	30,000	-,816	,415
	19 -24	6	11,50	69,00			
	13-18	13	24,88	323,50	157,500	-1,069	,285
	25 ve üzeri	30	20,75	622,50			
	19 -24	6	24,75	148,50	52,500	-1,705	,088 *
	25 ve üzeri	30	17,25	517,50			

Çalışma grubunda yer alan çocukların 1.Düzye Sözel Saldırıcılık Davranışlarının eğitim alma sürelerine göre karşılaştırıldığında, eğitim alma sürelerine göre farklılaşmanın (0-6) ay arası eğitim alan çocuklarla (7-12) ay arası eğitim alan çocuklar arasında anlamlı farklılaştığı ve bu farkın (7-12) ay eğitim alanlar lehine olduğu ($74,50 > 49,00$ ve $p < 0,05$) görülmektedir. (7-12) ay eğitim almış olanlarla (13-18) ay arası eğitim alan çocuklar arasında anlamlı farklılaştığı ve bu farkın (7-12) ay eğitim alanlar lehine olduğu ($15,55 > 9,27$ ve $p < 0,05$) görülmektedir. (7-12)

ay eğitim almış olanlarla iki yıl ve üzeri eğitim alan çocuklar arasında anlamlı farklılaştığı ve bu farkın (7-12) ay eğitim alanlar lehine olduğu ($29,50 > 17,50$ ve $p < 0.05$) görülmektedir. (19-24) ay eğitim almış olanlarla iki yıl ve üzeri eğitim alan çocuklar arasında anlamlı farklılaştığı ve bu farkın (19-24) ay eğitim alanlar lehine olduğu ($24,75 > 17,25$ ve $p < 0.05$) Tablo 11’de görülmektedir.

4.1.7. Okul öncesi dönem çocuklarının 2.Düzye Sözel Saldırganlık davranışlarının okul öncesi eğitim alma süreleri değişkenine ilişkin anne görüşleri. Okul öncesi dönem çocuklarının 2.Düzye Sözel Saldırganlık davranışlarının hangi aylar lehine anlamlı farklılaşma gösterdiğini tespit etmek için ilgili veriler üzerinde gerekli analizler yapılmış ve bulgular Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12.

Okul Öncesi Dönem Çocuklarının 2.Düzey Sözel Saldırganlık Davranışlarının Okul Öncesi Eğitim Alma Sürelerine Göre Karşılaştırılması (Mann-Whitney U Testi)

Saldırganlık Çeşidi	Eğitim Süresi (ay)	Alma N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z Değeri	P
	0-6	92	48,73	4434,50	248,500	-2,378	,017 *
	7-12	10	71,65	716,50			
	0-6	92	52,19	4749,00	563,000	-,284	,776
	13-18	13	54,69	711,00			
	0-6	92	47,59	4331,00	145,000	-1,944	,052
	19 -24	6	70,33	422,00			
	0-6	92	62,54	5691,00	1225,000	-,851	,394
	25 ve üzeri	30	56,33	1690,00			
	7-12	10	14,95	149,50	35,500	-1,848	,065
	13-18	13	9,73	126,50			
	7-12	10	8,55	85,50	29,500	-,055	,956
	19 -24	6	8,42	50,50			
	7-12	10	27,90	279,00	76,000	-2,332	,020 *
	25 ve üzeri	30	18,03	541,00			
	13-18	13	8,54	111,00	20,000	-1,692	,091
	19 -24	6	13,17	79,00			
	13-18	13	24,31	316,00	165,000	-,803	,422
	25 ve üzeri	30	21,00	630,00			
	19 -24	6	26,42	158,50	42,500	-2,035	,042 *
	25 ve üzeri	30	16,92	507,50			

Çalışma grubunda yer alan çocukların 2.Düzey Sözel Saldırganlık davranışlarının eğitim alma sürelerine göre karşılaştırıldığında, eğitim alma sürelerine göre farklılaşmanın (0-6) ay arası eğitim alan çocuklarla (7-12) ay arası eğitim alan çocuklar arasında anlamlı farklılaştığı ve bu farkın (7-12) ay eğitim alanlar lehine olduğu ($48,73 > 71,65$ ve $p < 0.05$) görülmektedir. (7-12) ay eğitim almış olanlarla iki yıl ve üzeri eğitim alan çocuklar arasında anlamlı farklılaştığı ve bu farkın (7-12) ay eğitim alanlar lehine olduğu ($27,90 > 18,03$ ve $p < 0.05$) görülmektedir. (19-24) ay

eğitim almış olanlarla iki yıl ve üzeri eğitim alan çocuklar arasında anlamlı farklılaştığı ve bu farkın (19-24) ay eğitim alanlar lehine olduğu (26,42 > 16,92 ve $p<0.05$) Tablo 12’de görölmektedir.

4.1.8. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının değişkenine ilişkin anne görüşleri. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları annelerin eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır? Bu alt problemle ilgili toplanan veriler üzerinde gerekli analizler yapılmış ve bulgular Tablo 13’de sunulmuştur.

Tablo 13.

Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Saldırganlık Davranışlarının Anne Eğitim Düzeylerine Göre Karşılaştırılması (Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları)

	Anne Eğitim Düzeyi	n	Sıra Ortalamaları	sd	X ²	p
Fiziksel Saldırganlık	Okur-Yazar Değil	3	61,67	4	5,027	,284
	İlkokul	64	73,85			
	Ortaokul	32	90,50			
	Lise	41	69,66			
	Üniversite	11	73,86			
Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık	Okur-Yazar Değil	3	63,83	4	3,156	,532
	İlkokul	64	77,98			
	Ortaokul	32	84,11			
	Lise	41	71,33			
	Üniversite	11	61,64			
1.Düzye Sözel Saldırganlık	Okur-Yazar Değil	3	84,33	4	7,706	,103
	İlkokul	64	78,62			
	Ortaokul	32	88,05			
	Lise	41	67,95			
	Üniversite	11	53,45			
2.Düzye Sözel Saldırganlık	Okur-Yazar Değil	3	84,50	4	3,009	,556
	İlkokul	64	79,26			
	Ortaokul	32	71,06			
	Lise	41	77,40			
	Üniversite	11	57,32			

Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının annelerin eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşmadığı Tablo 13’de görülmektedir.

4.2. Nitel Bulgular

Nitel bulgular nitel alt problemlere göre yorumlanarak sunulmuştur.

4.2.1. Okul öncesi dönem çocuklarının Fiziksel Saldırganlık Davranışlarına ilişkin öğretmen ve annelerin görüşleri. Okul öncesi dönem çocuklarının Fiziksel Saldırganlık davranışlarına ilişkin öğretmen ve annelerin görüşleri nasıldır? Toplanan nitel veriler bu alt problemle ilgili olarak içerik analizi ile analiz edilmiş ve elde edilen bulgularla belirlenen tema ve kodlar tablo 14.'te verilmiştir.

Tablo 14. Okul öncesi Çocuklarının Fiziksel Saldırganlık Davranışları

Okul öncesi Çocuklarının Fiziksel Saldırganlık Davranışları, Nedenleri ile Anne ve Öğretmenlerin Gösterdiği Tepkiler

Tema: Saldırgan Davranışlar	Anne Görüşlerine Göre		Öğretmen Görüşlerine Göre		Tema: Davranışın Nedeni	Anne Görüşlerine Göre		Öğretmen Görüşlerine Göre		Tema: Saldırgan Davranışa Tepkiler	Anne Görüşlerine Göre		Öğretmen Görüşlerine Göre	
	K	E	K	E		K	E	K	E		K	E	K	E
Vurma-tekme atma	3	6	2	14	Model alma (Veli, Film, Tv. Vb.)	1	1	-	4	Konuşma	4	11	1	11
Nesne ile saldırma	-	1	-	2	Oyun olarak görme, şaka sanma	1	3	-	3	Açıklama-örnek verme	1	9	-	7
İtme	1	7	-	9	İstediği olmadığında	1	4	-	1	Uyarma	1	4	-	-
Düşürme	-	1	-	-	Davranış sonucunu kestirememe	1	1	1	2	Etkinlik düzenleme film izletme vb	1	-	1	5
Öfkelenme	-	1	-	-	Kendini kontrol edemediğinde	1	3	-	1	Anlamaya çalışma	1	-	-	1
Tükürme	-	-	-	1	İlgi çekme isteği	1	-	-	2	Önlem alma	-	-	1	1
Isırma	-	-	-	2	Paylaşmama	-	2	-	3	Kızma	-	1	-	-
Sarıma	-	-	-	1	Kıskançlık	-	2	-	-	Ceza-Görev vermeme, mahrum bırakma	-	9	-	3
Kriz geçirme	-	-	-	1	Oyuncağı izinsiz alındığında	-	-	-	2	Sakinleşmesini bekleme	-	6	-	2
	-	-	-	-	Güç gösterisi yapma	-	1	-	-	Sebepleri ortadan kaldırma	-	1	-	1
	-	-	-	-	Kızdırıldığında	-	2	-	-	Pekiştirme-ödüllendirme	-	-	-	3
	-	-	-	-	Kendisine vurulduğunda	-	-	-	1	Sarıma	-	1	-	-
	-	-	-	-	Kısıtlandığında	1	-	-	-	Veliyle görüşme	-	-	-	3
	-	-	-	-	Tepkileri bilmeme	-	-	1	-	Seçenek sunma	-	1	-	1
	-	-	-	-	Mizaç	1	-	-	-	Özür diletme	-	1	-	1
	-	-	-	-	Sinirlendiğinde	1	-	-	-	Ortamdan uzaklaştırma	-	-	-	1
	-	-	-	-						Uzmana yönlendirme	-	-	-	2
-	-	-	-						Arkadaşlarıyla konuşurma	-	-	-	1	

Tablo 14’te Okul öncesi dönem çocuklarının Fiziksel Saldırganlık Davranışları konusunda anne ve öğretmen görüşleri nasıldır? Alt problemi doğrultusunda anne ve öğretmen görüşlerine göre okul öncesi eğitim alan çocukların Fiziksel Saldırganlık Davranışlarının neler olduğu, bu davranışların nedenleri ve bu davranışlara karşı anne ve öğretmenlerin gösterdiği tepkiler verilmiştir.

Bu tabloya göre çocukların vurma- tekme atma, nesne ile saldırma, itme, düşürme, öfkelenme, tükürme, ısırma, sert bir şekilde sarılma, kriz geçirme, olmak üzere farklı türlerde Fiziksel Saldırganlık Davranışları gösterdikleri belirlenmiştir. Öğretmen ve anne görüşlerine göre en sık vurma- tekme atma ve itme davranışı görülür. Fiziksel Saldırganlık erkeklerde kızlara göre daha sık gözlenmektedir. Anneler, genelde çocuklar oyun sandıklarında, istedikleri olmadığında, kendini kontrol edemediklerinde; Öğretmenler, çocuklar oyun sandıklarında, model aldıklarında, paylaşmama durumunda davranışları gözlemlemiştir. Anneler ve öğretmenler Fiziksel Saldırganlık Davranışları karşısında çoğunlukla; konuşma, açıklama-örnek verme, ceza-görev vermeme, mahrum bırakma davranışları sergilemektedir. Öğretmenler farklı olarak; veli ile görüşme ve etkinlik düzenleme davranışlarını sık olarak yapmaktadır.

Okul öncesi çocukların saldırganlık davranışlarına ilişkin anne ve öğretmenlerin yazılı görüşlerinden aynen örneklendirilen ifadeler aşağıda verilmiştir.

Çocukların Fiziksel Saldırganlık Davranışları ile ilgili bazı anne ve öğretmen ifadeleri;

“...çocuğum kısıtlanması ve isteklerinin olmaması durumunda tepki olarak bağırma, vurma davranışları gösterebilmektedir. İlk başta konuşmaya anlatmaya çalışıyorum çok ısrar ettiğinde bazen kızıyorum bazen de istediği olsun diye istediği şeyi yapıyorum....” (A2: 20-29 yaş aralığında, lise mezunu, çalışmıyor.)

“... Çok hareketli ve yüksek enerjiye sahip arkadaşlarıyla oyun amaçlı aktivitelerde bulunurken onlara zarar verebiliyor. Yaptığı hatanın farkına varabilmesi için önce düşünme süresi veriyorum. Bir daha yapmaması gerektiğini söylüyorum ve davranışlarının sonucunu görmesini sağlamaya çalışıyorum. Aynı davranışı sergilediğinde sevdiği bir şeyden bir süreliğine mahrum bırakıyorum....” (A1: 30-39 yaş aralığında, lise mezunu, çalışmıyor)

“... Çocuğumda sadece vurma davranışı var. Oyun oynadığını sanıyor. Çizgi filmlerden model alıyor ve özellikle şımarık olduğu zaman yapıyor....” (A17: 30-39 yaş aralığında, ortaokul mezunu, çalışmıyor.)

“... Paylaşımçı değil, korktuğunda ya da kıskançlıktan dolayı vurma, itme, ısırma davranışları sergiliyor. Kızıyorum sakinleşince uyarmaya çalışıyorum....” (A24: 30-39 yaş aralığında, ortaokul mezunu, çalışmıyor.)

“... Kızım şakalaştığında da kızdığında da tepkisini vurarak sergiliyor. Eşim ve ben farkında olmadan çocuklarımıza sevgimizi bu şekilde gösteriyoruz o da bu davranışları gösteriyor. Davranışlarını bazen görmezden geliyorum uyardığımda sizde bana vuruyorsunuz diyor hatamı fark ettim...” (A6: 30-39 yaş aralığında, lise mezunu, çalışmıyor.)

“... Oyun oynarken itme, vurma tekmeleme gibi davranışlar sergiliyor. Ona yaptığı davranışın yanlış olduğunu anlatıyorum hatasını fark edene kadar konuşuyorum. Arkadaşından aynı hareketi tekrar ettiğinde bazı etkinliklerde almak istediği görevlerden mahrum bırakıyorum” (Ö11: 30-39 yaş aralığında, eğitim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 13 yıl, 6 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 1 için düşünceleri)

“... çocuk istediği olmadığı vurma, itme, nesne fırlatma gibi davranışlar sergilemektedir. Bu davranışların ortadan kalkması için veli ile iletişime geçilmiş, rehberlik servisinden destek alınmıştır. Yaptığı olumlu davranışlar sözel olarak pekiştirilmiştir....” (Ö2: 20-29 yaş aralığında, eğitim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 7 yıl, 6 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 2 için düşünceleri)

“... canavar taklidi yapıyor ve bu şekilde etrafında bulunan nesnelere zarar veriyor. Onunla konuşuyorum davranışının yanlış olduğunu anlatıyorum....” (Ö6: 20-29 yaş aralığında, eğitim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 5 yıl, 5 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 17 için düşünceleri)

“...İlaç tedavisi ve psikolojik destek alıyor. Vurma tekmeleme sinir krizleri, tükürme davranışları sergiliyor. Sınıf ortamından uzaklaştırıyorum ve sakinleşince sınıfa alıyorum....” (Ö6: 20-29 yaş aralığında, açık öğretim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 2 yıl, 6 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 3 için düşünceleri)

“... Oyunağı zorla alındığında, yerine oturduklarında, eşyalarına zarar verildiğinde itme, vurma, ısırma davranışı sergiliyor. Çocukla konuşmaya çalışırım konuşmadığında sakinleşmesini beklerim. Dinlemediğinde oyunağı elinden alırım ve davranışının doğru olmadığını tekrar etmemesini söylerim....” (Ö2: 30-39 yaş aralığında, açık öğretim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 3 yıl, 6 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 19 için düşünceleri)

4.2.2. Okul öncesi dönem çocuklarının İlişkisel (Dolaylı) Saldırganlık davranışlarına ilişkin öğretmen ve annelerin görüşleri. Okul öncesi dönem çocuklarının İlişkisel (Dolaylı) Saldırganlık Davranışlarına ilişkin öğretmen ve annelerin görüşleri nasıldır? Toplanan nitel veriler bu alt problemle ilgili olarak içerik analizi ile analiz edilmiş ve elde edilen bulgularla belirlenen tema ve kodlar tablo 15.'te verilmiştir

Tablo 15.

Davranışın Nedenleri ile Anne ve Öğretmenlerin Gösterdiği Tepkiler

Okul öncesi Çocuklarının Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık Davranışları, Nedenleri ile Anne ve Öğretmenlerin Gösterdiği Tepkiler

Tema: Saldırgan Davranışlar	Anne Görüşlerine Göre		Öğretmen Görüşlerine Göre		Tema: Davranışın Nedeni	Anne Görüşlerine Göre		Öğretmen Görüşlerine Göre		Tema: Tepkiler	Saldırgan Davranışa	Anne Görüşlerine Göre		Öğretmen Görüşlerine Göre	
	K	E	K	E		K	E	K	E			K	E	K	E
Küsme	1	4	3	6	Olumsuz davranışa maruz kalma	2	1	-	1	Açıklama (örnek verme-öneri)		3	9	2	7
Dışlama	2	1	1	4	Dikkat ilgi çekme	1	3	-	-	Sakinleşmesini bekleme		-	1	2	1
Tehdit etme	-	2	1	2	Mizaç	-	1	1	-	Etkinlik düzenleme		-	-	1	2
Kızma	-	-	1	-	Paylaşmama	-	1	-	1	Uyarma		1	1	-	-
İnatlaşma	-	-	-	1	İstedğini yaptırmaya zorlama	-	3	-	-	Ceza mahrum bırakma		-	-	1	1
					Arkadaşlarını kaybetmekten korkma	-	1	-	-	Görmezden gelme		-	1	1	-
					İletişim kuramadığında	-	2	-	-	Özür diletme		-	-	-	2
					Kıskançlık	-	1	-	-	Bağırma		-	1	-	-
					Yenilgiyi kabul etmeme	-	1	-	-	Pekiştirme		-	-	-	1
					Şımarıklık	-	1	-	-	İstedğini yapma		-	1	-	-
					Yanlış anlama	-	1	-	-	Korkutma		-	1	-	-
					Haksızlığa uğradığında düşündüğünde	1	-	-	-	Sevildiğini hissettirme		1	-	-	-
				Sevilmediğini düşündüğünde	1	-	-	-							
				Hırslandığında	1	-	-	-							

Tablo 15’te Okul öncesi dönem çocuklarının Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık Davranışları konusunda anne ve öğretmen görüşleri nasıldır? Alt problemi doğrultusunda anne ve öğretmen görüşlerine göre okul öncesi çocuklarının İlişkisel (Dolaylı) Saldırganlık Davranışlarının neler olduğu, bu davranışların nedenleri, anne ve öğretmenlerin gösterdiği tepkiler verilmiştir.

Bu tabloya göre çocukların küsme, dışlama, tehdit etme, kızma ve inatlaşma olmak üzere farklı türlerde İlişkisel Saldırganlık Davranışları gösterdikleri belirlenmiştir. İlişkisel Saldırganlık anne ve öğretmenlere göre çocuklarda en çok küsme, dışlama, tehdit olarak görülmektedir. Küsme ve tehdit erkeklerde, dışlama davranışı ise kızlarda sık görülmektedir. Annelere ve öğretmenlere göre; çocuk olumsuz davranışa maruz kaldığında, iletişim kuramadığında, arkadaşlarını kaybetmekten korktuğunda saldırgan davranışlar göstermektedir. Anne ve öğretmenler saldırgan davranışlar karşısında çoğunlukla; açıklama örnek verme, öneri getirme davranışları sergilemektedir. Öğretmenler farklı olarak sakinleşmesini bekleme, etkinlik düzenlemesi yapmaktadır.

Çocukların Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık Davranışları ile ilgili bazı anne ve öğretmen ifadeleri;

“... Arkadaşlarına çok bağlı onları paylaşmıyor. Arkadaşlarını kaybetmekten korktuğu için küsme davranışı sergiliyor. Doğru davranışı ona anlatıyorum yapmadığında onu uyarıyorum” (A3: 30-39 yaş aralığında, ilkokul mezunu, çalışmıyor)

“... Çocuğum küsüyor, sessiz kalıyor ve istediği yapılmadığında arkadaşlarına onlarla oynamayacağını söylüyor. Küsme davranışını iletişim kuramadığımız anlarda yapıyor. İsteddiği olmadığında dikkate alınmadığını önemsenmediğini düşünüyor ve oyundan ayrılıyor ancak çabuk sakinleşir. Arkadaşlarını tehdit etmediğinde oyun oynamaması konusunda ısrarcı olmuyorum. Tehdit anlarında sakinleşmesini bekliyorum ve konuşmak istediğimi söylüyorum. Bazen küstüğünde sesim yükselebiliyor....” (A8: 30-39 yaş aralığında, ortaokul mezunu, çalışmıyor)

“... Küsme davranışını çok sık gösteriyor. Bana ve arkadaşlarına küsüyor. Oyunlarda sıraya girme konusunda sorun çıkarıyor. Konuşuyorum küsmediği zamanlarda teşekkür ediyorum....” (Ö8: 30-39 yaş aralığında, eğitim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 10 yıl, 6 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 8 için düşünceleri)

“... Dışlama davranışı var. Bu davranışı ortadan kaldırmak için elimden geldiğince olumlu konuşmalar yapıyorum. Birlikte oyun oynama becerileri sergilediklerinde takdir edip ödüllendiriyorum....” (Ö5: 30-39 yaş aralığında, açık öğretim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 10 yıl, 6 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 5 için düşünceleri)

“... Haksızlığa uğradığında, sevilmediğini düşündüğünde, kendisini öne çıkarmak isteyip hırslandığında küsüyor. Ona sevildiğini hissettirmeye çalışıyorum. Yaptığının doğru olmadığını ve bu davranışların kendisine yapıldığında neler hissedeceğini konuşuyorum....” (A8: 30-39 yaş aralığında, mezunu, çalışmıyor)

“.....” (A10: 30-39 yaş aralığında, lise mezunu, çalışmıyor)

“...Küsüyor, sınıftan çıkıyor, arkadaşlarına kızıyor. Sebep yokken gerilebiliyor. Arkadaşları kaprislerinden sıkıldığında onunla oynamak istemiyor. Sakinleşmesini bekliyorum durumu açıklıyorum. Bazen yaptığı davranışı sergileyip anlamasını bekliyorum. Drama çalışmalarında benzer örnekler çalışıyorum ve sınıfla beraber konu üzerinde tartışıyorum. Bazen görmezden geliyorum” (Ö1: 30-39 yaş aralığında, açık öğretim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 4 yıl, 6 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 17 için düşünceleri)

“... Oyuncak ve materyal paylaşımında sorun çıkarıyor. Arkadaşına senden nefret ediyorum bir daha seninle oynamayacağım deyip küsüyor. Küsme davranışını pekiştirmemek için sakinleşmesini bekliyorum ve küserse istediğini yapmayacağımı söyleyip oyuncuğımı alıyorum....” (Ö4: 30-39 yaş aralığında, açık öğretim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 10 yıl, 6 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 12 için düşünceleri)

“...İlgi çekmek için küsme ve dışlama gibi davranışlar sergiliyor. Tüm ilginin kendisinde olmasını, istediğinin yapılmasını ve herkesi yönetmek istiyor.” (A4: 20-29 yaş aralığında, üniversite mezunu, çalışmıyor)

“...Küsme davranışı sergiliyor. Bu davranışı sergilediği arkadaşıyla aynı ortamda tekrar oynamalarını sağlıyorum ve onunla küsme konusunda konuşarak çözmeye çalışıyorum....” (Ö7: 30-39 yaş aralığında, açık öğretim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 10 yıl, 5 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 17 için düşünceleri)

“...Küsme, dışlama davranışı sergiliyor. Bu davranışın yanlış olduğunu anlatırım. Doğru davranış örnekleri söylerim. (A21: 30-39 yaş aralığında, üniversite mezunu, çalışıyor)

4.2.3. Okul öncesi dönem çocuklarının Sözel Saldırganlık Davranışlarına ilişkin öğretmen ve annelerin görüşleri. Okul öncesi dönem çocuklarının Sözel Saldırganlık davranışlarına ilişkin öğretmen ve annelerin görüşleri nasıldır? Toplanan nitel veriler bu alt problemle ilgili olarak içerik analizi ile analiz edilmiş ve elde edilen bulgularla belirlenen tema ve kodlar tablo 16.’da verilmiştir.

Tablo 16. Okul öncesi Çocuklarının Sözel Saldırganlık Davranışları

Okul öncesi Çocuklarının Sözel Saldırganlık Davranışları, Nedenleri ile Anne ve Öğretmenlerin Gösterdiği Tepkiler

Tema:Saldırgan Davranışlar	Anne Görüşlerine Göre		Öğretmen Görüşlerine Göre		Tema: Davranışın Nedeni	Anne Görüşlerine Göre		Öğretmen Görüşlerine Göre		Tema: Saldırgan Davranışa Tepkiler	Anne Görüşlerine Göre		Öğretmen Görüşlerine Göre	
	K	E	K	E		K	E	K	E		K	E	K	E
Bağırma	2	2	2	5	Model alma	1	2	2	3	Açıklama	3	11	5	11
Alay etme	-	2	-	5	Sinirlenme	1	1	-	-	Ödüllendirme	-	-	1	4
Sözel tehdit	-	1	-	1	Olumsuz davranıldığında	-	-	1	1	Veli ile görüşme	-	-	2	2
					Mizaç			1	-	Görmezden gelme	2	-	-	2
					Olayları yanlış anlama			1	-	Uyarma	-	1	1	1
					İlgi çekme			1	-	Sakinleşmesini bekleme	1	1	1	2
					Dinlenmediğinde			-	-	Anlamaya çalışma	1	-	-	1
					Paylaşmama			1	-	Model olma		-	1	-
					Kızdırmak için			1	-	Nasıl davranacağını bilememe	1	-	-	-
					Kızdırıldığında			1	-	Ceza verme mahrum bırakma	-	2	-	3
					Sabırsızlandığında			-	-	Kızma	-	1	-	-
										Bağırma	-	1	-	2
									Günah olduğunu söyleme	-	1	-	-	

Tablo 16’da okul öncesi dönem çocuklarının Sözel Saldırganlık Davranışları konusunda anne ve öğretmen görüşleri nasıldır? Alt problemi doğrultusunda anne ve öğretmen görüşlerine göre, okul öncesi çocuklarının Sözel Saldırganlık davranışlarının neler olduğu, bu davranışların nedenleri, anne ve öğretmenlerin gösterdiği tepkiler verilmiştir.

Bu tabloya göre çocukların bağırma, alay etme, sözel tehdit olmak üzere farklı türlerde Sözel Saldırganlık Davranışları gösterdikleri belirlenmiştir. Sözel Saldırganlık, anne ve öğretmenlere göre çocuklarda çoğunlukla; bağırma ve alay etme davranışları şeklinde ve bu davranışlar erkeklerde daha sık gözlenmektedir. Çoğunlukla model alma durumundan kaynaklanmaktadır. Anneler saldırgan davranışlar karşısında çoğunlukla; açıklama yapma ve görmezden gelme davranışı sergilemektedir. Öğretmenler ise; açıklama yapma ödüllendirme ve veli görüşmesi yapmaktadır.

Çocukların Sözel Saldırgan davranışlarla ilgili bazı anne ve öğretmen ifadeleri;

“... Bağırma davranışı sergiliyor. Nedeninin bizden kaynaklandığını düşünüyorum. Evde çocuklarımıza kızdığımızda tepkilerimizi bu şekilde veriyoruz. Çocuğuma haksızlık yaptığımı düşünüyorum...” (A6: 30-39 yaş aralığında, lise mezunu, çalışmıyor)

“... Arkadaşlarına sık sık bağırıyor. Sesini kontrol edemiyor. Bunu model alarak öğrendiğini düşünüyorum. Sınıf içerisinde uygun modelleri görmesini sağlayarak pekiştiriyorum. Sesimi doğru şekilde kullanarak ona model olarak açıklama yapıyorum...” (Ö5: 30-39 yaş aralığında, açık öğretim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 10 yıl, 6 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 6 için düşünceleri)

“... Arkadaşları oyuncaklarını aldığı zaman ya da elindeki herhangi materyali zorla almak istediğinde geri zekalı der. Bu davranışı ile ilgili açıklama yaparım. Davranışlarının kötü olduğunu kendisinin uygun şekilde ifade etmesi gerektiğini açıklarım. Çok sık tekrarlamaya devam ederse tartışmaya sebep olan materyali elinden alırım...” (Ö4: 30-39 yaş aralığında, eğitim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 10 yıl, 6 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 12 için düşünceleri)

“... Karşısındaki kişiye zaman zaman bağırıp çağırarak, kötü söz söyleyebilmektedir. Öğrencinin bu davranışını ortadan kaldırmak için öğrenciye yaptığının doğru olmadığı konusunda uyarılar yapılmış, veli ile görüşülmüştür...” (Ö9: 20-29 yaş aralığında, eğitim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 7 yıl, 6 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 2 için düşünceleri)

“... Çok sinirlendiğinde bağırıp çağırıyor ve küfür edebiliyor. Sebebi çocuklarımıza davranışları konusunda yeterince uyarıda bulunmamamız. Küfürlü konuşmak yerine kızgınlığımı, derdini kötü kelimeler kullanmadan anlatması gerektiğini söylüyorum...” (A2: 20-29 yaş aralığında, lise mezunu, çalışmıyor)

“... Kelimeleri çevresinden duyup, kötü bir şey olduğunda arkadaşlarına söylüyor. Genelde kızıp, istediği olmadığı zamanlarda bu şekilde davranıyor. Alay ettiği zaman ise arkadaşı bu durumdan hoşlanmadığı için özellikle yapıyor. Bu davranışların yanlış olduğunu belirtiyorum. Eğer hala aynı davranışı sergiliyorsa o zaman kızıp bağırıyorum...” (A4: 20-29 yaş aralığında, üniversite mezunu, çalışmıyor)

“...Yüksek sesle konuşuyor. Çoğu zaman bağırarak arkadaşlarının ona bakmasını istiyor. Bu şekilde istediklerini elde etmeye alışmış bu davranışları yaptığında onu görmezlikten gelmeye doğru davranışı sergilemesini bekliyoruz. Doğru davranışta birlikte alkışlayıp ödüllendiriyoruz...” (Ö5: 30-39 yaş aralığında, eğitim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 10 yıl, 6 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 4 için düşünceleri)

“... Damarına basıldığında Sözel Saldırgan Davranışlar gösteriyor. Olması gereken doğru davranışı anlatıyorum. Eğer yaptığı olay çok ciddi ise ceza veriyorum. Sevdiği eşyalardan mahrum bırakıyorum mesela tableti bir gün vermiyorum ya da çizgi film izlemesini engelliyorum...” (A3: 30-39 yaş aralığında, ilkokul mezunu, çalışıyor)

“... Öğrencim yaş olarak arkadaşlarından küçük olduğundan ve arkadaşları kendisiyle oynamadığında evde öğrendiği hakaret içerikli kelimeleri arkadaşlarına söylemektedir. Arkadaşları ile konuşarak onunla oynamalarını, onun yalnız kalmasını engelledim. Babayla konuşarak evde konuşulan kelimelere dikkat etmesini, öğrencinin bu kelimeleri okula taşıdığını ve arkadaşlarına kullandığını söyledim. Arkadaşlarının dışlamasını engellemeye çalışıyorum ve oyun oynama becerilerini destekliyorum...” (Ö5: 30-39 yaş aralığında, açık öğretim fakültesi mezunu, mesleki çalışma süresi 10 yıl, 6 yaş grubuyla çalışıyor. Çocuk 3 için düşünceleri)

“... Tek çocuk olduğu ve paylaşmayı bilmediği için Sözel Saldırgan Davranışlar sergiliyor. Empati kurmasını sağlıyorum ve aynı davranışların kendisine yapıldığında ne düşüneceğini anlatıyorum. Tekrarlarsa sevdiği bir şeyden mahrum bırakıyorum.....” (A22: 20-29 yaş aralığında, lise mezunu, çalışmıyor).

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın sonuçlarına ve bu sonuçlar doğrultusunda önerilere yer verilmiştir.

5.1.Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın nicel ve nitel sonuçları bu bölümde sunulmuştur.

5.1.1.Araştırmanın nicel sonuçları.

Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışlarının genel özellikleri; Araştırma verilerinden elde edilen bulgulara göre; çocukların Fiziksel Saldırganlık; toplam puanlarının 25 ile 6 arasında değiştiği, ortalamasının 9,6 belirlenmiştir. Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık; toplam puanlarının 24 ile 6 arasında değiştiği, ortalamasının 10,7 olduğu belirlenmiştir. 1.Düzey Sözel Saldırganlık; toplam puanlarının 16 ile 4 arasında değiştiği, ortalamasının 5,4 olduğu belirlenmiştir. 2.Düzey Sözel Saldırganlık; toplam puanlarının 15 ile 3 arasında değiştiği, ortalamasının 6,75 olduğu belirlenmiştir. Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırgan davranışlar, sözel saldırgan davranışlara göre daha sık görülmektedir. Bunun okul öncesi dönem gelişim özelliklerinden kaynaklandığı düşünülebilir. Çocukların bedensel olarak daha fazla hareket etmeleri nedeniyle fiziksel saldırgan davranışlar yoğun gözlenebilir. Aileden sonra ilk sosyalleşme ortamı olan okul öncesi kurumlarında çocuklar arkadaşları tarafından kabul gördüklerinde, bunu kendi amaçları doğrultusunda kullanarak akranlarını oyuna almamak, diğer arkadaşları ile ilişkilerini bozmak gibi ilişkisel saldırgan davranışları sergileyebilirler. Okul öncesi dönem çocuklarında sözel saldırgan davranışlar daha az görülür çünkü; okul öncesi dönem çocukları dil gelişimleri iyi olsa bile sözel olarak rahatsız edici ifadeleri çok fazla kullanamazlar ve aileler bu yaş grubunun yanında sözel saldırgan davranışları kullanmamaya dikkat etmektedirler.

Araştırmada, Fiziksel Saldırganlık Davranışları erkek çocuklarının lehine anlamlı farklılaşır bulgusu elde edilmiştir. Bu bulgu Terzi'nin (2009), Özbey ve Alisinanoğlu'nun (2009), Öcel'in (2011), Kartal'ın (2014), Ekici'nin (2015), Dursun'un (2010), Uysal ve Dinçer'in (2013), Gündüz ve Karacan'ın (2011) araştırmalarında elde ettiği saldırgan davranışlarının cinsiyetlerine göre; erkeklerin lehine anlamlı farklılaşır bulgusu ile paralellik göstermektedir. Dursun'a (2010) göre; Erkekler bedensel ve sözel uyaranlarla saldırgan davranışlar sergilemektedir. İnanç, Bilgin ve Atıcı'ya (2004) göre; erkek öğrenciler arasında, birbirinin sınırlarını ve gücünü sınaama amaçlı ve genellikle oyun motifli, saldırgan davranışlar gözlenmektedir. Kartal (2014) erkek çocukların kızlara göre daha kavgacı, saldırgan, aşırı hareketli olduğunu belirtmiştir. Uysal ve Dinçer (2013), erkek çocuklarının fiziksel gücünü kullanarak saldırgan davranışlarda bulunmasının aile içinde ve akranları tarafından onay görmesi ve teşvik edilmesi fiziksel saldırganlığın erkek çocuklarda daha fazla görülmesine neden olabileceğini belirtmiştir. Erkek çocuklarının fiziksel hareket yeteneklerinin daha fazla olması, aile ve akranları tarafından bu türde davranışlarının destek görmesi, çevresindeki Fiziksel Saldırgan Davranışları model alması saldırgan davranışları daha fazla göstermesine neden olabilir. Araştırmadan elde edilen çocukların saldırgan davranışları çocuğun cinsiyetine göre anlamlı farklılaşmaktadır bulgusu Bal'ın (2013), çocukların saldırgan davranışlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaz bulgularını desteklememektedir.

Okul öncesi dönem çocuklarının dolaylı saldırganlık, 1.Düzey Sözel Saldırganlık ve 2.Düzey Sözel Saldırganlık Davranışları çocukların cinsiyetlerine göre anlamlı farklılaşmaz bulgusu elde edilmiştir. Ancak bazı çalışmalarda farklı bulgulara ulaşılmıştır. İnanç, Bilgin ve Atıcı'ya (2004) göre, kızlar arasında sözel ifadeler ve söylentiler yayma söz konusudur. Kartal'a (2014) göre; kız çocuklarında ilişkişisel saldırgan davranışlar görülmektedir. Bu durum okul öncesi dönemde kız çocuklarının evcilik köşesi gibi dilsel yeteneklerin daha fazla kullanıldığı oyun alanlarında zaman geçirmesinden kaynaklanabilir. Yine kız çocuklarının bu köşeleri kullanmaları nedeniyle akranları tarafından oyunlarda tercih edilmeleri akranlarını kendi istek ve amaçları doğrultusunda kullanma ve tehdit etme davranışlarıyla sonuçlanabilmektedir.

Araştırmada, çocukların saldırgan davranışları okul öncesi dönem çocuğunun kardeş sayısına göre; anlamlı farklılaşmaz bulgusu elde edilmiştir. Bu bulgu Terzi'nin (2009), Ekici'nin (2015), Alisinanoğlu ve Kesicioğlu'nun (2010), Bal'ın (2013) araştırmalarında elde ettiği çocuğun kardeş sayısının saldırganlık davranışlarını farklılaştırılmaz bulgusu ile paralellik göstermektedir. Kanlıklıçer (2005) ve Uysal (2011) Çocukların sahip olduğu kardeş sayısının Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı bulgusuna ulaşmıştır. Kardeş sayısı değişkeninin araştırmada anlamlı farklılık yaratmamasının nedeni, ebeveynlerin tutumu, kardeşlerin yaşı, cinsiyeti ya da kardeşler ile kurulan ilişkinin niteliği olabilir. Ebeveynler çocuklar arasında sağlıklı ve adaletli bir ilişki kurmayı başarabilirse kardeş sayısı veya yeni bir kardeşin eve gelmesi saldırgan davranışa neden olmayabilir. Çocuğun kardeş sayısının çocukların saldırganlık davranışlarını farklılaştırmadığı bulgusu Özbey ve Alisinanoğlu'nun (2009), Yavuz Gümüş, Sevil'in (2011), Gültekin'in (2006), Uysal ve Dinçer'in (2013) araştırmalarında okul öncesi dönem çocuğunun saldırgan davranışları çocuğun kardeş sayısına göre anlamlı farklılaşır bulgularını desteklememektedir. Gültekin'e (2006) göre; kardeş sayısının kardeş kıskançlığına ya da saldırganlığa neden olabileceğini, aileye yeni katılan bireyin çocuk için yıkıma sebep olabileceğini, terk edildiğini, sevilmediğini, anne babasının gözündeki değerinin kaybolduğunu düşündürebileceğini ifade etmiştir. Literatürde farklı yaş dönemleri olsa bile çocuk sayısı arttıkça istenmeyen davranışların arttığı belirtilmiştir. Bunun nedeninin ailenin çocuklarına yaklaşım tarzları, cinsiyet farklılıkları, çocukların ortamlarını diğer kardeşleri ile paylaşmak zorunda olma durumundan kaynaklandığı şeklinde açıklanabilmektedir (Yörükoğlu,1998). Eğer, anne baba, çocuklardan herhangi birine daha çok sevgi, ilgi besliyorsa ve bunu yansıtıyorsa, bu davranış saldırganlığa neden olabilir. Anne ve babanın en küçük çocuklarını büyük çocuklarına karşı koruma biçimleri de önemlidir (Gültekin, 2006).

Fiziksel, İlişkisel, Sözel Saldırganlık Davranışlarının çocukların doğum sırasına göre anlamlı farklılaşmaz bulgusu Şen (2009) ile paraleldir. Doğum sırasının saldırganlık davranışlarında anlamlı farklılık göstermemesinin nedeni, ebeveynlerin çocuklara yaklaşımı aile içindeki iletişimin niteliği, kardeşler arasındaki yaş farkı olabilir. Olumlu tavır ve sağlıklı ortam çocuğun, küçük ya da büyük çocuk olması ile

ilgili ayrımcılığa uğramaması saldırgan davranışın oluşmasını önleyebilir. Özbey (2006) araştırmadan elde edilen bulgudan farklı olarak, kardeş doğumu gibi durumlarda çocuklar eskisi kadar sevilmediği düşüncesine kapılabilir, anne ve babaya olan kızgınlıklarını problem davranışla gösterebileceğini belirtmiştir.

Okul öncesi dönem çocuklarının Fiziksel ve Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık Davranışları eğitim alma sürelerine göre anlamlı farklılaşmaz bulgusu elde edilmiştir. Bulgu literatürdeki bazı araştırmalarca desteklenmez. Kadan'a (2010) göre; okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi ilişkisel saldırgan davranışları etkilemez. Ancak okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi arttıkça çocukların Fiziksel Saldırganlık puanlarında düşüşler gözlenir. Fiziksel Saldırganlık açısından böyle bir sonucun çıkmasının nedeni; öğretmenlerin okul öncesi eğitim programında sosyal, duygusal gelişim alanlarında yer alan kazanımlara yönelik yapılan etkinliklerin etkili olduğu yönünde yorumlanabilir.

Çocukların 1.Düzye Sözel Saldırganlık ve 2.Düzye Sözel Saldırganlık Davranışları çocukların eğitim alma süresine göre anlamlı farklılaşır. Bulgusu elde edilmiştir. 1.Düzye Sözel Saldırganlık; (0-6) ay arası eğitim alan çocuklarla (7-12) ay arası eğitim alan çocuklar arasında (7-12) ay eğitim almış olanların lehine anlamlı farklılaşır. Benzer şekilde (7-12) ay eğitim almış olanlarla (13-18) ay ve iki yıl üzeri eğitim almış olan çocuklar arasında da (7-12) ay arası eğitim almış olanlar lehine anlamlı farklılaşır. (19-24) ay arası eğitim almış çocuklarla iki yıl üstü eğitim almış çocuklar arasında (19-24) ay arası eğitim almış olanların lehine anlamlı farklılaşır. 2.Düzye Sözel Saldırganlık; (0-6) ay arası eğitim alan çocuklarla (7-12) ay arası eğitim alan çocuklar arasında (7-12) ay eğitim almış olanların lehine anlamlı farklılaşır. (7-12) ay eğitim almış olanlarla iki yıl üzeri eğitim almış olan çocuklar arasında da (7-12) ay arası eğitim almış olanlar lehine anlamlı farklılaşma olduğu görülmektedir. (19-24) ay arası eğitim almış çocuklarla iki yıl üzeri eğitim almış çocuklar arasında (19-24) ay arası eğitim almış olanların lehine anlamlı farklılaşır. (7-12) ay arasında eğitim alanların kendilerini ortamda daha rahat hissetmeleri, ifade yeteneklerinin gelişmesi, okul ve dış ortamda söylenen olumsuz ifadeleri anlamlarını bilmeden örnek olmalarından kaynaklanabilir. Eğitim alma süresi daha fazla uzadığında ve artık ilköğretim 1. sınıfa yaklaştıkça çocukların ve eğitimcilerin

davranışlar üzerinde etkisi artmaktadır buda Sözel Saldırgan Davranışların azalmasına neden olabilmektedir.

Araştırmada, çocukların saldırganlık davranışları annenin eğitim durumuna göre anlamlı farklılaşmaz bulgusu elde edilmiştir. Bu bulgu Terzi (2009) Ögelman ve Topaloğlu'nun (2012), Kartal'ın (2014) araştırmalarında elde ettiği anne eğitim durumuna göre; çocukların saldırganlık davranışlarının farklılaşmadığı bulgusu ile paralellik göstermektedir. Annelerin eğitim durumunun çocuklara davranışlarında ya da saldırgan davranışları çocukların yanında sergileme ve olumsuz örnekler açısından model olmalarında farklı davranışlar oluşturmalarına neden olmadıklarını düşündürebilir. Araştırmadan elde edilen annelerin eğitim durumunun çocukların saldırgan davranışlarını farklılaştırmadığı bulgusu, Ekici'nin (2015), Gündüz ve Karacan'ın (2011), Yavuz Gümüş, Sevil'in (2011), Alisinanoğlu ve Kesicioğlu'nun (2010), Özbey, Alisinanoğlu'nun (2009) araştırmalarında anne eğitim durumu çocukların saldırgan davranışlarını farklılaştırmaz bulgularını desteklememektedir.

5.1.2.Araştırmanın nitel sonuçları

Okul öncesi dönem çocuklarının Fiziksel Saldırganlık Davranışlarına ilişkin öğretmen ve annelerin görüşleri;

Çocukların vurma-tekme atma, nesne ile saldırma, itme, düşürme, öfkelenme, tükürme, ısırma, sert bir şekilde sarılma, kriz geçirme, olmak üzere farklı türlerde Fiziksel Saldırganlık Davranışları gösterdikleri belirlenmiştir. Fiziksel saldırganlık; vurma, dövme, tekmeleme, itime ve yumruklama gibi başkalarının canını acıtmaya yönelik davranışları içerir (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2004). Öğretmen ve anne görüşlerine göre en sık vurma-tekme atma ve itme davranışı görülür ve bu davranışlar erkeklerde kızlara göre daha sık gözlenmektedir. Erkekler Fiziksel Saldırganlık Davranışlarını kızlara göre daha fazla sergilemektedir (Kadan, 2010). Okul öncesi dönemdeki çocuklar genelde kızgınlıkla nasıl başa çıkacaklarını bilmedikleri veya başkalarını saldırgan davranış sergilerken görüp bunu kabul edilebilir sandıkları için vurma gibi davranışlar sergileyebilmektedirler (Kartal, 2014). Fiziksel Saldırganlığın sebebine ve ortaya çıkış zamanları sorulduğunda; anneler, çocukların oyun sandıklarında, istekleri olmadığında, kendini kontrol

edemediklerinde saldırgan davranışlar sergilediklerini söylemişlerdir. Öğretmenler, çocukların oyun sandıklarında, model aldıklarında, paylaşmama durumunda saldırganlık davranışları sergilediklerini ifade etmişlerdir. Bazen çocuk kendini denetlemek konusunda başarısız olduğu için saldırgandır (Yavuzer, 2006). Çocukta görülen saldırgan davranışların kaynağı aile veya sosyal medya olabilir (Çamlıca, 2010). Çocuğun davranışlarındaki problemlerinin kaynağı iç ve dış nedenler olabilir (Haktanır, 2010). İç nedenler; ebeveynlik uygulamalarının, çocuğun geçirmiş olduğu rahatsızlıkların çocukta bıraktığı izlerdir. Dış nedenler ise; sosyo-ekonomik düzey, etnik gruplara ait olma, annenin psikolojik ve sağlık sorunlarının olmasıdır (Acar, 2009). Anneler ve öğretmenler Fiziksel Saldırgan Davranışlar karşısında çoğunlukla; konuşma, açıklama-örnek verme, ceza-görev vermeme, mahrum bırakma davranışları sergilemektedir. Bazen çocuk kendini denetlemek konusunda başarısız olduğu için saldırgandır. Çocuğun saldırgan davranışı, ebeveynin saldırgan davranışıyla karşılaştığında, genellikle durum daha kötüye gider (Yavuzer, 2006). Öğretmenler saldırgan davranışların varlığında farklı olarak; veli ile görüşme ve etkinlik düzenleme davranışlarını sık olarak yapmaktadırlar. Fiziksel saldırganlık, çocukların bedensel temas kurmaktan hoşlanmaları, oyun sanmaları, tepkilerini bedenleriyle vermelerinden kaynaklanabilir. Anne ve öğretmenlerin saldırgan davranışlara karşı tutarlı ve önleyici tutum geliştirmeleri, bu davranışların örnek alınması ve pekiştirilmesini engellenmeleri davranışların görülme sıklığını azaltabilir.

Okul öncesi dönem çocuklarının Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık Davranışlarına ilişkin öğretmen ve annelerin görüşleri;

Çocukların küsme, dışlama, tehdit etme, kızma ve inatlaşma gibi İlişkisel Saldırgan Davranışları gösterdikleri belirlenmiştir. Saldırgan kişileri aşağılamak için kötü niyetli zalimce veya intikam almak amacıyla eziyet veren haksız, olumsuz söz veya eleştirinin yapıldığı, yanlış bilgi yayarak dedikodu yaparak bireyin sosyal ilişkilerini yıpratıcı psikolojik taciz şeklidir (Ekşi ve Yaman, 2010). Anne ve öğretmenlere göre, çocuklarda Dolaylı (İlişkisel) Saldırgan Davranışlardan en çok küsme, dışlama, tehdit görülmektedir. Küsme ve tehdit erkeklerde, dışlama davranışı ise kızlarda sık görülmektedir. Annelere ve öğretmenlere göre; çocuk olumsuz davranışa maruz kaldığında, iletişim kuramadığında, arkadaşlarını kaybetme korkusuyla saldırgan

davranışları göstermektedir. Bu dönemde çocuklar sosyalleşme eğilimindedirler ve birlikte hareket etmeye, paylaşmaya, grup içinde yerini almaya başlarlar. Grup etkinliklerinde denetimi ele geçirmeye çalışırlar. Çevrelerini değiştirme eğilimindedirler, isteklerini çevrelerine yaptırmak için bazen tehdit içeren davranışlarda bulunabilirler (Çavuş, 2005). Okul öncesi programlarında bulunan etkinliklerde çocukların sosyalleşmesine yer verilmiştir. Olumlu iletişim becerileri, paylaşma, oyunda sırasını bekleme, oyuna alma gibi bu davranışlar çocuğun çevreye ve okula uyumunu olumlu etkiler (Poyraz, 2011). Anne ve öğretmenler saldırgan davranışlar karşısında çoğunlukla; açıklama örnek verme, öneri getirme davranışları sergilemektedir. Öğretmenler farklı olarak sakinleşmesini bekleme, etkinlik düzenlemesi yapmaktadır. Okul öncesinde sosyalleşmeyle beraber akran baskısı, akran tehdidi görülebilir. Grupta sevilen çocuklar bazı kişilerin gruba alınmasını engelleyebilir. Anne ve öğretmenler dikkat ederek çocukların bu saldırgan davranışlara karşı korunmasını sağlayabilirler.

Okul öncesi dönem çocuklarının Sözel Saldırganlık Davranışlarına ilişkin öğretmen ve annelerin görüşleri;

Çocukların bağırma, alay etme, sözel tehdit gibi Sözel Saldırganlık Davranışları gösterdikleri belirlenmiştir. Saldırganlık kişinin karşısındakini kırıcı, alay edici, küçük düşürücü sözler söylemesi, doğrudan ya da dolaylı olarak karşısındakini aşağılaması, çirkinleşmesi, karakterine saldırması, beklentisini kırması, sert çirkin konuşması ve davranışlarla engellemeler yapmasıdır. (Köknel, 2005). Sözel Saldırganlık lakap takma, küfür etme, hakaret etme, aşağılama şeklinde öfkenin sözel olarak dışavurumlarını içermektedir. (Ulusoy, 2008). Okul öncesi dönemde sosyal ve duygusal gelişimleri yeterince desteklenemeyen çocuklar okul dönemine geldiklerinde arkadaşlarıyla alay etme, zorbalık etme, saldırganlık gibi problem davranışlar sergileyebilmektedir. (Özbey ve Alisinanoğlu, 2009). Sözel Saldırganlık anne ve öğretmenlere göre çocuklarda çoğunlukla; bağırma ve alay etme davranışları şeklinde görülür ve bu davranışlar erkeklerde daha sık gözlenmektedir. Çoğunlukla model alma durumundan kaynaklanmaktadır. Çocuklar ebeveynlerini rol model alırlar, anne ve babanın çocuğa iyi bir örnek olması gerekir. Çevresindeki yetişkinleri taklit etmeye çalışırlar bu nedenle, kötü örnek olabilecek bireylerden uzak tutulmaları gerekir (Çavuş, 2005). Anneler saldırganlık davranışı karşısında

çoğunlukla; açıklama yapma ve görmezden gelme davranışı sergilemektedir. Öğretmenler ise; açıklama yapma ödüllendirme ve veli görüşmesi yapmaktadır. Sözel Saldırgan Davranışlar özellikle çevre tarafından model alınarak öğrenilmektedir. Çocuklar anlamlarını bilmeden sadece şemalar aracılığıyla kötü söz ve davranış sergileyebilir. Bu nedenle olumsuz davranış sergileyen rol ve modellerden uzak tutulmaları önemlidir.

5.2. Öneriler

Bu bölümde saldırgan davranışlara yönelik aile ve eğitimcilere, yapılacak araştırmalara yönelik öneriler, yapılacak uygulamalara dönük öneriler yer almaktadır.

5.2.1. Saldırganlık davranışına yönelik aile ve eğitimcilere öneriler. Okul öncesi dönem çocuklarının saldırgan davranışları incelendiğinde,

Fiziksel Saldırganlık olarak vurma, itme, tekmeleme gibi davranışlar çocuklar tarafından oyun olarak algılanabilmektedir. Fiziksel saldırgan davranışlar çocuklara anlatılarak saldırgan davranışlar azaltılabilir.

Çocuklara doğru iletişim kurma ve saldırgan davranışlarla baş etmeyi öğrenmeleri için örgün ve yaygın eğitim kurumlarında öfke duygusunu sağlıklı yollarla ifade etme becerilerinin kazandırılmasına yönelik eğitimlere yer verilebilir.

Saldırgan davranışların erken dönemdeki değerlendirmesinde davranışın ortaya çıktığı yaş grubu ve sıklık durumu ile ilgili ölçütler dikkate alınarak sağlıklı bir şekilde değerlendirme yapılmalıdır.

Ailelerin çoğunluğunun çocuklarının saldırgan davranışlarının sebeplerini bilmedikleri ortaya çıkmıştır. Ailelerin bu konudaki farkındalıklarının artması için çalışmalar yapılmalıdır.

Annelerin çocuklarının saldırgan davranışlarını çözmelerinde rehber olmak için okullarda ailelere eğitim panoları hazırlanabilir, bilgilendirici kitapçıklar dağıtılabilir ve eğitim seminerleri verilebilir.

Medyada ve çevrede saldırganlık içeren davranışların bulunması çocukların saldırgan davranışı göstermelerinde etkili olmaktadır. Ailelerde farkındalık oluşturmak ve çocuklarını bu saldırgan davranışlarına karşı korumalarına yönelik eğitimler düzenlenebilir

Ailelere ebeveyn yeterlilik algılarını yükseltmeleri için aile içi etkili iletişim, anne baba, çocuk ilişkileri, çocuk psikolojisi, çocuk gelişimi, eğitim konularında eğitim verebilir.

Okul öncesi öğretmenleri, çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve kaygı düzeylerini tespit etmelidir. Çocukların olumlu davranışlarını ödüllendirmeli saldırgan davranışlarını azaltmak ve ortadan kaldırmak için önlem almalıdır.

Öğretmenler, sosyal yetkinliği geliştirici etkinlikler planlamalı, akran ilişkilerinde problem yaşayan çocuklara dönük olarak eğitim programları düzenlemelidir.

5.2.2. Yapılacak araştırmalara yönelik öneriler. Araştırma kapsamında çocukların davranış sorunları ile ilgili bilgiler sadece anne ve öğretmenlerden toplanmıştır. Yapılacak yeni araştırmalarda anne ve öğretmenlerin yanı sıra babadan da bilgi toplanması bulguların güvenilirliğini arttıracaktır.

Araştırmalarda sadece soru sorularak bulgulara ulaşılmıştır. Gözlemler eklenerek güvenilirlik artırılabilir.

Araştırmanın farklı illerde farklı branşlardaki öğretmenlerle ve daha geniş çalışma gruplarıyla tekrarlanmasıyla karşılaştırma imkanı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmada anne ve öğretmenlerin saldırgan davranışlarına yönelik tepkileri bulunmaktadır ancak bu davranışların ortadan kalkması ile ilgili çalışmalar yer almamaktadır. Saldırgan davranışların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.

Saldırgan davranışların yeniden gözden geçirilmesi ve bu davranışları yeterli düzeyde sorgulayan ölçekler hazırlanabilir.

5.2.3. Yapılacak uygulamalara dönük öneriler. Bu araştırma oldukça kısıtlı bir örneklem grubuyla gerçekleştirilmiştir. Bu durum araştırmanın sınırlılığını göstermektedir. Bulguların genellemesi açısından, araştırmanın daha geniş bir örneklem grubuyla çeşitli bölgelerde yapılması ve böylece Türkiye profiline çıkarılması yararlı olacaktır.

Saldırganlıkla ilgili durum tespitinin yanı sıra, saldırganlığı düzenleyici ve önleyici çalışmaların etkililiğini araştıran deneysel çalışmaların yapılması yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Acar, D. (2009). *Okul öncesi öğretmenlerin kullandıkları davranış değiştirme stratejileri*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Akbaba, S. (2004). *Psikolojik sağlığı koruyucu rehberlik ve psikolojik danışma*. İstanbul: Pegem A Yayınları.
- Akçay, D., Özcebe, H. (2012). Televizyonun okul öncesi dönemdeki çocukların saldırganlık davranışına etkisi. *Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Dergisi*, 55, 82-87.
- Akduman, G. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığının incelenmesi. *Toplum ve sosyal hizmet*, 23(1), 121-138.
<http://www.keg.aku.edu.tr/arsiv/c7s1/c7s1m4.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Ankay, A. (2002). *Ruh sağlığı ve davranış bozuklukları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Aslan, Ö.M., Tuğrul, B. (2013). Anaokuluna devam eden çocukların oyun davranışları ve oyunlarda ortaya çıkan zorbalık davranışlarının incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13, 27-41.
<http://doczz.biz.tr/doc/106020/tam-metin-pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Avcı, A. (2010). *Eğitimde şiddet olgusu, lise öğrencilerinde şiddet, saldırganlık ve ahlaki tutum ilişkisini küçük çekmece ilçe örneği*. (Doktora tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Ay, H. (2011). Okul öncesi dönemi çocuklarının saldırganlık davranışları ve annelerin bu davranışlara karşı tepkilerinin incelenmesi. *11. Ulusal Okul Öncesi Eğitimi Öğrenci Kongresi içinde*, (s. 43), Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Erden, M., Akman, Y. (2010). *Eğitim psikolojisi*. (16. Baskı). İstanbul: Arkadaş yayınları.

- Alisinanoğlu, F. ve Kesicioğlu, O. S. (2010). Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Kuramsal eğitimbilim Dergisi*, 3, (1), 93-110. <http://keg.aku.edu.tr/>. sayfasından erişilmiştir.
- Alisinanoğlu, F. Özbey, S. (2009). Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitimbilimleri dergisi Kuramsal eğitimbilim Dergisi*, 2, (6), 494-515. <http://gefad.gazi.edu.tr/article/view/5000130790/0>. Sayfasından erişilmiştir.
- Asımgil, S. (2010). *Yaşamın dört kritik dönemi*. İstanbul: Çelik yayınevi.
- Aslan, Ö.ve Tuğrul, B. (2013). Anaokuluna devam eden çocukların oyun davranışları ve oyunlarında ortaya çıkan zorbalık davranışlarının incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13, (1), 27-41. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/mjer/>. Sayfasından erişilmiştir.
- Bal, Ö. (2013). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 4-6 yaş çocuklarının kişilerarası problem çözme becerileri ve bakış açısı alma beceriler arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Bakırcıoğlu, R. (2002). *Çocuk ruh sağlığı ve uyum bozuklukları*. Ankara: Anı yayıncılık
- Bronson, O. ve Merryman, A. (2010). *Eyvah çocuğum büyüyor*. (Çev. H. Kaya). İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (12. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (16. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Çağdaş, A., Sencer, Z. Ş. (2011). *Anne baba eğitimi*. Ankara: Eğiten Kitap.

- Çamlıca, S. (2010). *Anne katili nasıl yetişir?*. İstanbul: Akis Kitap.
- Çaplı, O. (1993). *Çocukların ve gençlerin eğitimi*. İstanbul: Bilgi Yayınları
- Çetin, F., Bilbay, A., ve Kaymak, D.A. (2003). *Çocuklarda Sosyal Beceri*. İstanbul: EpsilonYayınları.
- Çavuş, R. (2005). *Çocuğumun okul başarısı*. İstanbul: Güvender Yayınları.
- Çınkır, Ş., Kepenekçi, Y. K. (2003) Öğrenciler arası zorbalık. *Ankara Üniversitesi Eğitim bilimleri fakültesi dergisi*. (34). 236-253. ergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=40. Sayfasından erişilmiştir.
- Çiftçi Topaloğlu, Z. (2013). *4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne- babalarının öz yeterliliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Çokdolu, N. (2013). *Karakter eğitimi programının ilköğretim ikinci kademe çocuklarının çatışma çözme ve saldırganlık düzeylerine etkisi*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Dizman, H., Gürsoy, F. (2002). *Anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi*. (Doktora tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Doğan, S. (2010). *Ailenin aynası çocuk*. (2. Baskı). İstanbul: Selis Kitaplar.
- Doksat, N. G. (2011). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Kavis yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (2008). *Küçük Şeyler*. (8. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Dölek, N. (2001). *İlk ve orta öğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorbaca davranışların incelenmesi ve zorbalığı önleme tutumu geliştirilmesi programının etkisinin araştırılması*. (Doktora tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Dursun, A. (2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Ekici, F. Y. (2014). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal becerileri ile aile özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2 (2), 70-108. dergipark.gov.tr sayfasından erişilmiştir

Eke, C. Y; Taner, S. *Sorunlu çocukları tanıma ve müdahale*. (2005). İstanbul: Morpa Yayınları.

Ekşi ve Yaman (2010). *Çocuk ve ergende şiddet*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Erkan, S. (2010). Deprem yaşayan ve yaşamayan okul öncesi çocukların davranışsal/duygusal sorunlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 28, 55-66. http://pauegitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/2025941451_55-66.pdf. Sayfasından erişilmiştir.

Ferligül, Ç.E. (2013) *Çok Oyuncululu Çevrim İçi Video Oynayan Bireylerde Video Bağımlılığı ve Saldırganlık*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Gökler, R. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Doktora tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Gander, M. J. ve Gardner, H. W. (2007). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (Çev. B. Onur). (6.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Gordon, T. (2004). *Etkili anne baba eğitimi*, (Çev. E. Aksay). (16. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık. (Eserin orijinali 1970'de yayınlandı).

Gönültaş, O. (2013). *Ortaokul son sınıf çocuklarının öfke ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Güllaçtı, F., Tümkaya, S., Biber, K., Köksalan, B., Gürol, A., Yoleri, S., Sezer, T., Özen, Y., Erden, Ş., Kök, M. (Ed.). (2010). (2. Baskı). *Erken çocukluk eğitimi*. İstanbul: Pegem Akademi
- Gülay, H. (2011). *5-6 yaş grubu çocuklarda okula uyum ve akran ilişkileri*. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 10 (36), 1-10. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068391>. sayfasından erişilmiştir.
- Gülay, H. (2008). *5-6 Yaş çocuklarına yönelik akran ilişkileri ölçeklerinin geçerlilik güvenirlik çalışmaları ve akran ilişkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Doktora tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Gültekin, M. (2006). *Okul öncesinde duygu ve davranış sorunları*. (3.Baskı). İstanbul: Nesli Yayınları.
- Haktanır, G. (2010). *Çocuklarımız ve biz*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü.
- Hortaçsu, N. (2003). *Çocuklukta ilişkiler ana baba, kardeş ve arkadaşlar*. Ankara: İmge Kitabevi.
- İkiz, S., Öztürk Samur, A. (2016). Okul öncesi dönem çocuklarının fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışlarının ebeveyn tutumları açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(35), 159-175. <http://sbed.mku.edu.tr/article/view/5000149705>.sayfasından erişilmiştir.
- İnan, M., Karagözoğlu, C. Ve Şimşek, Ö. (2014). 7 yaş çocuklarında hareketli oyunların saldırganlık davranışları üzerine etkileri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 4 (1), 2014, 47-58. <http://www.arastirmax.com/tr>.sayfasından erişilmiştir.
- İnanç, B.Y., Bilgin, M., Atıcı, M. K. (2004). *Gelişim psikolojisi*. Adana: Nobel kitabevi

- Kadan, G. (2010). *Okul öncesi dönem çocuklarında (4-6 yaş) saldırganlık davranışını etkileyen faktörlerin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Karacan, N. H., Gündüz, A., Aral, N. (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarının incelenmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim*, 4(2), 65-76. <http://www.keg.aku.edu.tr/arsiv/c4s2/c4s2m4.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Karada, E., (2009). Eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin tematik açıdan incelenmesi. *Ahi Evran üni. Eğitim bilimleri dergisi*, 3(10), 75-87. dergipark.ulakbim.gov.tr/aeukefd/article/download/5000086454/5000080408.s sayfasından erişilmiştir.
- Kanlıklıçer, P. (2005). *Okul öncesi davranış sorunları tarama ölçeği geçerlilik güvenirlik çalışması*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kapçı, E. G., Kurnaz, A. (2013). Akran saldırganlığı ve mağduriyetinin psiko-sosyal değişkenler açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 46 (1). 317-342. <http://www.academia.edu/20436119>. sayfasından erişilmiştir.
- Karakuş, A. (2008). *Okul öncesi sosyal davranış ölçeği öğretmen formunun güvenirlik ve geçerlilik çalışması*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (22. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karataş, Z. (2012). Kontrol odağının yordayıcıları olarak saldırganlık ve çok boyutlu mükemmeliyetçilik. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 245-260. kefad2.ahievran.edu.tr/archieve/pdfler/Cilt13Sayi3/JKEF_13_3_2012_245-260.pdf. sayfasından erişilmiştir.

- Kargı, E. (2011). *Okul öncesi çocuk ve kişilerarası sorun çözme*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kartal, G. K. (2014). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların davranış sorunları ile annelerin evlilik uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kartal, H., Bilgin, A. (2007). İlköğretim öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması: okulu zorbalıktan arındırma programı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3 (2), 207-227. <http://www.uludag.edu.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kesicioğlu, O. S. (2015). Okul öncesi dönem çocuklarının kişiler arası problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Eğitim ve bilim*, 40 (177), 327-342. egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/download/3240/981 sayfasından erişilmiştir.
- Keskin, S. P. (2011). *Çocuklarla doğru iletişim*. (11. Basım). İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Kırkıncıoğlu, M. (2003). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Yapa Yayıncılık.
- Köknel, Ö. (2005). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. (17. Basım). İstanbul: Altın Kitaplar Yayın Evi.
- Kutlu, H. (2014). *Okul öncesi kurumuna devam eden 5 yaş grubu çocukların saldırganlık eğilimleri üzerinde ebeveyn tutumunun etkisinin Psikoanalitik kuram çerçevesinde incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Oktay, A. (1990). Türkiye’de okul öncesi eğitim. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 151-160. dergipark.gov.tr/download/article-file/1688 sayfasından erişilmiştir.

- Öcel, H. (2011). Üniversite öğrencilerinde dolaylı saldırganlığın kullanımında cinsiyet farklılıkları. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2) ,141-156. <http://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0012484&lng=1>.sayfasından erişilmiştir.
- Ögelman, H. G., Çabuk, F. U.(2013). 5 Yaş çocuklarının sosyal konumlarının anne babalarının kabul red düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(18), 23-45.
- Ögelman, H. G., Topaloğlu, Z. Ç. (2012). *4-5 Yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne babalarının ebeveyn öz yeterliliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Öğüt, F. (2000): *Sosyal uyum ile sürekli kaygı arasındaki ilişki*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Ömeroğlu, E., Büyüköztürk, Ş., Çakana, M., Çakmaka, E. K., Akduman, G. G ve Özyürek, A. (2014). Okul öncesi sosyal beceri değerlendirme ölçeği anne-baba formuna ait norm değerlerinin belirlenmesi ve yorumlanması. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 103-115. karabuk.edu.tr/DergiPdfDetay.aspx?ID=69.sayfasından erişilmiştir.
- Özbey, Ç. (2006). *Çocuk gelişiminde yaşanan sorunlar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Özbey, S. Okul öncesi çocuklarda uyum ve davranış problemleriyle başa çıkmada ailenin rolü. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 9-18. ailetoplum.aile.gov.tr/data/.../aile%20ve%20toplum%20dergisi%20sayi21.pdf. sayfasından erişilmiştir.
- Özbey, S., Alisinanoğlu, F. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 493-517. www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi6pdf/ozbey_alisinanoglu.pdf.sayfasında erişilmiştir.

- Özcan, Ş. (2009). *Onlar birer çiçek*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Poyraz, H. (2011). *Okul öncesi eğitiminin ilke ve yöntemleri*. (4. Baskı). Ankara: Anı yayıncılık.
- Sargın, N. (2001). *Çocuklarda ruh sağlığı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Selçuk, Z., Güner, N. (2001). *Sınıf içi rehberlik uygulamaları*. (2. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Senemenoğlu, N. *Gelişim öğrenme ve öğretim*. (23. Baskı). İstanbul Yargı Yayınevi.
- Sevinç, M. (2005). *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar*. İstanbul: Morpa yayıncılık.
- Seldin, T. (2009), *Harika çocuk nasıl yetiştirilir* (Çev. T. I. Ercan). İstanbul: kaknüs yayınları.
- Söylemez, S. (2004). *Çocuğumu nasıl yetiştirmeliyim?*. (2. Baskı). İstanbul: Morpa kültür yayınları.
- Sipahi, B., Yurtkoru, E.S. ve Çinko M. (2008). *Sosyal SPSS'le veri analizi*. (2. Baskı), İstanbul Beta Yayın.
- Şahinkaya, R. (1970). *Ana okulları ve 2-6 yaş grubu çocukların eğitimi*. Ankara: Ankara üniversitesi ziraat fakültesi yayınları.
- Tarhan, N. (2008). *Duyguların dili*. (5. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Temel, F. (Ed.) (2010). *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Terzi, E. (2009). *Anasınıfına devam eden çocuklarda görülen davranış sorunlarının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Tietze, R. F. (2001). *Aptal çocuk yoktur.* (Çev. E. Özdemir). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Topaloğlu, Z.Ç. (2013). *4-5 Yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne babalarının ebeveyn öz yeterliliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Turaşlı, N.K., Doğan, Ö., Dağlıoğlu, E., Orçan, M., Güleç, H.Ç., Gül, E.D., Alat, Z., Dereobalı, N., Arslan, Ü., Acer, D., Güler, T., Haktanır, G. (2012). *Okul öncesi eğitime giriş.* (6. Baskı). Ankara: Anı yayıncılık
- Tuzcuoğlu, S. Ve Tuzcuoğlu, N. (2005). *Davranış bozukluğu gösteren çocukları tanıma ve anlama.* İstanbul: Morpa Yayınları.
- Uğur, E. (2013). *Lise çocuklarının kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları ve saldırganlık tepkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Ulusoy, A. Güngör, A. Akyol, A. Subaşı, G. Ünver, G. ve Koç, G. (2004). *Gelişim ve Öğrenme.* (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ulusoy, O. (2008). *Ergenlerde bilişim teknolojileri kullanımı ve bilgi teknolojisi.* (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Uysal, H. (2011). *Okul öncesi dönemde görülen akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Uzbaş, A. (2009). Okul Psikolojik Danışmanlarının Okulda Saldırganlık ve Şiddete Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,18, 90-110. efd.mehmetakif.edu.tr/sonsayi/pdf/091207.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Ünsal, D. (2007). *99 Sayfada bebeklikten çocukluğa Yankı Yazganla söyleşi.* (2. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ünsal, F. Ö. (2010). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların sosyal duygusal uyumları ile davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Yavuz, K.E. (2010). *Çocuğunuzun zeka gelişimi için küçük sağlam duygusal adımlar*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Yavuz Gümüş, S. (2011). *Saldırganlık ile aile içi şiddet arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Yavuzer, H. (2006). *Okul çağı çocuğu*. (12. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi

Yaycıoğlu, N. (2011). *Başarı ve çocuklarımız*. İstanbul: Artı yayın dağıtım.

Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk ruh sağlığı*. (23. Basım) İstanbul: Özgür Yayınları.

Yıldırım, A. Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

EKLER

EK 1. SALDIRGANLIKLIK ÖLÇEĞİ

Maddeler		Hiçbir zaman	Çok az	Nadiren	Çoğu zaman	Her zaman
Fiziksel Saldırganlık						
1	Akranlarına tekme atar ya da onlara vurur.					
2	Akranlarını, onlara vurmakla ya da onları dövmele tehdit eder.					
3	Diğer çocukları iter veya dörter.					
4	İsteklerini elde etmek için akranlarını, onlara zarar vermekle tehdit eder.					
5	Diğer çocuklara çimdikleyerek zarar verir					
6	Üzgün olduğunda akranlarının eşyalarına zarar verir.					
Dolaylı (İlişkisel) Saldırganlık						
7	Bir akranı onun söylediğini yapmadığı sürece, onu oyuna almamakla tehdit eder.					
8	Akranlarına istediklerini yapmadıkça onlarla oynamayacağını ya da arkadaş olmayacağını söyler.					
9	Akranlarına, istediklerini yapmadıkları takdirde doğum günü partisine davet etmeyeceğini söyler.					
10	Akranlarına, diğer çocuklarla oynamamasını veya onlarla arkadaş olmamasını söyler.					
11	Bir akranına kızdığında onu oyun grubundan dışlar.					
12	Diğer çocukların bir akranını sevmemesi için uğraşır.					
1.Düzye Sözel Saldırganlık						
13	Akranlarıyla veya diğer kişilerle küfürlü konuşur.					
14	Akranlarını veya diğer kişileri küfür etmekle tehdit eder.					
15	Akranlarına veya diğer kişilere onları rahatsız edecek lakaplar takar.					
16	Akranlarına bulunduğu ortamda küçük düşürecek sözler söyler.					
2. Düzye Sözel Saldırganlık						
17	Akranlarına sözel olarak sataşır.					
18	Akranlarıyla ses tonunu yükselterek konuşur.					
19	Akranlarının kelimelerini veya konuşmalarını taklit ederek onları kızdırır					

EK 2. ANNE KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sayın veli (anne), soru formunda kimliğinize ve özel durumlarınıza ilişkin bilgiler istenmemektedir. Sorulara vereceğiniz cevaplar araştırmaya önemli ölçüde ışık tutacaktır. Bu nedenle soruların tümüne içtenlikle cevap vermeniz, araştırmanın amacına ulaşabilmesi için çok önemlidir. Size en uygun olan cevap seçeneğinin yanına (X) işareti koyunuz ve cevaplarınızı 36-72 ay gelişim döneminde bulunan çocuğunuzu düşünerek cevap veriniz. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

1.Çocuğunuzun Doğum Tarihi:

2.Çocuğunuzun cinsiyeti: 1.Kız () 2. Erkek ()

3.Yaşınız: 1. 20-29 () 2. 30-39 () 3. 40-49 () 4. 50 ve üstü ()

4.Eğitim durumunuz:

1. Okuryazar () 2. İlkokul () 3. Ortaokul ()

4.Lise () 5. Ön lisans () 6. Üniversite () 7. Yüksek lisans ve üstü ()

5.Çalışma durumunuz:

1. Çalışıyorum () 2. Çalışmıyorum () 3.Emekli

6.Çocuğunuzun kardeş sayısı

1. Tek çocuk () 2. 1 kardeşi var () 3. 2 kardeşi var () 4. 3 ve daha fazla kardeşi var ()

7.Çocuğunuzun doğum sırası:

1. İlk çocuk () 2. Ortanca veya ortancalardan biri() 3. Son çocuk ()

8.Çocuğunuz ne kadar süredir okul öncesi eğitimi alıyor:

1. 0-6 ay () 2. 7-12 ay () 3. 13-18 ay () 4. 19-24 ay () 5. 25 ay ve üzeri ()

EK 3. ÖĞRETMEN KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sayın okul öncesi öğretmeni, soru formunda kimliğinize ve özel durumlarınıza ilişkin bilgiler istenmemektedir. Sorulara vereceğiniz cevaplar araştırmaya önemli ölçüde ışık tutacaktır. Bu nedenle soruların tümüne içtenlikle cevap vermeniz, araştırmanın amacına ulaşabilmesi için çok önemlidir. Size en uygun olan cevap seçeneğinin yanına (X) işareti koyunuz ve cevaplarınızı 36-72 ay gelişim döneminde bulunan öğrencinizi düşünerek cevap veriniz. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Çalıştığınız kurum

İl veya ilçe merkezinde

Köyde

İlköğretim okulu anasınıfı
anaokulu

Bağımsız anaokulu

Özel

4 yaş grubu
grubu

5 yaş grubu

6 yaş

Öğretmenin;

Yaşı ()

mesleki yıllı ()

cinsiyet ()

mezun olunan fakülte türü; eğitim fakültesi () açık öğretim ()
diğer.....

EK 4. SALDIRGANLIK DAVRANIŞLARI VE TEPKİLERİ BELİRLEME FORMU

1. Fiziksel Saldırganlık: Kişiyne nesneye ya da hayvana zarar verme davranışlarına denir. Örneğın vurma, tekmeleme, bıçaklama, sert bir şekilde itme, nesne fırlatma, pencere çarpma, cam kırma ve yangın çıkarma gibi durumlar vardır. Çocuğunuz bu davranışlardan herhangi birini veya bir kaçını sergiliyor mu? Sergiliyorsa siz bu davranışı ortadan kaldırmak için neler yapıyorsunuz?
2. İlişkisel Saldırganlık: Dışlama, küsme, sessiz kalma, telefon veya internet aracılığıyla rahatsız etme gibi durumları içerir. Çocuğunuz bu davranışlardan herhangi birini veya bir kaçını sergiliyor mu? Sergiliyorsa siz bu davranışı ortadan kaldırmak için neler yapıyorsunuz?
3. Sözel Saldırganlık: Kelimelerle diğere zarar verme vardır. Örneğın tehdit etme, bağırp çağırma, dedikodu yayma, alay ederek sataşma gibi durumları içerir. Çocuğunuz bu davranışlardan herhangi birini veya bir kaçını sergiliyor mu? Sergiliyorsa siz bu davranışı ortadan kaldırmak için neler yapıyorsunuz?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Habibe AY

Doğum Yeri ve Tarihi: Diyarbakır. 1981

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi:

Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü (1998-2002)

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Okul Öncesi Öğretmenliği (2009-20012)

Yüksek Lisans Öğrenimi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Okul Öncesi Öğretmenliği

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri: 11. Ulusal Okul Öncesi Eğitimi Öğrenci Kongresi Kastamonu

İş Deneyimi: 2002-2004

Adana Final Dershanesi Biyoloji Öğretmen

2004-2006 Adana Kuru Köprü Güney Dershanesi Biyoloji Öğretmeni

2006-2009 Kırşehir Kavram Dershanesi Biyoloji Öğretmeni

2009-2012 Burdur Birey Dershanesi Biyoloji Öğretmeni

2012 ve sonrası Milli Eğitime bağlı okullarda Okul Öncesi Öğretmeni

Stajlar: 2012-2013 Kemer anaokulu hazırlayıcı ve temel eğitim

Projeler: Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Saldırganlık Davranışları Drama Projesi

Çalıştığı Kurumlar:

Adana Final Derşhanesi

Adana Kuru Köprü Güney Derşhanesi

Kırşehir Kavram Derşhanesi

Burdur Birey Derşhanesi

Milli Eğitime bağlı okullar

İletişim

E-Posta Adresi: habibeay@live.com

Tarih: 24.03.2017

